

LUND UNIVERSITY

Bondens val: System, samspel och stödjande strukturer under moderniseringsprocessen i norra Thailand

Örnberg, Lena

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Örnberg, L. (2008). *Bondens val: System, samspel och stödjande strukturer under moderniseringsprocessen i norra Thailand*. [Doktorsavhandling (monografi), Ekonomisk-historiska institutionen].

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lund Studies in Economic History 49

Bondens val

System, samspel och stödjande strukturer under
moderniseringsprocessen i norra Thailand

Lena Örnberg

Media-Tryck

© 2008 Lena Örnberg

ISSN: 1400-4860

ISBN: 978-91-628-7645-6

Innehållsförteckning

Tack	iv
Kapitel ett: Bondens val i moderniseringsprocessen	1
Från Blekinge till San Sai.....	1
<i>Studiens syfte</i>	<i>3</i>
Synen på bonden och marknaden.....	4
Chipsodling i Chiang Mai	8
<i>Bönder i San Sai.....</i>	<i>8</i>
<i>...och bönder i Blekinge</i>	<i>11</i>
<i>Periodisering</i>	<i>12</i>
Avhandlingens uppläggning.....	14
Kapitel två: Om att utveckla en fråga.....	16
Min referensram	16
Inspirationskällor.....	17
Val av studie	21
<i>Fältstudierna i Thailand utgör basen i materialet.....</i>	<i>22</i>
Preliminär analys.....	24
<i>Hur min världsbild har påverkat valet av studie</i>	<i>26</i>
<i>Ny formulering av problem</i>	<i>29</i>
Modellbyte.....	29
<i>Frågan om rationalitet är inte intressant</i>	<i>30</i>
En utvecklad modell.....	31
<i>Individens handlingsutrymme.....</i>	<i>31</i>
<i>Från framkallad förnyelse till normvetenskap.....</i>	<i>32</i>
Nyckelbegrepp.....	36
<i>Institutioner och deras relation till normer</i>	<i>37</i>
<i>Moralisk ekonomi, vänskapsekonomin och socialt kapital.....</i>	<i>38</i>
Modellernas plats i studien.....	39
Appendix: Beskrivning av fältarbeten och intervjuer	42
<i>Om att använda sig av intervjuer som metod</i>	<i>43</i>
<i>Egna intervjuer.....</i>	<i>44</i>
<i>Enkäter</i>	<i>48</i>

Kapitel tre: Jordbruk och hierarkier under förändring.....	50
Gränsen mellan Bangkok och byarna blir blekare	50
Sakdinasystemets kontroll av arbetskraften	52
Nationalstaten Thailand.....	55
<i>Lan Na blir en del av Siam.....</i>	<i>57</i>
Bönder i San Sai klarar sig med lite jord	59
Jordbruksomvandlingen och staten	60
Eliten finns fortfarande i Bangkok.....	62
<i>Bönders handlingsutrymme ökar</i>	<i>66</i>
Kapitel fyra: Samspelet mellan stat och bönder	68
Konflikt eller konsensus?.....	68
En fragmenterad jordbrukspolitik	69
Kan bönder påverka staten?	71
Bondeorganisationer som strategi för ekonomisk utveckling.....	72
<i>Organisationer behöver kompetenta ledare</i>	<i>74</i>
Potatisorganisationernas framväxt: Stat och bönder i samspel.....	75
<i>Potatisodlingen började i bergen.....</i>	<i>75</i>
<i>Kooperativet växte fram ur några bondegrupper</i>	<i>76</i>
<i>Organisationerna har stärkt bönderna</i>	<i>77</i>
Organisationers fortlevnad	80
Fördjupad och breddad relation med staten	82
Kapitel fem: Om att manövrera på marknaden	84
I begynnelsen odlades potatis.....	84
Koordinerade transaktioner kan ge minskade kostnader	85
Det fanns kontrakt tidigare också.....	89
Olika perspektiv på kontraktsodling	90
<i>Organiserade bönder klarar sig bäst.....</i>	<i>92</i>
Organisationer och växande efterfrågan har stärkt bönderna	93
Är det rationellt att odla potatis på kontrakt?.....	94
Utveckling och förändring av potatisindustrin.....	96
Från kontraktsodlare till självständiga potatisodlare	99

<i>Blekingska bönder var också självständiga</i>	100
Böndernas egen chipsproduktion	101
Kapitel sex: Jämlikhet, konkurrens och stödjande strukturer	103
Från Blekinge till San Sai.....	103
Vad som återstår att göra.....	104
Jämlikhet utgör basen.....	105
Tillbaka till Oshima.....	106
Hierarkier hindrar rörlighet	106
Jämlikhet, konkurrens och stödjande strukturer	111
Frånvaron av en elit är lika viktigt som att ha kontroll över jorden	113
Konkurrens ger större utrymme för bönderna.....	116
Staten är stödjande, men blir utmanad	118
Utveckling eller utarmning?.....	120
<i>Tillbaka till Blekinge</i>	120
<i>Vad väljer barnen?</i>	121
Sammanfattningsvis	122
<i>Fortsättning följer</i>	123
Summary	125
Introduction	125
Purpose	125
Development of the potato industry	126
Theoretical framework	126
Results	127
Referenser	130
Böcker och artiklar	130
Opublicerat material	144

Tack

Avhandlingen har jag skrivit själv. Men det hade aldrig gått vägen utan hjälp av en hel mängd människor. Störst tack förtjänar handledarna, min huvudhandledare Christer Gunnarsson som har funnits med ända sedan jag skrev mitt examensarbete i ekonomisk historia, och min biträdande handledare Anne Jerneck som kom in i bilden lite senare, men som icke desto mindre har varit med i väldigt många år. Era synpunkter och kommentarer har lyft avhandlingen många nivåer över vad jag hade kunnat åstadkomma på egen hand.

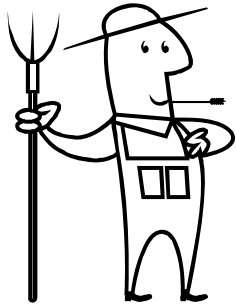
Utöver mina handledare finns det massor av folk som har hjälpt till på ett eller annat sätt under årens lopp. Forskare och vänner i Sverige och i Thailand, och inte minst alla de som jag har frågat ut under mina besök i Thailand. Tack till er alla!

Sedan vill jag tacka mina sponsorer genom åren: Lunds universitet som bekostade min doktorandtjänst, och alla som har gett finansiellt stöd till fältarbeten och konferensresor: Svenska Institutet, Crafoordska Stiftelsen, Stiftelsen Lars Hiertas Minne, Landshövding Per Westlings Minnesfond, samt Nordiska Institutet för Asienstudier.

Slutligen ett stort tack till mina föräldrar som under allt intensivare skrivperioder har bidragit med en kreativ miljö, mat och husrum, och trevligt bemötande i köket. Om alla i det svenska bondesamhället hade varit som ni hade undantagskontrakten aldrig behövt existera.

Kapitel ett:

Bondens val i moderniseringsprocessen

Från Blekinge till San Sai

Jag växte upp på en gård i Blekinges skogsbygd. Familjens inkomst kom från odling av stärkepotatis, smågrisuppfödning och skogsbruk. När det var dags för potatisplockning var det självklart att jag skulle vara ledig från skolan för att vara hemma och hjälpa till. Det var inte lika självklart att jag skulle lämna landsbygden för att skaffa en universitetsutbildning, men det var inget svårt beslut. Idag har jag ett ben i den akademiska världen och ett ben kvar på landet. Att skriva avhandling om bönder är ett sätt att slippa stå bredbent.

Man kan fråga sig om min bakgrund är relevant i en avhandling som ska behandla villkoren för bönder i Thailand. Förutsättningarna för blekingska och thailändska småbönder är långt ifrån desamma. Jag menar att min bakgrund har betydelse, eftersom den alldeles säkert har hjälpt till att leda mig fram till den styrande frågan: Varför väljer bönder att stanna kvar inom jordbruket i situationer när det finns andra alternativ? Att det finns många alternativ är inte en självklarhet för alla bönder, men eftersom detta faktiskt är en likhet mellan skogsbönder i Blekinge och småbönder i San Sai kommer de förra att få göra en del inbrott i de kommande kapitlen.

Utgångspunkten är en studie av en speciell organisationsform, kontraktsodling, som oftast antas påverka bönder avsevärt, antingen i positiv eller i negativ riktning. Min slutsats utifrån studien i norra Thailand är dock att i detta fall har kontraktsodlingen i sig inte alls haft den stora påverkan på böndernas situation, som man skulle kunna förvänta sig utifrån litteraturen. Kontraktsodlingen var för dessa bönder bara ett av flera möjliga alternativ. De bönder som har deltagit har också kunnat påverka utvecklingen av kontraktsodlingssystemet, och har alltså inte varit utlämnade till yttre omständigheter eller tillfälligheternas spel.

I det distrikt där huvuddelen av studien har genomförts, San Sai, har bönderna odlat för marknaden åtminstone sedan 1960-talet, och kontraktsodling av potatis har varit igång i större skala sedan slutet av 1980-talet. Distriktet ligger i dalgången strax utanför staden Chiang Mai i norra Thailand, och den omvandlingsprocess som har pågått där sedan slutet av 1980-talet är övergången

från en ekonomi dominerad av jordbruk till en ekonomi dominerad av industri och service. Den tid då traditionell jordbruksproduktion var det enda självklara sättet att försörja sig ekonomiskt är över. Distrikten kring staden Chiang Mai har under 1990-talet karakteriserats av snabb ekonomisk tillväxt, urbanisering, och ett flöde av arbetskraft från jordbruk till industri. Förändringen har genomsyrat hela regionen, men böndernas svar på de utmaningar som moderniseringen erbjuder skiljer sig åt mellan byar med till synes samma resurstillgångar. I några byar har flertalet bönder övergett jordbruksproduktionen, men på andra ställen har bönderna svarat med att införa nya grödor och nya sätt att organisera produktionen.

Det finns en uppsjö av valmöjligheter på den thailändska landsbygden idag, i synnerhet i ett område som San Sai, som ligger alldeles i närheten av en stad. Bönder kan fortsätta med jordbruksproduktionen som tidigare, dvs odla samma grödor, med samma metoder som man alltid har gjort. De kan också vara aktiva i förändringsprocessen, genom att snappa upp de möjligheter som ges av en förändrad marknad, eller anta en mer försiktig attityd genom att först studera resultatet för dem som driver moderniseringen, och därefter följa efter. Några väljer att arrendera ut jorden i väntan på att barnen ska ta över. Andra har gett upp hoppet om att nästa generation vill ägna sig åt odling och säljer därför jorden för att starta en annan verksamhet med bas i byn. Man kan även lämna landsbygden och söka försörjning i staden. I San Sai är det också fullt möjligt att bo kvar hemma i byn, och pendla till Chiang Mai varje dag.

Det är inte lätt att vara bonde. Det var det inte i Sverige på 1940-talet, när pappa bestämde sig för att bli lantbrukare, och det är det inte idag, för småbönderna på låglandet i norra Thailand. Huruvida det var bättre förr råder det däremot oenighet om. På många sätt kan det ha blivit besvärligare att vara bonde i Thailand. Brist på kapital kan utgöra ett hinder, för modernt jordbruk kräver som regel mer och dyrare insatsvaror. Brist på egen jord, eller jord att arrendera, är också ett problem. När urbaniseringen tränger sig på ökar priset på jordbruksmarken, och med ökade levnadskostnader kan det behövas större jordar för att odla tillräckligt för att försörja en familj, även om ny teknik och intensifiering samtidigt verkar i andra riktningen. Brist på arbetskraft är också en realitet på landsbygden i Thailand. Valet står mellan att betala höga löner till jordbruksarbetare eller att investera i maskiner för mekanisering.

Trots det förblir många inom jordbruket. Vilka faktorer är det då som talar för att välja att stanna kvar? Avståndet till marknaden minskar, och då inte bara för att vägarna har blivit bättre utan för att informationsflödet har ökat. I takt med att ekonomin växer ökar också efterfrågan på fler grödor och produkter, vilket skapar nya möjligheter för den som vill satsa på jordbruket. Många processindustrier har etablerat sig i norra Thailand och knyter kontakter med

lokala odlare; det är inte bara potatis som odlas på kontrakt i norra Thailand (Budsara 2007).

De flesta av de faktorer som räknas upp ovan, och som drar i båda riktningarna – bort från, eller kvar i jordbruket – går att hänföra till den ekonomiska sfären, i form av förändringar i uppsättningen av produktionsfaktorer eller marknadsmekanismer. Men ekonomiska beslut fattas inte isolerat från ett socialt och politiskt sammanhang, och min ambition är att visa hur samspelet mellan olika faktorer kan ta sig uttryck, och påverka såväl handlingsutrymme som val.

Studiens syfte

Syftet är att bygga upp en helhetsbild av hur individers val och handlingar hänger samman med synliga och osynliga möjligheter och begränsningar. Jag vill veta vilka faktorer det är som styr människors handlingsutrymme och ekonomiska beslut under moderniseringsprocessen. Studiesubjekten är en grupp småbönder, som befinner sig i en dynamisk ekonomi under omvandling.

Jag kommer att konstruera ett system, där den yttre ramen löst definieras av potatisindustrin.¹ Inuti denna ram interagerar bonden och de andra aktörerna – företagen och staten – under påverkan av faktorer som resurstillgångar, och formella och informella institutioner. Avsikten med systembygget är att det ska leda fram till en förståelse av bondens värld, och de faktorer som påverkar de ekonomiska valen.

En grundläggande tes är att en relativt hög grad av jämlikhet och möjlighet till rörlighet skapar en grogrund för samarbeten och nya organisationsformer, vilket i sin tur ökar förutsättningarna för en positiv omvandling snarare än utarmning. I det område i norra Thailand där studien har gjorts har många bönder lyckats göra lönsamma val. Fokus kommer alltså att ligga på en grupp bönder som redan har stort handlingsutrymme.

Ekonomisk historia handlar om människors möjligheter till försörjning under olika tidsperioder. Den ekonomiska omvandlingens problematik står i centrum; man studerar förlopp, orsakssamband och effekter på olika nivåer, och ämnet i sig är inte bundet till någon specifik teori. Det problem som kommer att diskuteras ser jag som väl förankrat i den ekonomisk-historiska traditionen. Förutom att den kommande framställningen ska justera bilden av hur bönder i utvecklingsländer agerar under utvecklingsprocessen hoppas jag att den kan utgöra en brygga över olika inriktningar inom ekonomisk-historisk forskning, där

¹ Att jag använder begreppet system innebär inte att jag tillämpar systemteori eller systemanalys, så som man gör inom bl a naturvetenskap och företagsekonomi. Systemanalys innebär i det sammanhanget en analys av komplexa system som underlag för beslut, ofta med matematiska metoder. Systemteori används för formulera generella lagar för olika typer av system (Nationalencyklopedin, Skyttner 2001).

några liksom jag huvudsakligen arbetar med nytt material från andra världsdelar, och andra utgår från historiska data från det svenska jordbrukssamhället. Jag menar nämligen att förloppen i grunden är likartade, även om tidsperiod och plats skiljer sig åt.

Synen på bonden och marknaden

Målet med samhällsvetenskaplig forskning, som jag ser det, är att förstå och förklara företeelser i samhället, lyfta fram nya problemställningar, och utmana konventionella uppfattningar. Kunskapen utvecklas genom det akademiska samtal som ständigt pågår i artiklar, i böcker och på seminarier, där idéer granskas, testas och jämförs. Theodore Schultz bok från 1964, om bönders rationalitet, utgör ett exempel på ett arbete som förändrade det etablerade synsättet. Idag är det få som hävdar att bönder är oemottagliga för prissignaler, utan bara agerar enligt tradition och sedvänja.² Det finns å andra sidan många som menar att prissignaler inte är den enda och avgörande faktorn för bönders beslut och val; Schultz idéer gav upphov till nya arbeten om betydelsen av risk och om strukturerade val.

Det finns ett antal akademiska debatter som är relevanta i den här studien. Några av dem diskuteras i nästa kapitel, som handlar om teori och metod. Men ett par debatter vill jag ta upp redan här, eftersom de har haft särskild betydelse för att forma min syn på interaktionen mellan individen och det lokala sammanhang som individen verkar i. I dem finns inslag av polarisering, men det finns också gemensamma beröringspunkter. Den tydligaste gemensamma nämnaren, när man jämför och lägger ihop de olika diskussionerna, är komplexiteten inom jordbrukssektorn.

I Thailand finns det, sedan 1980-talet, en grupp intellektuella som hävdar att det absolut var bättre förr, och som enträget argumenterar för en övergång till mer självförsörjning inom jordbruket. *Community culture*-rörelsen, där Chatthip Nartsupha är en av frontfigurerna, hade till en början ingen större roll i det thailändska samhället.³ Chatthip utvecklar sina idéer i boken *The Thai Village Economy in the Past* (Den thailändska byekonomin förr i tiden).⁴ Han menar att

² Det tål att påpekas att Schultz inte var den enda som framförde en ny syn på jordbruk och bönder vid den här tiden – det är sällan så – men hans bok orsakade den största skrällen. Jonston och Mellor hade framfört liknande idéer i en artikel redan 1961.

³ *Community* betyder samhälle eller social enhet, och i det här fallet är det byn som åsyftas. *Culture*, refererar till den kultur som antas vara gemensam för den, av marknadskrafterna, oförstörda landsbygdsbefolkningen.

⁴ Chatthip ledde från 1970-talet en forskningsgrupp som behandlade statens utveckling i ett historiskt perspektiv, med fokus på *sakdina*-systemet, den kinesiska affärseliten, och beroendet av andra

det är i byarna på landsbygden som man hittar de genuina normer och värderingar som traditionellt har präglat det thailändska samhället, som anspråkslöshet och samarbetsanda (Chatthip 1999 [1984]). För att det inte ska gå utför med landet behövs en återgång till dessa värderingar, och ett första steg är att bönderna bryter sitt beroende av marknaden och blir mer självförsörjande. *Community culture*-rörelsen fick en betydligt mer framträdande position i debatten i samband med finanskrisen 1997, då den thailändske monarken Bhumibol presenterade sitt eget förslag till utvecklingsmodell med starka inslag av självförsörjning. Kungens *sufficiency economy* (tillräcklighetsekonomi), som för all del inte bara riktar sig till landsbygdsbefolkningen utan till alla thailändare, går ut på att man ska producera det nödvändigaste, och sedan nöja sig. Girighet är en odygd, och i detta ingår att ständigt sträva efter en högre inkomst (Bhumibol 1997).

Både *community culture* och kungens tillräcklighetsekonomi bygger på att det finns tydliga skiljelinjer, mellan stad och landsbygd, mellan medelklass och bönder, mellan självförsörjning och kommersialisering. I grunden bygger båda modellerna på ett elitistiskt tänkande, att befolkningen ska utbildas till att tänka och agera rätt. De är dessutom djupt nationalistiska (Thongchai 2008, Connors 2001, Rigg & Richie 2002). Chatthips idéer har blivit mycket debatterade i Thailand; bland annat kritiseras antagandet om att det går att hitta en enda gemensam och ursprunglig kultur (Kitahara 1996).⁵ Kritiken mot kungens tillräcklighetsekonomi har däremot mest kommit från forskare utanför Thailand (Hewison 1999, Walker 2008, Thongchai 2008A, Rigg/Ritchie 2002). Att det är ett lagbrott att kritisera kungen kan vara en förklaring till detta. Men det är också troligt att den chock som finanskrisen 1997 innebar ledde till ett massivt försök bland inhemska forskare att hitta alternativa utvecklingsmodeller och lösningar på de strukturella problem som kom fram i ljust. Utvecklingsprojekt som utgår från den lokala ekonomin har i vilket fall fått ett tydligt uppsving efter 1997, och är numera inte bara fristående biståndsorganisationers område, utan ingår också som en del i den statliga strukturen (Connors 2001, McCargo 2001).

Uppfattningen om vad bönder bör ägna sig åt, och tolkningen av levnadsvillkoren på den thailändska landsbygden idag, är två faktorer som hänger nära samman. Båda har stor betydelse för definitionen av vad det är som styr bönders val och beslut. Det finns, åtminstone mentalt, inom många grupper i Thailand en skarp skiljelinje mellan stad och landsbygd, vilket tydligt kommer fram både i *community culture* och tillräcklighetskonomin. I praktiken är denna gräns inte alls så tydlig, med tanke på hur stor del av den thailändska befolkningen med

länder. Nationalism är ett stående inslag, både i de tidiga arbetena om staten och i de senare om landsbygden (Thongchai 2008A).

⁵ För den som kan läsa thailändska finns en omfattande genomgång av Chatthips arbeten av Anan Ganjanapan, refererad i Thongchai (2008A).

ursprung på landsbygden, som rör sig in och ut ur städerna. Det som man försörjer sig på i byarna är inte väsenskilt från det man sysslar med i städerna, och de som bor på landet är inte en annan sorts människor.

Jag håller inte med om att den enda och rätta vägen för Thailands bönder är att vända ryggen mot marknaden, utan har för avsikt att visa att bönder kan bedriva kommersiellt jordbruk utan att förlora fotfästet. Men det finns ändå ett par intressanta inslag i *community culture*-rörelsen och i kungens tillräcklighetsekonomi. Ett sådant är att bönder faktiskt ses som en självständig kraft i omvandlingsprocessen. Att bönder kan ha förmåga att ta tag i och lösa sina egna problem med utgångspunkt från lokala resurser bryter mot en föreställning om att bönder är offer i omvandlingsprocessen. Visserligen utgår man från att de behöver utbildas i att hitta tillbaka till den rätta vägen, men bönder förmodas samtidigt vara kompetenta att klara av det. Samarbetenas betydelse är en annan faktor som lyfts fram i de båda modellerna. Att nya former av samarbeten kan uppstå ur gamla är också en av slutsatserna från studien om kontraktsodling.

En angränsande diskussion till *community culture* och tillräcklighetsekonomi är *buddhist economics*, som försöker integrera en buddhistisk värdegrund med traditionell ekonomisk teori (Apichai 2002, Ash 2007, Wanna 2005). Precis som för de båda föregående teorierna uppstår ett moraliskt dilemma om det bara är bönderna som förväntas förändra sitt produktions- och konsumtionsmönster, inte kungen själv eller den välbärgade medelklassen.

Frågan om marknaden som ett hot eller en möjlighet är inte ny, och debatten mellan James Scott och Samuel Popkin om moralisk och politisk ekonomi är fortfarande flitigt refererad som ett exempel på detta (Scott 1976, Popkin 1979). Scott utgår från byn som ett kollektiv där det gemensamma intresset styr beteendet, medan förändringar utifrån, såsom ökad kommersialisering, ses som ett hot. Popkin, å andra sidan, betonar förekomsten av konflikter inom byn och menar att många bönder ser marknaden som en möjlighet att öka den egna välfärden. De utgår från samma fråga i sina studier, nämligen vad som händer mellan invånarna i en by när marknadskrafterna får större utrymme i en ekonomi som huvudsakligen har varit självförsörjande. Scott menar att individen i hög grad är beroende av, och därför månar om att bevara, det rådande sociala systemet. När bönder agerar är det för att försvara sig mot ett hot, och marknadens intrång ses som ett sådant. Popkin, å sin sida, menar att förändringar lika gärna kan ses som nya möjligheter snarare än som något hotfullt. Individuella strategier för vinstmaximering kan vara skäl nog för bönder att agera, och egenytan kan gå före det kollektiva intresset.

Både Scott och Popkin utgår från att bönder handlar rationellt, men den ena bonden reagerar för att skära ner kostnader och därmed minimera risken, medan den andra agerar för att maximera vinsten. Samarbetet i byn har, enligt Scotts version, växt fram som en överlevnadsstrategi och en form av försäkring. Att

bybor tar hand om varandra behöver inte nödvändigtvis vara ett tecken på människokärlek och osjälviskhet. Popkin framhäver konflikterna och individernas självständighet i högre grad. Man skulle kunna avfärda debatten med att säga att de bara pratar om olika typer av bönder, där Popkins vinstmaximerare befinner sig på en högre inkomstnivå än de som Scott refererar till. För bönder som lever på marginalen gäller säkerheten först och främst. När det gäller betalningar till staten eller eliten är det väsentliga inte hur mycket som tas, utan hur mycket som blir över. Flexibilitet är att föredra framför fasta skatter eller arrenden, med tanke på att skördarna fluktuerar. Så snart det finns ett överskott faller teorin om den moraliska ekonomin, eftersom behovet av ett eget försäkringssystem minskar i samma takt som risken för att falla under existensminimum.

Både Scott och Popkin använder sina antaganden om vad det är som driver individen till att dra slutsatser om hur samhället på landsbygden är organiserat, där den förra poängterar samarbete och harmoni, och den senare lyfter fram konflikter och exkludering. Reaktionen på förändringar används av båda sidor som belägg för att samhällsstrukturen är given (Hirsch 1990:149). Philip Hirsch för en bra diskussion om Scott/Popkin-debatten, utifrån sin egen studie i norra Thailand, och i likhet med honom menar jag att strukturer, eller sociala system, är föränderliga och dynamiska, och att de dessutom kan skilja sig åt väsentligt mellan olika byar.

De bönder som jag har studerat ägnar sig åt kontraktsodling, och kontraktsodlingslitteraturen präglas också av frågan om marknaden som hot eller möjlighet. I den tidigare litteraturen om kontraktsodlingens framväxt och betydelse i utvecklingsländerna fanns det en tydlig indelning i motståndare och förespråkare. Förkämparna ansåg att kontraktsodling – där bönderna via kontrakt förbinder sig att sälja skörden till ett företag i utbyte mot ett fast pris och insatsvaror på kredit – var lösningen på de flesta av dagens landsbygdsproblem. Genom kontrakten får bönderna tillgång till ny teknologi och nya marknader, samt möjlighet till kredit trots att de kanske inte har full äganderätt till den jord de brukar. Pessimisterna, å andra sidan, menade att böndernas underläge gentemot företagen skulle leda till att de snabbt förlorade kontrollen över både jorden och sin egen arbetskraft.

I takt med att kontraktsjordbruket har brett ut sig har även forskningen om företeelsen expanderat, och det finns numera ett stort antal studier som bygger på empiriskt material. Slutsatserna är inte lika kategoriska som tidigare, utan litteraturen är, sedan slutet av 1980-talet, både mer nyanserad och mindre polariserad. Det är numera svårt att hitta forskare som är odelat positiva till kontraktsodlingen. Många fallstudier visar att kontraktsodling i utvecklingsländer är långt ifrån oproblematiserad ur böndernas perspektiv, samtidigt som den inte heller är entydigt negativ. En och annan moralist finns det dock fortfarande kvar, och

bland dessa finner man samma inställning till marknaden som inom *community culture*-rörelsen, nämligen den att bönder i utvecklingsländer först och främst bör ägna sig åt matproduktion för det egna hushållet eftersom de annars kommer att fastna i skuldsättning och beroende av företagen (Clapp 1988, 1994, Lewontin 1998).

Chipsodling i Chiang Mai

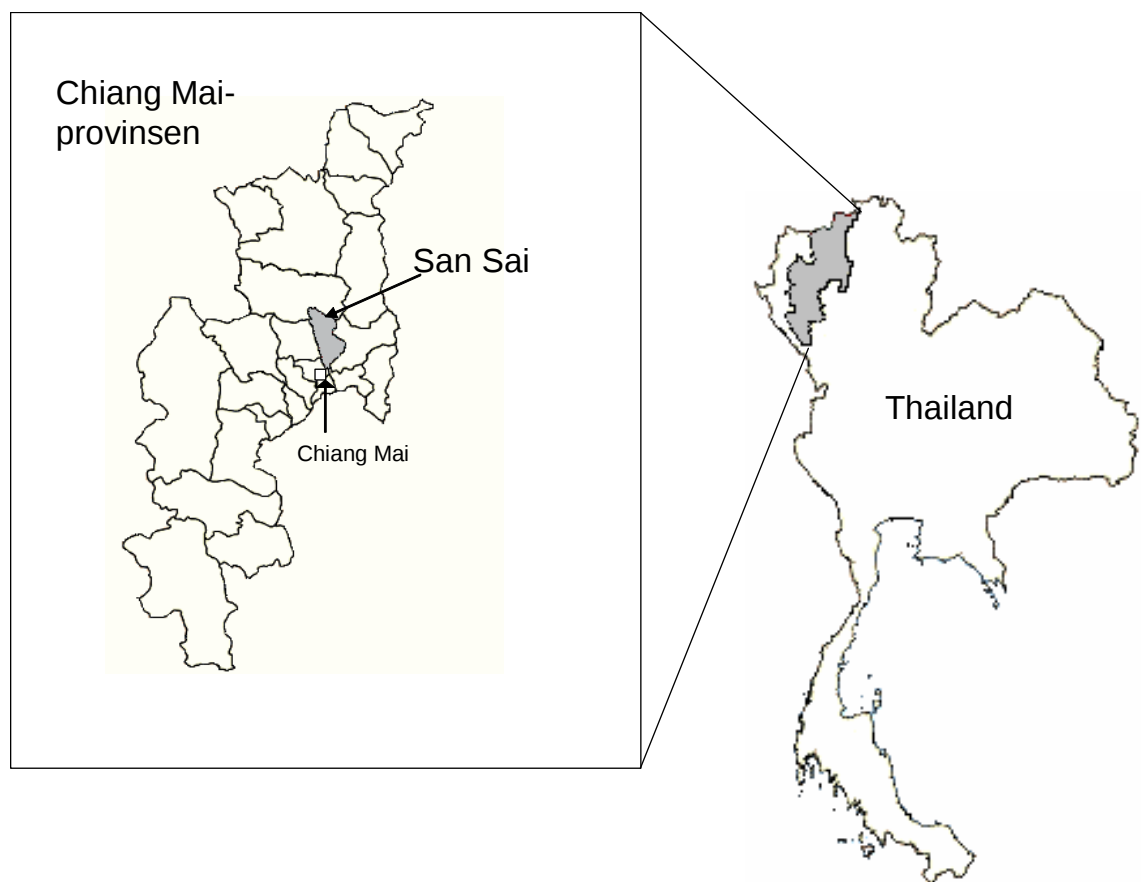
Det lokala sammanhangets betydelse blir tydligt i studien, eftersom lite av resultatet stämmer överens med vad som brukar komma fram ur analyser av kontraktsodling. Bönderna kan inte kallas exploaterade. Men det är inte heller så att själva introduktionen av kontraktsodling som organisationsform har medfört några avgörande positiva förändringar i deras liv. Kontraktsodlingen har däremot varit en del i en process som har lett till att böndernas handlingsutrymme har vidgats ytterligare, genom att den har bidragit till att öka böndernas förmåga att navigera i ett ekonomiskt sammanhang.

Även om jordbruket har minskat i regionen, till förmån för industrier och bebyggelse, har potatisodlingen inte visat några tecken på nedgång. Snarare det motsatta; potatisodlingen expanderade kraftigt under de år på 1990-talet då studien genomfördes, och har fortsatt att öka sedan dess. Detta till följd av en ständigt stigande efterfrågan på potatischips. Thailändare i allmänhet betraktar potatis som en grönsak bland andra, med ett relativt begränsat användningsområde. Allt eftersom västerländsk mat växer i popularitet skulle man kunna anta att efterfrågan på färsk potatis ökar, men denna har ändå hållit sig konstant. Det är potatisodlingen för processindustrin som har stått för den stora tillväxten.

Bönder i San Sai

Huvuddelen av de intervjuer som utgör en del av underlaget för studien har gjorts i San Sai, ett av tjugofyra distrikt (*amphoe*) i Chiang Mai-provinsen i norra Thailand. San Sai ligger bara några kilometer norr om staden Chiang Mai, och är ett låglandsdistrikt som i vissa delar är urbaniserat (Figur 1.1). San Sai är i sin tur indelat i tolv olika underdistrikt (*tambon*), och jag har talat med bönder i fem olika *tambon*, där potatis är en viktig gröda. Man kan inte odla potatis överallt; sandjord passar bäst, och det har man i stora delar av San Sai.

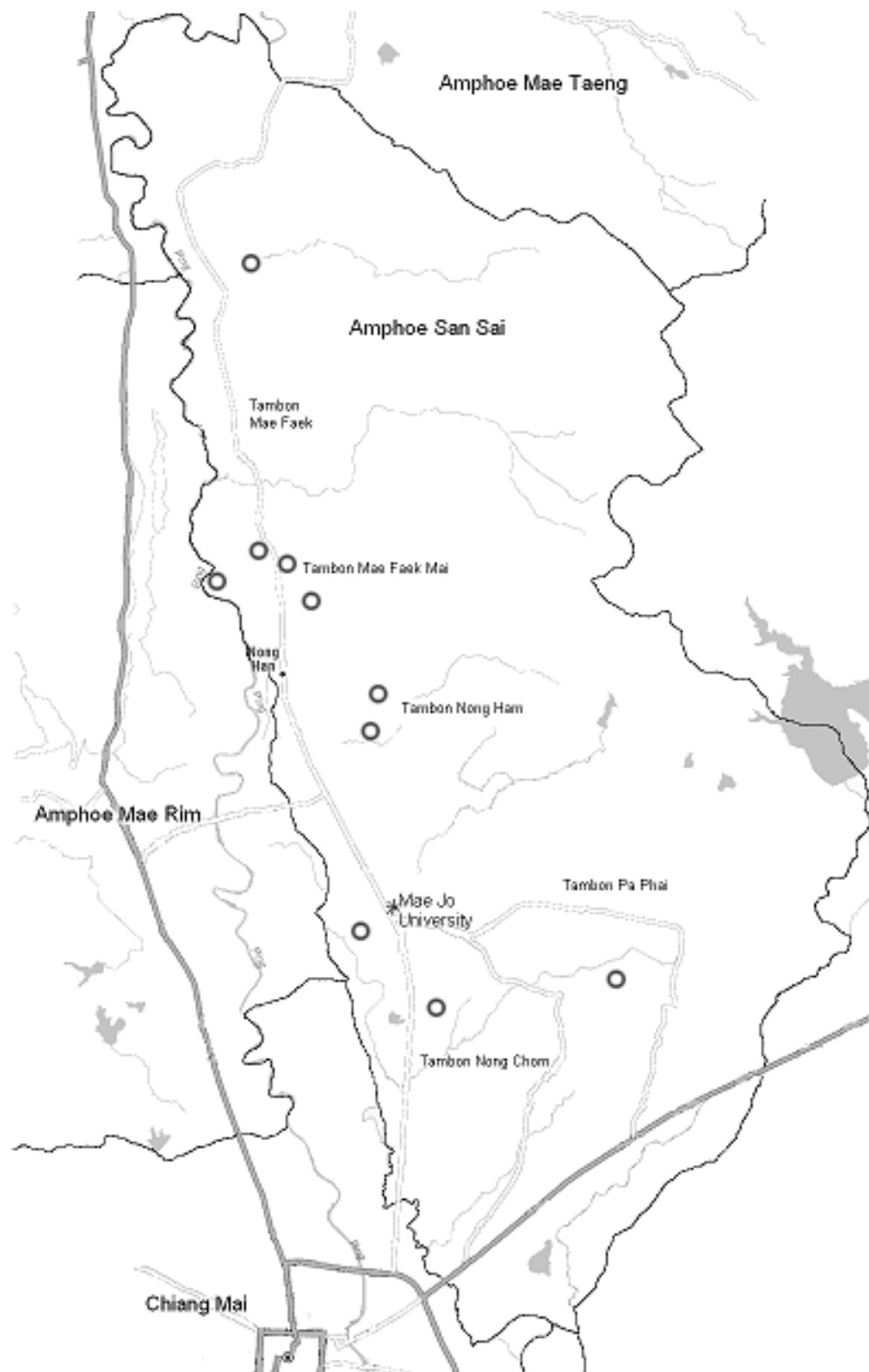
Figur 1.1 Karta över Chiang Mai-provinsen och Thailand

Källa: Kartan är ritad med utgångspunkt från kartor hämtade från Wikipedia

Det finns 116 byar i distriktet, och jag har intervjuat bönder i tio av dessa. De huvudsakliga underdistrikten (*tambon*) för potatisodling, från norr och söderut mot Chiang Mai, är: Mae Faek, Mae Faek Mai, Nong Harn, Nong Chom. Pa Phai finns också med, med detta tambon ligger lite längre österut. Mae Faek Mai och Mae Faek är de två *tambon* som har högst andel jordbruk. Figur 1.2 på nästa sida visar var underdistrikten och de olika byarna är belägna i San Sai.

Figur 1.2 Karta över San Sai-distriktet

Källa: Kartan är ritad med hjälp av www.zoomhit.com, samt www.viamichelin.co.uk

Mycket av stoffet i den här studien har det tagit lång tid att sätta ord på, men något som stod klart väldigt tidigt var att det är stora skillnader mellan byarna. Med tanke på vilka milsvida skillnader det är mellan de små samhällena i den blekingska skogsbygden där jag växte upp – såväl ekonomiskt, socialt, som kulturellt – borde jag ha insett detta redan innan jag började. Men jag hade, tror jag, en föreställning om att den typiska thailändska byn existerade och såg ungefär likadan ut överallt. Eller åtminstone den typiska byn för låglandet i norra Thailand. En hel del av det som har skrivits om den thailändska landsbygden bygger på enskilda bystudier, och man kan få intryck av att meningskiljaktigheter i slutsatserna beror på olika tolkning av det insamlade materialet, snarare än på reella skillnader mellan byarna. Men stora skillnader finns. De byar jag har besökt i San Sai kan dock, mycket grovt, delas in i tre grupper: byar där de flesta äger sin jord, byar där de flesta arrenderar jorden, och byar som är kraftigt påverkade av urbaniseringen. Jag återkommer till betydelsen av dessa faktorer, och fler därtill, i kapitel sex.

Potatisodlarna i San Sai odlar ris för det egna hushållets konsumtion under regnperioden, och potatis för processindustrin under den torra och svala säsongen, som börjar i november/december. Potatis är en relativt kapitalkrävande gröda, eftersom odlingen baseras på importerat utsäde och fordrar en hel del insatsvaror i form av gödning och bekämpningsmedel. Däremot är det inte frågan om storskalig odling; de flesta potatisodlarna har bara små jordar, men jorden är bördig och bevattning finns. Växelodlingen mellan ris och potatis är hållbar i den meningen att samma grödor kan odlas flera år i följd på samma jord, utan ökad förekomst av sjukdomar och utan att jorden utarmas. Under regnperioden, då jorden är översvämmad, dör nämligen de nematoder som annars skulle förhindra potatisodling på samma jord utan några års uppehåll.

Under 1990-talet var San Sai det överlägset viktigaste distriktet för potatisodling, och det är fortfarande bönderna i San Sai som har störst inflytande över potatisindustrins utformning. Men från slutet av 1990-talet har potatisodlingen expanderat även i andra distrikt och i andra provinser än Chiang Mai.

...och bönder i Blekinge

Pappa levererade potatis till Stärkelseföreningen i Blekinge under närmare trettiofem år. Stärkelsepotatis var den viktigaste grödan för bönderna i skogsbygden i mitten av 1940-talet, så valet av gröda var inte komplicerat. Det var snarast självklart att pappa och farfar skulle odla potatis som alla andra. Jag själv har motvilligt tillbringat många timmar och dagar uppe på bryggan bakom den stora trumman på potatisplockningsmaskinen. På 1970-talet hade mekaniseringen av de svenska småjordbruken ännu inte hunnit så långt att barnens arbetskraft var överflödig. Stärkelseindustrin, som hade börjat i väldigt liten skala,

hade däremot moderniserats och koncentrerats till stora enheter, och det som producerades i Smedamåla, den gård där jag växte upp, hämtades med lastbil och kördes till andra änden av Blekinge. På 1940-talet fanns det fortfarande gott om små stärkelsefabriker i närheten. Pappa och farfar levererade till fabriken i Backaryd, tre kilometer bort, och det fanns ytterligare ett par stärkelsefabriker i samma socken. Rationaliseringen satte igång på allvar på 1950-talet och alla de små fabrikerna, inklusive den i Backaryd, lades ner. Pappa köpte då andelar i Stärkelseföreningens nya fabrik i Jämjö, och hädanefter levererades all potatis dit. Anläggningen i Jämjö finns fortfarande kvar, och odlingen sker fortfarande via kontrakt (Lyckeby Concept, 2007).

Det blev ett glapp i tiden mellan nedläggningen av fabriken i Backaryd och till dess den nya fabriken var klar för produktion, och under den perioden körde pappa potatisskörden till godsägare Norbergs bränneri i Skarup utanför Ronneby. Pappa var helnykterist redan på den tiden, men han hade inga problem med att leverera skörden till brännvinstillverkning. Jag frågade aldrig de thailändska potatisodlarna om de har några betänkligheter inför att odla potatis för skräpmat, men jag har funderat på det efteråt. Förmodligen bryr de sig lika lite om transfettsyrorna i potatishipsen som pappa gjorde om alkoholen i brännvinet.

Periodisering

Åren 1994 till 1997, då studien genomfördes, var en formerande period för potatisindustrin. Jag reste till Thailand vid fyra tillfällen under de här åren, och kunde observera förändringarna medan de skedde. Min bild av hur hela potatisindustrin är uppbyggd och hur de inblandade aktörerna – bönder, företag och stat – är relaterade till varandra, blev tydligare för varje gång jag återkom. Under de här fyra åren förändrades företagsstrukturen från oligopol, vidare till konkurrens och sedan tillbaka till oligopol igen. Under odlingssäsongen 1993-1994 dominerade ett thailändskt företag, NS Farm, helt och hållet i San Sai. Det fanns ett par mindre företag på marknaden också, men det var NS Farm som hade ett etablerat samarbete med de statliga jordbruksrådgivarna i distriktet, och det var NS Farm som satte priserna. Året efter hade detta förändrats. Lönsamheten inom potatisindustrin lockade fler företag att komma till San Sai för att teckna kontrakt med potatisodlare. Den ökade konkurrens som uppstod i och med att fler företag etablerade sig på marknaden hade betydelse på två plan: bönderna fick en starkare förhandlingsposition och de lokala statstjänstemännen förlorade gradvis sin kontroll över potatisindustrin. Bland de företag som etablerade sig i San Sai i mitten av 1990-talet fanns ett utländskt företag, FritoLay, som tillhör PepsiCo. När jag gjorde mitt sista besök 1997 hade FritoLay köpt upp NS Farm och trängt ut flera av de mindre företagen. Det

rådde återigen oligopol. Men under åren av konkurrens hade bönderna i San Sai hunnit bygga upp en stark position, med egna organisationer. De lokala jordbruksrådgivarna hade, å sin sida, helt förlorat kontrollen över den gren av potatisindustrin som är kopplad till chipsproduktion.

Jag hade förmånen att vara med under en period av stora och viktiga förändringar inom potatisindustrin. Men åren före 1994 och efter 1997 var inte händelselösa. Den stora expansionen av kontraktsodlingen startade 1988, och hade föregåtts av ett par år av forskningssamarbete mellan företag, ett par thailändska universitet, och staten (i form av *The Royal Project*). Bönder i San Sai hade dock odlat potatis innan dess, men då utan kontrakt och för en annan marknad.

Potatis för direktkonsumtion har odlats i San Sai och några andra distrikt i Chiang Mai sedan början av 1960-talet, och under några år i början av 1980-talet steg efterfrågan, vilket ledde till priser så höga att bönderna fick vakta sina fält om nätterna. Många blev rika på kort tid och ännu fler ville testa den lönsamma grödan. Det är svårt att odla bra utsäde i Thailand och odlarna av potatis för direktkonsumtion är, precis som chipsproducenterna, beroende av importerat utsäde. Det var under de här åren som ett antal potatisodlargrupper gick samman och bildade potatisodlarnas kooperativ i San Sai, en organisation som senare skulle bli en betydelsefull aktör inom potatisindustrin. Kooperativet bildades främst för att få kontroll över utsädesimporten för den potatissort som odlas för direktkonsumtion, och det lyckades man också med inom ett par år. Men i och med att grupperna omformades till ett kooperativ skulle de statliga jordbruksrådgivarna i San Sai mista sitt inflytande över en lukrativ gröda. Bondegrupper och kooperativ lyder nämligen under olika, och konkurrerande, avdelningar inom jordbruksdepartementet i Thailand. Att ha inflytande över de framgångsrika grödorna i ett distrikt kan ha stor betydelse för framtida befordran, och få tjänstemän släpper frivilligt kontrollen. 1988, det år då forskningsprojektet om kontraktsodling avslutades, och expansionen med hjälp av privata företag startade på allvar, träffades en överenskommelse mellan potatisodlarkooperativet, distriktskontoret för jordbruksrådgivning och distriktskontoret för kooperativutveckling. Överenskommelsen gick ut på att kooperativet fick ensamrätt på import av utsäde för potatis för direktkonsumtion. Distriktskontoret för jordbruksrådgivning fick en roll som samordnare mellan NS Farm och de olika bondegrupper som skulle vara kontraktsodlare. Marknadsandelarna för de båda potatissorterna, chipspotatis och potatis för direktkonsumtion, var vid den här tidpunkten ungefär lika stora, och alla var nöjda och glada.

Den här uppdelningen av marknaden bestod under de år jag genomförde min studie, 1994-1997, men det hade börjat gnissla i leden. De ansvariga på kooperativet ville ha möjlighet att importera utsäde även för chipsproduktion, eftersom det var där expansionen skedde och eftersom de flesta av kooperativ-

medlemmarna också var kontraktsodlare. Dessutom hade kooperativet etablerat samarbete med flera av företagen. Inte om utsädesimport, men väl genom att agera som kontakt mellan odlare och företag, och genom att hjälpa till med uppsamling av skörden.

Efter 1997 har potatiskooperativet tagit en allt större roll inom potatisindustrin, och kan numera även importera utsäde åt kontraktsodlare. Jordbruksrådgivarna på distriktsnivå tappade samarbetet med potatisföretagen när NS Farm köptes upp av FritoLay, men har på senare år hittat en ny nisch inom potatisindustrin, genom att stödja böndernas egen processindustri.

Att bönderna i San Sai har gått helskinnade genom denna utvecklingsperiod har redan antytts. De har till och med blivit mer hårdhudade. Ovanstående genomgång och periodisering beskriver de yttre händelserna. Jag återkommer till dem i de följande kapitlen, men tänker framför allt leta mig ner till det som ligger under ytan, och som kan ge en förklaring varför bönderna i San Sai lyckas anpassa sig och utnyttja möjligheter när de dyker upp.

Den styrande frågan är alltså denna: Varför väljer bönder att bli kvar inom jordbruket när det finns andra alternativ? Ett enkelt svar på den frågan skulle kunna vara att de fortsätter för att det är lönsamt, att det finns en potential inom jordbruket som innebär att man kan välja att vara kvar trots att det numera finns goda möjligheter till sysselsättning även inom andra sektorer. Men vilka är då de mekanismer som ligger bakom att utveckling, snarare än utarmning, dominerar i ett område? Det finns inga enkla svar och lösningar, utan man måste leta efter ledtrådar på olika nivåer, och studera samspelet mellan människorna och deras omgivning.

Det jag kommer att sträva mot är att väva samman individens val och handlingar med de synliga och osynliga faktorernas möjligheter och begränsningar. Slutmålet är skapa en helhetsbild av vad det är som skapar möjligheter för individer att se förändringar i sin omgivning, och sedan agera för utveckling. För att använda en liknelse som min mormor skulle ha kunnat relatera till direkt: De sociokulturella, politiska och ekonomiska faktorerna utgör varpen i den väv som ska växa fram i de kommande kapitlen. De inblandade aktörernas val, på olika plan och i olika perioder utgör de trådar som ska slås in. Det återstår en del att göra innan det är dags att klippa ner väven och knyta fransarna.

Avhandlingens uppläggning

Kapitel två, som följer härnäst, är avhandlingens metodkapitel och handlar om mina egna val. Inte varför jag valde att starta ett avhandlingsprojekt, utan snarare de val jag ställdes inför när det första fältarbetet skulle genomföras, och inte minst när det var dags att analysera materialet.

Kapitel tre är skrivet utifrån ett historiskt perspektiv, och syftet är att visa de grundläggande dragen i det samhälle som bönderna lever i, med betoning på deras relation till eliten. Ibland är det motiverat att gå ganska långt tillbaka i historien, eftersom kvardröjande strukturer fortfarande påverkar bönders valmöjligheter.

Kapitel fyra handlar om samspelet mellan staten och bönderna. Jag visar att det i San Sai har byggts upp en struktur som är mer stödjande än styrande. Utvecklingen av böndernas egna organisationer diskuteras, liksom det faktum att staten i många sammanhang konkurrerar med sig själv.

I kapitel fem analyseras den ekonomiska rationaliteten bakom kontraktsodlingen, och hur potatisindustrin har förändrats genom åren. Jag för en diskussion om varför bönderna har valt att bli kontraktsodlare, och på vilket sätt detta kan ha gynnat dem.

I kapitel sex kommer jag till vad det är som utmärker bönderna i San Sai, hur det kommer sig att de har stort handlingsutrymme, hur det yttrar sig och hur detta hänger ihop med de olika faktorer som har diskuterats i de föregående kapitlen. Resultaten sammanfattas, och jag kastar en snabb blick framåt.

Kapitel två: Om att utveckla en fråga

Min referensram

I december 1993 åkte jag till Thailand för att ta reda på varför bönder väljer att odla grödor på kontrakt, och om kontraktsodling kan utgöra en ersättning för de institutioner som saknas på landsbygden. Verkligheten i det område som valdes för studien stämde inte med mina föreställningar. Detta var inget stort bekymmer, för jag var inte ute efter att bevisa en i förväg formulerad tes och trodde mig inte heller sitta inne med djupa kunskaper om hur det egentligen fungerade på den thailändska landsbygden (då hade jag ju inte behövt åka dit).

Men det var däremot ett problem att jag, efter att studien i Thailand var avslutad, insåg att den modell för jordbruksledd utveckling, som varit utgångspunkt för studien (Oshima 1987), inte erbjöd några redskap för att angripa den nya frågeställning som höll på att växa fram i enlighet med de insikter fältarbetet hade gett. Det var inte heller självklart om det fanns kvar någon koppling till den ursprungliga modellen. Jag hade alltså ett par stora frågor att ta itu med: Skulle det gå att göra en återkoppling till min ursprungliga modell, eller var det dags att skrota den och byta till en annan? Vilka redskap skulle jag använda för att analysera och presentera resultatet?

I detta kapitel görs en rekonstruktion av mina egna val och beslut på vägen fram till den slutliga formuleringen av avhandlingens syfte, att reda ut vilka faktorer det är som styr människors handlingsutrymme och ekonomiska beslut i moderniseringsprocessen. Jag kommer att motivera valet av studie och hur den genomfördes, samt på vilket sätt materialet från fältstudien har använts i avhandlingen. Jag kommer också att resonera kring några ytterligare teorier och modeller som har väglett och inspirerat arbetet. Tyngdpunkten i det här kapitlet ligger på hela den tankeprocess som ledde fram till formuleringen av den nya frågan. Den mer detaljerade beskrivningen av hur materialet samlades in under de olika fältstudierna, och vilka intervjuer som har genomförts, finns i ett fristående avsnitt (appendix) i direkt anslutning till kapitlet.

En stor del av analysen bygger på antaganden och resonemang, och det insamlade materialet ger inte alltid svar på de frågor som ställs. Därför är det

viktigt att den referensram som har styrt arbetet är synlig och förståelig, och den kommer att få en fördjupad beskrivning här. För övrigt är en forskares världsbild och referensram alltid av betydelse, oavsett vilket metod som används för att presentera resultatet.

Det finns ett dubbelt syfte med detta kapitel. Först och främst vill jag synliggöra min referensram, för att göra möjligt för läsaren att följa, testa och eventuellt förkasta den kommande analysen. Därutöver finns det ett egenvärde i att beskriva den krokiga vägen från ursprungsidé till färdigt resultat, som en påminnelse om hur svårt det är att lägga upp en studie med färdiga frågeställningar. De relevanta frågorna utvecklas under arbetets gång.

Hela arbetet med avhandlingen har, något förenklat, skett i följande steg:

1. Förförståelse och inspirationskällor
2. Val av problem att studera
3. Val av studie för att undersöka problemet
4. Val av metod för insamling av material
5. Fältarbete, analys hemma, och sedan fältarbete igen
6. Bearbetning av det insamlade materialet
7. Ny formulering av problem och syfte
8. Modellbyte
9. Presentation av resultat

Vilka av dessa stadier har varit mest tidskrävande? Utan tvekan har det varit de tre sista, omformulering av problem och syfte, modellbyte, samt presentation av resultat.

Min studie är i allra högsta grad kvalitativ. Det primära målet har varit att tolka och förstå ett skeende och om möjligt lyfta fram nya idéer och teorier, snarare än att pröva en redan formulerad tes. Den metod som har använts under avhandlingsarbetet är till övervägande delen induktiv. Detta innebär att jag har börjat med att studera verkligheten, för att sedan använda iakttagelserna som grund för en formulering av allmänna principer. Den induktiva metoden innebär ändå inte att man är teorilös från början. Det finns alltid en form av förförståelse att utgå ifrån, som bygger på egen kunskap och andras och egna teorier. Och under arbetets gång används andras teorier och studier för att placera in de egna resultaten i ett sammanhang (Ragin 1994, Widerberg 2002).

Inspirationskällor

Min övertygelse när jag började min bana som doktorand var denna: Jordbruksomvandling är viktig i ett lands utvecklingsprocess. Men på vilket sätt har den

varit viktig för Thailand? Har Harry Oshima rätt som menar att Thailand utgör ytterligare ett exempel på jordbruksledd tillväxt? Den inledande frågan var alltså om modellen för jordbruksledd tillväxt kunde stämma som förklaring av den ekonomiska utvecklingen i Thailand. I denna modell, som har sin grund i den snabba ekonomiska utvecklingen i Japan och Taiwan efter 1945, framhävs historiska processer, institutionernas betydelse, och framför allt jordbrukets roll för utvecklingen av hemmamarknaden.

Oshima (1987) ser jordbruksledd utveckling inte bara som en förklaring, utan som en möjlig utvecklingsstrategi.⁶ Första steget mot ekonomisk utveckling med full sysselsättning är att minska säsongsarbetslösheten och stimulera produktivitetsutveckling inom jordbruket genom att satsningar på infrastruktur, som bevattning, transportnät och elektricitet.⁷ När den årliga jordbruksinkomsten börjar öka kan bönderna spendera mer pengar på bättre utsäde, verktyg och utrustning. I det här skedet kommer jordbruket att absorbera mer arbetskraft som en konsekvens av att produktionen har blivit mer intensiv. När utbyggnaden av bevattningen är klar kan diversifieringen av jordbruksproduktionen starta. Detta kommer att ge upphov till arbete utanför jordbrukssektorn, eftersom nya grödor behöver bearbetas inom processindustrin. Sista steget i utvecklingen är när högre inkomst inom jordbruket skapar efterfrågan på inhemskt producerade industrivaror. När full sysselsättning har uppnåtts inom jordbruket kommer mekaniseringen att starta, och frigöra arbetskraft till den växande industrisektorn. I Oshimas modell ligger fokus på ökad produktivitet inom de små och medelstora jordbruken, eftersom dessa har större potential att skapa länkar till hemindustrin. Småskaliga jordbruk är arbetsintensiva och efterfrågar inhemskt producerade verktyg och maskiner, medan storskaliga bönder i högre grad använder sig av kapitalintensiva metoder och importerade maskiner.

Oshima menar att Thailand utgör ett exempel på jordbruksledd tillväxt, i likhet med Japan och Taiwan. Huvudargumenten för detta är att produktionen av stapelvaror som ris ständigt ökade efter öppningen mot världsmarknaden i

⁶ De främsta förespråkarna för jordbruksledd utveckling är John Mellor, Irma Adelman och Harry Oshima. Mellor framhöll jordbrukets dynamiska betydelse redan i början på 1960-talet, tillsammans med Bruce Johnston, och har fortsatt att argumentera för modellen sedan dess (1961, 1986, 1995). Irma Adelman har, tillsammans med Cynthia Taft Morris, i flera arbeten framhållt institutionernas betydelse, och menar att hållbar ekonomisk utveckling måste föregås av en utveckling av jordbrukssektorn. Mest betydelsefull i detta sammanhang är hennes artikel från 1984, där exportorienterad utveckling ställs mot jordbruksledd utveckling.

⁷ Oshima argumenterar därmed emot Arthur Lewis modell för strukturell omvandling, som bygger på ett antagande om överskott av arbetskraft inom den informella sektorn (Lewis 1954). Enligt Lewis kan arbetskraft från jordbrukssektorn lockas över till industrisektorn till en lön marginellt större än arbetsinkomsten inom jordbruket. Eftersom arbetskraften inom jordbruket är undersysselsatt kommer överföringen inte att leda till att produktionen minskar. Men Oshima menar att detta inte fungerar i risjordbruket, som är arbetsintensivt under vissa perioden av året.

mitten av 1800-talet, vilket möjliggjorde en stor jordbruksexport, och att producenter utgjordes av småskaliga familj jordbruk. Denna positiva bild stämde inte alls överens med vad andra anser om jordbrukets roll i den tidiga utvecklingsprocessen. Ingram (1971) och Feeny (1982) menar att Thailand hade en stagnerande och odiversifierad ekonomi ända fram till 1950, och att detta berodde på för lite investeringar i infrastruktur och jordbruksteknologi. Oshimas positiva bild av jordbrukets betydelse i Thailand inkluderar också böndernas produktionsvillkor, där han framhåller familj jordbrukens självständighet och tillgång till resurser. Här får han stöd av Sompop, som har visat att thailändska småbönder historiskt sett har behövt arbeta långt mindre för att producera ett kg ris, än sina japanska kollegor (Sompop 1989). Detta ses framför allt som en positiv konsekvens av riklig tillgång på odlingsbar jord, i förhållande till befolkningens storlek.

Denna positiva bild av jordbrukets betydelse, och om villkoren för att bedriva jordbruk, rimmade illa med vad forskare inom andra ämnen, som antropologi och sociologi, skrev om tillståndet på den thailändska landsbygden i ett senare skede. Det framgick inte tydligt om de enbart gjorde en helt annan tolkning av utvecklingsprocessen, eller om villkoren för jordbruksproduktion hade försämrats med ökande befolkning och tilltagande jordbrist (Hart m fl 1989, Anan 1984). Mitt intresse för Thailand fanns sedan tidigare; jag hade varit Bangkok under några veckor kring årsskiftet 1990 till 1991, för att samla material till ett examensarbete om utlandsinvesteringar. Detta var strax innan militären avsatte Chatichai Chonhavan, den första premiärministern som inte var sprungen ur Bangkok-eliten, utan hade sin maktbas ute i provinserna. Jag hade redan då förundrats över kontrasten mellan Bangkok och resten av landet, och funderade över om det rörde sig om två olika världar, eller om det fanns länkar som inte var uppenbara vid första anblicken. Att ta redan på vad som skedde på landsbygden lockade mer än att gräva vidare i affärslivet i Bangkok.

Utgångsfrågan för min studie var som sagt att undersöka om modellen för jordbruksledd utveckling kunde gälla som förklaring av Thailands ekonomiska utveckling, det vill säga om Oshima hade rätt i sin positiva syn. Den naturliga följdfrågan var om det skulle gå att finna någon sorts dynamik inom jordbrukssektorn i Thailand som drev den fortsatta utvecklingen framåt. Hur denna dynamik skulle kunna se ut hade jag ingen klar föreställning om. Det var här som kontraktsodlingen kom in i bilden. Det skrevs mycket om denna organisationsform under mitten av 1980-talet och början av 1990-talet, och i en del av litteraturen om kontraktsodlingen hävdas att kontrakt mellan bönder och jordbruksindustrier kan utgöra en ersättning för de institutioner som annars anses nödvändiga för ökad produktivitet inom jordbruket och, i förlängningen, jordbruksledd utveckling. Exempel på sådana institutioner är etablerad äganderätt, ett formellt kreditsystem, samt kanaler för spridning av teknologi och infor-

mation. Alla dessa fanns på plats i Japan och Taiwan när den snabba ekonomiska tillväxten tog sin början efter andra världskriget. Men när det gällde Thailand var min uppfattning att mycket av detta fattades. Kunde kontraktsodlingen ersätta detta? Eller fanns det några andra krafter på landsbygden, som till exempel bondeorganisationer, som arbetade för att de nödvändiga institutionerna skapades?

Det institutionella perspektivet fanns med från början. Oshima för ingen uttalat teoretisk diskussion om institutioner, mer än att han framhäver äganderättens betydelse, men modellen för jordbruksledd utveckling har mycket nära anknytning till nyinstitutionell teori (NIE, *New Institutional Economics*). Institutioner var för övrigt ett dominerande begrepp i diskussionen om de asiatiska ländernas utveckling i början av 1990-talet, vid sidan om debatten om statens och marknadens betydelse. Marknadsekonomins betydelse betonades under den här perioden av internationella organ som Världsbanken och Internationella Valutafonden, medan många forskare lyfte fram staten som en ledande aktör (Wade 1990, Amsden 1989). Det föreföll alltför enkelt att kunna förklara det östasiatiska undret antingen med marknadens eller med statens betydelse. En institutionell förklaringsmodell, som problematiserar samspelet mellan stat och marknad tedde sig mer användbar (Gunnarsson & Rojas 1995).

Jag var inte banbrytande; att som nybliven doktorand på 1990-talet välja ett institutionellt perspektiv var lika naturligt som det förmodligen hade varit för en doktorand på 1970-talet att välja ett beroendeperspektiv. Min avsikt var att använda transaktionskostnadsteorin som ett ramverk för analysen av kontraktsodlingen.⁸ Att komma till slutsatsen att institutioner har betydelse var inte svårt, det hade Oshima och Adelman redan gjort. Att inkorporera institutionerna i analysen skulle bli betydligt mer komplicerat, men det bekymrade mig inte nämnvärt i det här skedet.

Jag inspirerades att studera kontraktsodling efter att ha läst två debattartiklar från 1992, om jordbruksindustrin och staten i Thailand. Den ena är skriven av Ammar Siamwalla och den andra av Scott Christensen (Ammar 1992, Christensen 1992). Båda diskuterar kontraktsodlingens potential som utvecklingsstrategi och argumentationen är direkt riktad till staten, eftersom man på jordbruksdepartementet vid den här tiden hade långtgående planer på att införa en ny myndighet för detaljstyrning av jordbruksproduktionen, där kontraktsodling skulle utgöra en viktig del.

De frågor jag hade med mig när jag for iväg till Thailand för att göra en studie om kontraktsodling var präglade av den pågående debatten, och handlade alla om betydelsen av staten, marknaden och institutionerna. Det samman-

⁸ Det finns flera inriktningar inom NIE: transaktionskostnader, informationskostnader och kollektivt handlande (*collective action*). Se Lee J Alston 2008 för en översikt.

hängande temat var kontraktsodlingens betydelse och jordbrukssektorns dynamik. Var expansionen av kontraktsodlingen i Thailand ett resultat av nya möjligheter som skapats av marknaden, d v s något som drevs på underifrån, eller var den en konsekvens av statens stöd till processindustrin? Kan kontraktsodling skapa ökad produktivitet inom jordbrukssektorn, genom att kompensera för de institutioner som saknas? Räcker detta för att göra jordbruket till en ledande sektor i ekonomin? Är det möjligt att uppnå produktivitetsökning och diversifiering inom jordbruket utan förändra äganderätsstrukturen? Med på listan fanns också de frågor som kom att bli de dominerande: Varför väljer bönder att odla på kontrakt snarare än för den öppna marknaden? Vilka alternativ har de?

Val av studie

Ett viktigt skäl till att jag valde att göra en lokal studie var att den sammantagna bilden av Thailands ekonomiska utveckling inte var entydig. Det var tydligt att en stor del av jordbruksbefolkningen lämnade sektorn för andra sysselsättningar, men vilka konsekvenser detta gav fanns det inget tillfredställande svar på. Var det frågan om utveckling eller utarmning av jordbruket? Senare års empiriska studier fokuserar mer på att beskriva utflyttningen från jordbruket, och fokus ligger snarare på de grupper som lämnar (Elson 1997, Ritchie 1996, Rigg 1997, Rigg & Sakunee 2001, Rigg & Ritchie 2002). Jag ville se med egna ögon vad som hände inom jordbruket på den thailändska landsbygden. Skälet till att välja just kontraktsodling som fallstudie var som sagt att jag ville undersöka om denna kan fungera som en ersättning för de institutioner som jag antog saknades på landsbygden, och på så sätt medverka till att produktiviteten ökar.

Varför väljer man att studera just potatis bland alla de grödor som odlas av bönderna i Thailand? Rimligtvis borde en djupgående studie av vilken gröda som helst ge intressanta insikter om vad som pågår på landsbygden, men valet var inte slumpmässigt. Jag återkommer till varför just en gröda blev huvudföremålet för studien, snarare än en specifik by, en region, eller ett företag. Men först vill jag lyfta fram varför just potatisodlingen visade sig vara så intressant. Sett i relation till förekomsten av kontraktsodling i Thailand är det få fall som är varaktiga. Eftersom marknaden för jordbruksprodukter är väl utvecklad är det inte ovanligt att jordbruksföretag väljer att köpa råvarorna på den öppna marknaden efter några inledande år med kontraktsodling. Men när det gäller potatisodlingen förblev kontraktsodlingen, i sin snävaste definition, den dominerande produktionsformen från 1988, då det hela startade, och under de år som min studie genomfördes. Därmed blev det möjligt att studera kontraktsodlingens utveckling och anpassning i ett enda sammanhang, under en period av flera år.

Under senare år har kontraktens betydelse dock luckrats upp, men det återkommer jag till i kapitel fem.

Ett annat skäl till att potatis är en intressant gröda är att staten har varit inblandad från början, och då inte bara på en nivå utan alla. Genom studien av grödan kan man alltså fördjupa sig i böndernas och statens relation till varandra, och även statens interna relationer, inom byråkratin. Sist men inte minst var potatis en behändig gröda på grund av att produktionen var geografiskt koncentrerad. Detta gjorde det möjligt att täcka in en stor del av odlingsarealen inom studien. Alla dessa goda skäl till att studera just potatis kom fram under arbetets gång. Från början var det tänkt att studien skulle handla om ananas, men inom den industrin hade man i princip slutat med kontrakt när jag kom till Thailand. Det enkla skälet till att potatis blev min gröda var att ett par forskare vid universitet i Chiang Mai berättade att potatis var ett särdeles lyckat fall av kontraktsodling, utan att kunna sätta fingret på vad det berodde på.

Varför gjorde jag inte en bystudie, som annars är den vanligaste metoden vid fältarbete på mikronivå i utvecklingsländer? Istället för att göra en djupstudie av en eller flera byar, valde jag att utgå från en gröda och välja vilka som skulle intervjuas utifrån vad de odlade. Genom att röra mig över ett större geografiskt område kunde jag upptäcka att villkoren för kontraktsodlingen varierade mellan byar och distrikt. Hade studien begränsats till en enda by skulle sannolikt detta inte ha uppmärksamats. Med facit på hand önskar jag alltså inte att jag hade gjort en detaljerad bystudie, istället för att göra ett svep över ett större område. Många frågor hade förmodligen aldrig kommit upp till ytan om den metoden hade valts. Ett antal djuplodande studier i några av de byar som jag har varit i skulle däremot kunna utgöra nästa steg, för att testa de idéer som har utvecklats här.⁹

Fältstudierna i Thailand utgör basen i materialet

Fältstudierna i området utanför Chiang Mai ligger till grund för slutsatserna i den här avhandlingen; utan dem hade de viktiga frågorna inte kommit upp till ytan. Det kommer att vara ganska lite statistik i den kommande framställningen; materialet presenteras istället i ord. Motivet till detta kommer längre fram, men först en kort beskrivning av vad som har samlats in och hur detta gjordes. En mer utförlig sammanställning finns, som redan nämnts, i ett appendix till detta kapitel.

Det primärmaterial som ligger till grund för avhandlingen samlades in vid fyra olika besök i Thailand av varierande längd, mellan åren 1993 och 1997. En

⁹ Ragin (1994:47) menar att man sällan kan utveckla och testa idéer på samma material, vilket kan ses som en tröst för alla forskare som helst vill göra allt på en gång.

del består av intervjuer, där jag dels har genomfört egna öppna intervjuer tillsammans med en tolk, och dels har samlat in information med hjälp av enkätformulär.¹⁰ De observationer och intryck jag fick under besöken på landsbygden utgör också en högst väsentlig del av materialet. Övrigt primärmaterial består av opublicerad statistik och rapporter om potatisodling och andra grödor, vilket jag har fått vid besök hos byråkrater på lokal och nationell nivå, d v s både i Chiang Mai och i Bangkok. De flesta av dessa har tillhört jordbruksdepartementet, men jag har också fått material från *National Statistical Office* och från de enheter inom handelsdepartementet som har kontroll på importen av potatisutsädet.

Utöver mitt eget primärmaterial har jag använt mig av en mängd material som från tidigare forskning, och sådant som har publicerats efter att jag gjorde mina fältarbeten. Norra Thailand är ett välbeforskat område, om än inte av ekonomhistoriker, och jag har haft stor nytta av det material som har producerats av historiker, sociologer och antropologer. Mycket av den jordbruksforskning som bedrivs vid Chiang Mai University har ett regionalt perspektiv, och där jag har också funnit mycket kompletterande material. Sekundärmaterialet har varit till stor nytta för att förfinas och komplettera den helhetsbild som så småningom växte fram, och framför allt för att få veta vad som hände sedan, efter att jag hade packat ihop och åkt hem från Thailand.

Det stora flertalet av dem som jag har intervjuat är bönder, men långt ifrån alla. Nästan alla som har intervjuats är män. De som jag har träffat kan delas in i fem kategorier:

1. Bönder. Flertalet var eller hade varit potatisodlare. De flesta odlade små enheter, men alla ägde inte jorden.
2. Uppköpare och gruppledare på lokal nivå. Ibland hade de egna odlingar också.
3. Medlemmar av ledningen för potatisodlarnas kooperativ i San Sai. Även dessa var potatisodlare.
4. Statstjänstemän på distrikts-, provins- och nationell nivå. Dessa tjänstemän arbetade som regel inom jordbruksdepartementet eller handelsdepartementet.
5. Representanter för de företag som tillverkar potatischips. Några av intervjuerna var med chefer inom företaget, andra var med företagets anställda ute på fältet.

¹⁰ Det finns överlag få tabeller i avhandlingen. Men sist i det här kapitlet har jag samlat ett antal tabeller som ger en mer detaljerad beskrivning av vilken typ av intervjuer som har genomförts, när och var de gjordes, och med vilken kategori. Intervjuerna har anonymiserats.

Något som jag önskar att jag hade gjort redan från början, men som jag inte gjorde ordentligt förrän i slutet av fältarbetet, var att skriva ner alla dagliga intryck. Det som kan tyckas trivialt i stunden kan långt senare visa sig vara i högsta grad betydelsefullt. Och då är det inte lika lätt att fånga den ursprungliga tanken. Så småningom kom jag på nyttan av att skriva ner alla ingivelser, och det har varit till stor hjälp i den senare analysen. Till en av de tidigare intervjuerna, i april 1994, har jag faktiskt skrivit en längre kommentar på svenska. Det var första gången jag slogs av att skillnaden mellan de blekingska bönderna, som jag växte upp bland, och de thailändska bönderna som jag just satt och frågade ut, kanske inte var milsvid trots allt. Just den här intervjun utspelade sig i utkanten av San Sai, i skogsbygden, och de råmande svartvita korna och kattungarna som snodde kring benen gjorde förmodligen sitt till för hemkänslan. Gruppledaren som vi skulle intervjua var flankerad av ytterligare fyra karlar, som turades om att komplettera svaren på frågorna som min assistent ställde, medan jag antecknade febrilt, och de utstrålade alla precis samma blandning av vänlig pratsamhet och avvaktande skepticism som man kan förvänta sig att möta här hemma.

Utan intervjuerna och allt annat material jag samlade på mig i Thailand hade det inte blivit någon avhandling. Genom fältarbetena utvecklades, fördjupades och förfinades den frågeställning jag hade med mig från början. Genom de olika fältstudierna skedde också en geografisk avsmalning; vid mitt första besök rörde jag mig över ett stort område, för att identifiera de olika delarna i kontraktsodlingssystemet; vid de två sista besöken koncentrerade jag mig på ett mindre antal byar i San Sai.

Preliminär analys

På plats i Thailand utmynnade de ursprungliga och övergripande frågorna om jordbruksledd utveckling i en mer konkret fråga, som sedan ledde mig vidare genom perioderna av fältarbete: Hur är egentligen kontraktsodlingen av potatis organiserad? Nyfikenheten att reda ut hur hela detta system är organiserat – vilka komponenter det består av och hur dessa delar hänger samman – var det som drev fältarbetet framåt. Svaren på de första frågorna fick ett alltmer konkret mönster att träda fram, samtidigt som de gav upphov till nya frågor och nya ledtrådar som ledde arbetet vidare.

Under de år som jag gjorde återkommande besök i Thailand, december 1993 till mars 1997, var jag absorberad av min fallstudie. Under de första två besöken, odlingssäsongerna 1993-94 och 1994-95 ägnades mycket av arbetet åt att identifiera vilka aktörer som var inblandade och vilken relation de hade till varandra. Antagandet om att nätverk och organisationer är viktiga för bönders

handlingsutrymme fanns med från början, men jag utgick från att de i så fall måste vara separerade från staten. Att inte hitta några NGOs (*non-governmental organisations*) i området var först en besvikelse, innan det gick upp för mig att de organisationer som har nära anknytning till staten kunde spela samma roll.

När den första enkätstudien genomfördes 1995 strävade jag efter att få en jämn fördelning över de olika företagen, för att kunna jämföra och hitta skillnader mellan dessa. Att inga stora skillnader fanns var ett fynd i sig, eftersom det visade att konkurrensen tvingade de olika företagen att erbjuda bönderna likartade villkor. Den sista fältstudien 1997 var den mest koncentrerade, både tidsmässigt, geografiskt, och när det gäller fokus på de frågor som ställdes. Vid det här laget hade insikten kommit att jag skulle kunna identifiera vilka faktorer som påverkar bönders handlingsutrymme genom att utgå från skillnader mellan olika byar. Den sista enkätstudien gjordes också med utgångspunkt från specifika byar, och jag strävade inte längre efter att få spridning mellan olika företag.

Det skedde alltså en kontinuerlig förändring av frågeställningen under de år som fältarbetena genomfördes. Men när tiden för eftertanke kom, och det var dags att knyta ihop det hela, var jag ändå osäker hur återkopplingen till teorin och min startpunkt skulle göras. Det är inte svårt att se vilka observationer som drev mig vidare: konkurrensen och fragmenteringen inom staten, böndernas organisationer, skillnaderna mellan byarna när det gäller samarbete, och styrkan hos bönderna i San Sai. Marknaden för potatischips växte kraftigt under de år studien genomfördes, vilket innebar att förändringarna kunde studeras medan de pågick. Jag visar ju i kapitel ett på vilket sätt åren 1993 till 1997 var formerande för kontraktsodlingssystemet, och det var fascinerande att vara där och se när det skedde.

En ytterligare aspekt av att fångas i studien är hur jag, under en lång period, såg framför mig att den slutliga framställningen skulle bli. Flera av de studier på lokal nivå som handlar om norra Thailand och som jag har haft stor nytta av för egen del, är skrivna av forskare inom andra discipliner, som antropologi, geografi, sociologi och historia. Dessa studier är detaljerade och beskrivande, men är inte speciellt problematiserande eller generaliserande i sin framställning. Jag hade länge en föreställning om att mina resultat skulle presenteras på samma sätt. Det finns inga andra ekonomisk-historiska studier från samma geografiska område som kunde tjäna som förebild, vilket kan förklara varför problemet hamnade bakom beskrivningen under en period. Synen på hur studien skulle användas förändrades emellertid efterhand som jag arbetade med det insamlade materialet, vilket jag numera ser som en del i en mognadsprocess. I detta skede ägnade jag mig också åt omfattande teorikonsumtion, för att koppla tillbaka till den ursprungliga idén. Och så småningom hamnade problemställningen i förgrunden igen, fast i ett klarare ljus. Under den här processen har beskrivningen av själva studien minskat i omfång och betydelse, till förmån för mer generella

och mer teoretiska resonemang. De faktorer som så småningom kom att bli de viktiga, som betydelsen av konkurrens och samarbete, låter sig svårligen kvantifieras.

En hel del kvantitativt material har samlats in, men presentationen av resultatet sker till största delen med hjälp av ord. Detta betyder inte att statistiken som har samlats in saknar betydelse för analysen. Underlaget om produktionskostnader, priser och inkomst från de egna intervjuerna utgör, tillsammans med statistiken från distriktnivå, en bas för slutsatser om hur potatisindustrin är uppbyggd, om olika typer av bönder, och om skillnader mellan byar och distrikt. Mitt eget material ger inte tillräckligt underlag för att testa hypoteser med hjälp av statistiska metoder, utan utgör en del i helhetsbilden. Det var jakten på helhetsbilden som styrde insamlingen av materialet, snarare än ett medvetet sökande efter data som kunde stödja en i förväg formulerad hypotes. Under en period hade jag emellertid som ambition att presentera en kvantitativ analys av jordbruksomvandlingen i Chiang Mai-provinsen, parallellt med den kvalitativa studien av kontraktsodlingen (aldrig som en ersättning för denna). Analysen var tänkt att baseras på tidsserier över produktionen av grönsaker och fältgrödor på distriktsnivå, under minst tre decennier. Statistiken ska ha samlats in årligen av de lokala statstjänstemännen i distrikten i Chiang Mai, åtminstone sedan början av 1960-talet¹¹. Men det finns inget material sparat, varken på distriktnivå eller på provinsnivå. Efter att materialet hade samlats in skickades allt till Bangkok, för att mynna ut i tabeller över produktionen på provinsnivå. Vad som sedan har hänt med primärmaterialet är det ingen som vet, men det kan mycket väl finnas ett underlag för en intressant studie sparat i något plåtskåp i Bangkok. Att göra motsvarande studie på provinsnivå var inte mödan värt, eftersom detta inte skulle kunna ge en tydligare bild än den som redan finns presenterad i de nationella studierna, med tanke på de stora variationer som finns mellan distrikten i Chiang Mai (*National Statistical Office*). Så jag släppte den idén utan saknad. Därefter återgick jag till det som intresserade mig mest, nämligen relationerna mellan de olika grupper och människor som var inblandade, och de ekonomiska, poliska och sociokulturella faktorer som påverkar aktörernas val.

Hur min världsbild har påverkat valet av studie

Grundtanken när jag åkte iväg till Thailand var att undersöka om införandet av kontraktsodling i ett område kunde fungera som substitut för saknade institutioner. Då förutsatte jag dels att kontraktsodlingen verkligen skulle innebära en stor förändring för bönderna, dels att det fattades några institutioner. Inget av

¹¹ Denna uppgift kommer från en sammanställning över äldre thailändsk statistik som jag hittade på SCBs bibliotek i Stockholm.

detta stämde. Kontraktsodlingen som sådan ledde inte till några genomgripande förändringar för bönderna. Inte heller saknades det egentligen några nödvändiga institutioner i området; bönderna hade tillgång till kredit, de kontrollerade jorden och ingick i många fall i fungerande nätverk. Hade dessa institutioner inte funnits där skulle det förmodligen ha betytt mer att bönderna började odla på kontrakt. Men faktum kvarstår att det inte alls såg ut som att jag hade tänkt att det skulle göra. Och varför letade jag då inte upp ett annat fall att studera, där verkligheten stämde bättre överens med teorin? En enkel förklaring till att jag fortsatte där jag hade börjat har redan nämnts, nämligen den nyfikenhet som jag drabbades av när jag väl hade gett mig in i potatisbranschen. Fallet i sig var tillräckligt intressant för att hålla mig kvar, inte minst för det sätt som olika delar inom staten tycktes vara inblandad på alla nivåer. Jag ville helt enkelt ta reda på vilken relation alla inblandade aktörer hade till varandra.

En annan förklaring är att jag som forskare inte hade en tydlig ideologisk uppfattning att luta mig mot när jag reste iväg. Hade jag till exempel varit en hängiven anhängare av beroendeskolan skulle jag kanske ha tagit mig upp till en fattig bergsby istället, för att vara säker på att hitta utnyttjade, fattiga och tillräckligt exploaterade bönder. Detta kan tyckas vara ett elakt uttalande, eftersom det antyder att de som har flyttat sin forskning till mindre utvecklade områden har gjort så för att kunna vidmakthålla sin tes att bönder i utvecklingsländer alltid är exploaterade och hjälplösa. Riktigt så enkelt är det dock inte.

Jag är skeptisk både mot de forskare som är bundna av politiska ideologier och mot dem som är ute efter att hitta en verklighet som hänger ihop med deras i förväg formulerade teori. Att söka efter det oväntade snarare än efter det förväntade tycks som en mer kreativ väg mot ny kunskap. Denna inställning hade jag redan när projektet påbörjades. Samtidigt har jag under arbetets gång insett hur problematiskt det kan vara att inte ha en tydligt formulerad och testbar tes att luta sig mot. Jag hade en tes när började, men den var tämligen luddig i konturerna. Forskningsprocessen behöver kanske inte ta längre tid för det, men i mitt fall blev det så.

Den egna världsbilden har stor betydelse för det sätt information samlas in och analyseras, och detta gäller oavsett om man som forskare har en ideologisk förankring, arbetar utifrån en i förväg uppställd tes eller söker efter generaliseringar utifrån ett empiriskt material. De flesta forskare jag har stött på under mina år inom den akademiska världen, i verkligheten och i litteraturen, har också behållit sin världsbild när den akademiska karriären väl är påbörjad. Man håller fast vid sin utgångspunkt och rör sig framåt och breddar sig utifrån denna. Detta är förvisso också en form av förändring, men grundspåret förblir detsamma. Det blir förmodligen bäst forskning på så vis, eftersom den egna

kunskapsbanken byggs upp under åren och utgör en grund för nya, breddande eller fördjupande, projekt.

Detta, att den egna världsbilden styr forskningen, behöver inte innebära att det resultat som presenteras utgör forskarens privata sanning. Men det finns en risk att det blir så, i synnerhet om man, som jag kommer att göra, drar generella slutsatser utifrån ett material med luckor. Jag håller med Jarrick när han kritiserar relativiseringen och privatiseringen av sanningsbegreppet inom samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Det inomvetenskapliga samtalet måste vara fortsatt kritiskt: ”Jag är skyldig att meddela mina rön till omvärlden på ett sådant sätt att de låter sig ifrågasättas, och har inte något tolkningsföreträde till dem.” (Svenska Dagbladet, 15 oktober, 2000)

Argumenten bakom de generaliseringar som görs längre fram kommer att redovisas öppet och ärligt, för att ge andra forskare möjlighet att skjuta dem i sank. Det görs med bävan, men är en nödvändighet. Här handlar det dock först och främst om att förtydliga den egna referensramen: Min egen världsbild är präglad av att jag har växt upp i den blekingska skogsbygden, hos en bonde som var kompetent nog att fatta egna beslut om vad som skulle odlas, som retade sig på statens försök att styra och ställa, samt klagade över vädret och priserna. Men som trivdes väldigt bra med den frihet som det innebär att vara bonde. Så till syvende och sist är det är pappas fel att jag förblev bland de självständiga potatisodlarna i San Sai. Pappa valde dessutom själv att bli bonde; det var inte alls någon självklart utstakad väg i hans fall.

Min mamma och min mormor – samt möjligen även det att jag har haft två systrar att tävla med, och ingen bror – har också betydelse för analysens inriktning. Jag märkte aldrig hemma att kvinnan är det underordnade könet; det insåg jag först när jag hade blivit universitetsstudent. Några gånger har jag fått frågan varför jag inte studerar det thailändska jordbruket ur ett genusperspektiv. Och det kan man ju undra, eftersom jag är kvinna och förväntas känna mig åsidosatt i samhället på grund av detta. När jag rannsakar mig själv kan det förmodligen förklaras av att identifikationen med min bakgrund inom småskaligt jordbruk är starkare än den med mitt kön. Om jag någonsin har känt mig utanför eller annorlunda under min uppväxt har det mer varit för att jag kommer från landet än för att jag är kvinna. På ett mer objektivet plan motiveras frånvaron av genusperspektiv i analysen av att kvinnans ställning i det thailändska jordbrukssamhället har varit relativt självständig och stark. Enligt tradition flyttar mannen till hustruns familj efter giftermålet, och det är kvinnorna som upprätthåller banden med föräldrarna. Kvinnorna har också ansvar för hushållets ekonomi (Anchalee 1994, Bowie 2008, Walker 2006).

Ny formulering av problem

Så småningom spirade en insikt om att jag hade uppmärksammat en pusselbit som kompletterar bilden av ett jordbrukssamhälle under omvandling. Jag påstår inte att jag har hittat något som ingen annan har sett. Många före mig har noterat att bönderna i San Sai, och i andra delar av Thailand också för den delen, är kapabla att fatta självständiga ekonomiska beslut och ha kontroll över sina liv. Men det är ingen som tidigare har haft detta som utgångspunkt för en diskussion jordbruksomvandlingen i den här delen av världen, och om vilka faktorer som påverkar bönder när de befinner sig mitt i den.

En stor del av senare års forskning om landsbygden i Sydostasien berör frågor som är knutna till fattigdom och migration, och det självklara antagandet är att befolkningen i allt högre utsträckning drivs eller lockas ut ur jordbruket och in i industri- och servicesektorn (Elson 1997, Rigg 2003). För norra Thailand gäller att den största delen av landsbygdsforskningen har rört sig till de områden som är minst ekonomiskt utvecklade, vilket innebär en geografisk förflyttning från låglandet till bergssluttningarna. Det är där de största problemen med fattigdom finns; många människor är socialt, politiskt och ekonomiskt marginaliserade, och de grundläggande institutionerna är sämre utvecklade än i låglandsdistrikten. Under senare år, i takt med befolkningsökning och tilltagande brist på vatten, har också konflikterna mellan högländ och lågland ökat. Den forskning som bedrivs i och om högländerna är både relevant och viktig, men handlar mer om politisk makt än om omvandlingsprocesser (Anan 1996, 2000, Walker 2003, Sato 2003). Den forskning som bedrivs i låglandsdistrikten, och som tar upp ekonomiska faktorer, har i hög grad släppt jordbrukssektorn och fokuserar i stället på industrialisering och migration (Rigg & Sakunee 2001, Ritchie 1996). Det är också viktigt. Ett självklart antagande bakom mycket av denna forskning, i den mån den berör ekonomiska beslut, är att bönder och övrig landsortsbefolkning tillhör en grupp av människor som framför allt reagerar på den ekonomiska utvecklingen. De antas inte vara aktiva spelare i processen. Risken är då stor att bilden av bonden som offer lever kvar, och jag håller inte med om att den bilden är korrekt. Man missar också att fånga upp den dynamik som finns i processen.

Modellbyte

Frågan om hur bönder agerar och väljer i omvandlingsprocessen har funnits med från början av avhandlingsprojektet. Men perspektivet försköts och förändrades under arbetets gång. När jag började låg fokus på resultatet av processen. Tanken var att ta reda på och beskriva vad som hände på mikronivå, för att sedan kunna ge en bättre förklaring till hur jordbruksomvandlingen har gått till i

Thailand och hur resultatet har sett ut. Vad bönder valde och beslutade, och varför de fattade vissa beslut, var mer intressant än hur det gick till. Min grundfråga för fältarbetet hade varit den följande: Varför väljer bönder kontraktsodling? Det svar jag trodde att de skulle ge mig var givetvis att de valde det för att få ersättning för de institutioner som jag trodde saknades. Men detta stämde ju inte i det område jag hade hamnat i.

Den nya styrande frågan för det fortsatta arbetet, som jag formulerade i klartext först efter att jag hade kommit hem från Thailand, blev istället: Varför väljer bönder att stanna kvar inom jordbruket när det finns alternativ? Det underförstådda svaret är att de stannar för att de anser att det är lönsamt. Men för att förstå varför blev det nödvändigt att fokusera på mekanismerna bakom processen snarare än på själva resultatet. Man kan vrida formuleringen ett steg till, för att visa den självständiga aktör som är en del av processen: Mekanismerna bakom förmågan att se möjligheter. Det jag ville komma åt var alltså de faktorer som ligger bakom bönders aktiva beslut att stanna kvar inom jordbrukssektorn, i ett samhälle där det finns en uppsjö av andra valmöjligheter. Det skulle handla om böndernas förmåga att välja och agera, i förhållande till de synliga och osynliga strukturer som både sätter upp gränser och skapar möjligheter för agerandet. Detta innebar att jag först måste komma åt synliga och osynliga strukturerna, och därefter definiera vilka faktorer det är som påverkar bönders handlingsutrymme gentemot dessa.

Frågeställningen var därmed klar, men problemet hur jag skulle genomföra analysen kvarstod. Nu kom insikten om att det saknades konkreta verktyg för att på ett systematiskt sätt analysera den information som hade samlats in. Jag behövde en modell som både tog hänsyn till individen, samspelet mellan olika grupper och individer, och deras relation till det omgivande samhället.

Frågan om rationalitet är inte intressant

Den modell jag hade utgått från, jordbruksledd utveckling, räckte inte till för den nya frågeställningen. Litteraturen om jordbruksledd utveckling utgår ifrån att institutioner som privat äganderätt, kanaler för informationsspridning, och samsarbetsorganisationer är viktiga. Men det finns inget djuplodande resonemang om hur dessa har uppstått, förutom att staten har en viktig roll. Det finns i synnerhet inte någon diskussion om hur bönder agerar i omvandlingsprocessen, förutom att de antas fatta rationella ekonomiska beslut. Man kanske inte heller ska förvänta sig detta, eftersom det är frågan om en aggregerad modell, som syftar till att förklara jordbrukssektorns roll i strukturomvandlingen. Modellen för jordbruksledd utveckling bygger på antagandet att bönder agerar som ekonomiskt rationella individer (Oshima 1987, Mellor 1986, 1995, Adelman 1984). Bönder antas svara på prissignaler från marknaden, eftersom de som alla andra

vill maximera sin välfärd. Och om det är ekonomiskt rationellt för dem att samarbeta så gör de det. Detta förklarar dock inte varför de faktiska valen blir så olika.

Ett resultat av min studie, som är gjord i ett område där det pågår snabb ekonomisk utveckling, är att det var stora skillnader mellan byarna inom samma distrikt med avseende på huvudsaklig sysselsättning. I vissa byar hade de flesta invånare övergett jordbruket och i andra byar arbetade de kvar inom jordbruksproduktionen. Likaledes skilde sig graden av samarbete åt mellan byarna. Detta fick mig inte att förkasta antagandet om att bönder är rationella, men jag insåg behovet av att inkludera fler faktorer än kostnader och intäkter i analysen.

Jag tycker inte att det är speciellt intressant att diskutera ifall thailändska bönder är riskminimerare eller vinstmaximerare, eftersom jag ser det som en självklarhet att båda typerna finns representerade i alla byar. Huruvida man utvecklas till det ena eller andra, och därmed hur man agerar i en valsituation, beror dels på det ekonomiska sammanhanget, men även på den sociokulturella kontext man befinner sig i. Det har också betydelse vilken personlighet man har, och vilken kunskap och erfarenhet man har förvärvat. Andelen framsynta, lata, uppfinningsrika, mindre begåvade, flitiga, giriga och modesta personer har förmodligen samma fördelning inom gruppen bönder som inom andra grupper i samhället.

En utvecklad modell

Individens handlingsutrymme

Den grupp av bönder som står i centrum för analysen har visat sig ha både möjlighet och förmåga att göra självständiga val. På basis av min studie i norra Thailand, och då framför allt i San Sai-distriktet, utgår jag från att de redan har ett ganska stort mått av handlingsutrymme. Förutom att visa hur jag kommit till denna slutsats är syftet att studera mekanismerna kring hur de har hamnat där.

Ett begrepp som en del forskare brukar använda utan att närmare gå in på vad det innebär, är *empowerment*, eller egenmakt. I kontraktsodlingslitteraturen, kommer det till exempel ibland en passus på slutet om att allt skulle bli bra om bönder fick lite mer egenmakt (Glover 1987, Bauman). I EUs begreppsdatas finns en längre definition av begreppet: *empowerment* är "den process varigenom människan får tillgång till resurser och utvecklar sin förmåga att

aktivt kunna påverka tillvaron och samhället, när det gäller ekonomiska, sociala och politiska aspekter”.¹²

Empowerment är följaktligen en process som leder fram till att människor får mer handlingsutrymme. Processen består av två delar: Förmågan att medvetet välja och att agera i enlighet med dessa val, samt förmåga att omvandla handlingarna till resultat (Smulovitz 2003). Den första delen handlar om individen, vilka egenskaper individen har och inte minst om hur individen tänker om sig själv. Enligt Bengt Starrin (1997, refererad i Gillberg och Stenberg 2002) innefattar *empowerment* dels en utveckling mot ett sätt att tänka om sig själv, dels att man uppmärksammar att samhället med dess olika byggstenar faktiskt kan förändras. Den andra delen av begreppet handlar om vilka ekonomiska, sociala och politiska möjligheter individen möter. Förmågan att uppnå resultat är beroende av den politiska och sociala strukturen. Aktörer kan vara ineffektiva för att de saknar handlingskraft, för att sammanhanget de verkar i är oemottagligt för deras handlingar, för att de är svagare än andra aktörer de möter, eller för att de inte behärskar de administrativa verktyg som behövs för att omsätta krav till resultat. Just dynamiken mellan det individuella och det som har att göra med begränsningar och möjligheter i det omgivande samhället, var det som jag ville belysa. Många bönder var redan *empowered*, det vill säga hade handlingsutrymme, och jag ville veta betingelserna för detta. Det som återstod var att hitta verktygen.

Från framkallad förnyelse till normvetenskap

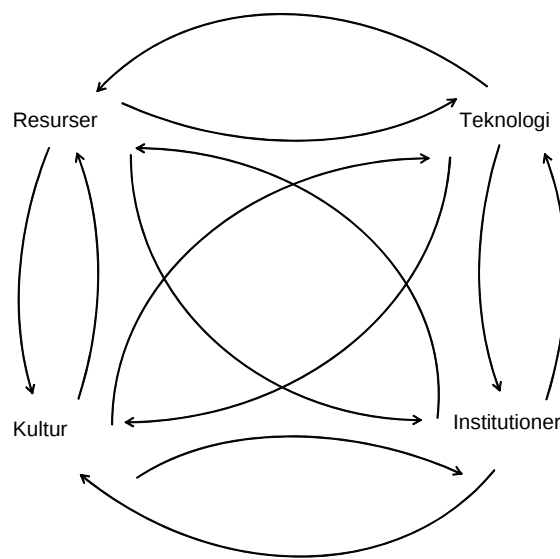
Jag ville komma åt mekanismerna bakom individers handlingsutrymme i omvandlingsprocessen, och började söka efter en ny analysmodell i närheten av min egen disciplin. Jag tyckte länge att jag hade hittat verktygen för att bena upp, analysera, och presentera mina resultat i Yuijiro Hayami och Vernon W Ruttans (H/R) modell för institutionell och teknisk förändring inom jordbruket.¹³ Flera av de faktorer och aktörer som visade sig vara viktiga i min studie är desamma som ingår i H/Rs modell, även om perspektivet är annorlunda. H/Rs modell handlar om bönders val, men det är teknologin och institutionerna knutna till jordbruksproduktionen som är det centrala. Modellen tar upp hur de tre inblandade aktörerna – bönder, stat och privata företag – försöker påverka och förändra teknologin och det institutionella nätverket som svar på förändrade faktorpriser.

¹² Se <http://iate.europa.eu>. Databasen innehåller flera definitioner, där den ovan nämnda är den mest utförliga.

¹³ De presenterade första versionen av sin teori om teknisk och institutionell förändring inom jordbruket (*induced innovation*, eller framkallad förnyelse) 1971. Ruttan har senast diskuterat modellen i ett bredare samhällsvetenskapligt perspektiv i en bok från 2003.

I modellen, som visas i figur 2.1, ingår kulturtillgångar (*cultural endowments*) som en av de fyra hörnstenar som tillsammans formar utvecklingen. De tre övriga hörnstenarna i modellen är resurstillgångar (relationen mellan land, arbete och kapital), teknologi (tillgänglig teknologi och pågående teknisk utveckling), och institutioner (ägenderätt, kontrakt och marknad). Det som var nytt med Hayami/Ruttans modell när den presenterades var att både teknisk och institutionell förändring antogs kunna komma inifrån systemet, d v s att samspelet mellan aktörerna driver fram utvecklingen. I neoklassisk ekonomisk teori antas annars institutioner som givna och teknisk förändring som exogen.

Figur 2.1 Hayami och Ruttans modell för teknisk och institutionell förändring

Källa: Hayami och Ruttan, 1985:111

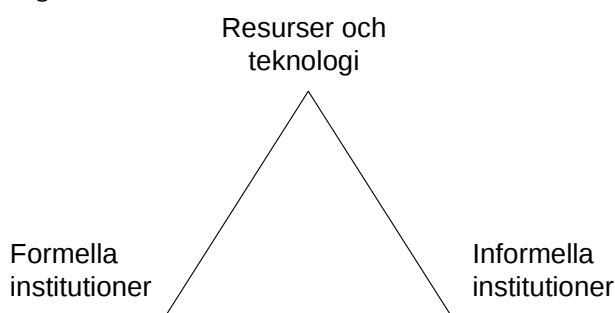
I modellen utgörs resurstillgångar av relationen mellan land, arbete och kapital. Teknologi består både av tillgänglig teknologi och pågående teknisk utveckling. Hur denna ser ut beror enligt modellen på fördelningen mellan produktionsfaktorerna. I ett land med relativt överskott av jord, som USA, utvecklas framför allt teknologi som leder till en besparing av arbetskraft, d v s maskiner. I ett land med mycket arbetskraft och lite jord, som Japan, behövs högre avkastning per jordenhet, därmed finns det skäl att utveckla bevattning, nya utsäden och bättre gödning. Institutioner består, enligt modellen, av ägenderätt, kontrakt och marknad. Kulturella tillgångar, slutligen, utgörs av preferenser och ideologi.

Hayami/Ruttans modell utvecklades för att förklara institutionell och teknisk förändring inom jordbruket. De tre olika aktörernas (bönder, stat och privata företag) agerande styrs framför allt av förändringar i de relativa faktor-

priserna. I modellen sker en gradvis anpassning av institutionerna för att passa teknologin. Samtidigt sker en gradvis anpassning av teknologin för att passa resurstillgången. Om det uppstår brist på någon produktionsfaktor (jord eller arbete), med förändrade priser som följd, kommer alla inblandade aktörer på olika sätt att verka för institutionell och teknisk förändring som leder till besparingar av den knappa produktionsfaktorn.

För att modellen bättre skulle passa min egen frågeställning, om varför bönder blir kvar inom jordbruket, testade jag att göra en del justeringar. Tekno-

Figur 2.2

logitillgång och teknologiutveckling har underordnad betydelse i mitt sammanhang, därför slog jag samman resurstillgångar och teknologi till en faktor. Teknologin finns tillgänglig i den region som har studerats; det avgörande i det här fallet är hur bönderna får tillgång till denna, alltså vilka informationskanaler de använder sig av. En annan förändring av den ursprungliga modellen var att

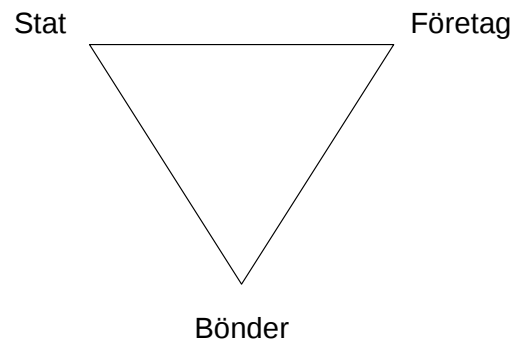
använda begreppet informella institutioner istället för kulturtillgångar. Sambanden mellan de olika faktorerna, i min modifierade modell, illustreras av figur 2.2.

Hayami och Ruttans institutionsbegrepp innefattar bara de formella institutionerna. Enligt Ruttan (2003) utgörs dessa av "de formella regler som styr handlande mellan och inom organisationer". Kulturtillgångar är däremot "de informella koder och normer som influerar individuellt beteende och grupp-beteende". Ruttans definition av kulturtillgångar stämmer överens med Douglass Norths definition av informella institutioner (jag återkommer till den). Och jag tycker att det finns anledning att hålla fast vid samma begrepp när det gäller formella och informella regler, för att betona att de hänger nära samman.

De informella institutionerna, eller kulturtillgångarna, benämns som viktiga i Hayami och Ruttans modell, men anses samtidigt som alltför svårämbara för att inkludera i en ekonomisk analys. Dessutom analyseras de informella institutionernas betydelse i någon större utsträckning, även om de ingår i modellen. Till syvende och sist är det förändrade faktorpriser som tillmäts störst betydelse. Hayami/Ruttan insisterar på att kulturella tillgångar/informella institutioner har betydelse, men eftersom deras relativa betydelse inte går att mäta lämnas de därhän med en uppmaning åt övriga samhällsvetenskaper att skaffa fram användbara analysverktyg (Hayami & Ruttan 1985:114).

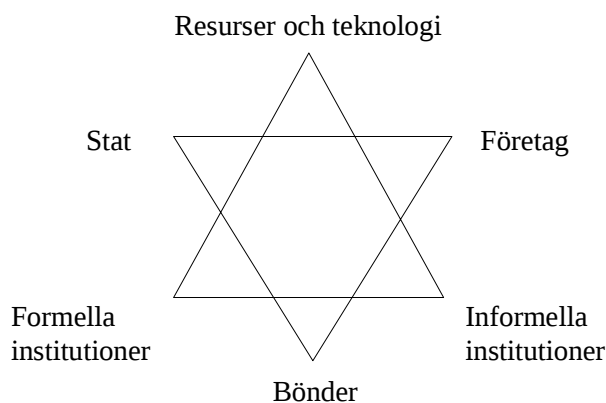
Ett antagande i H/Rs modell är att aktörerna kan påverka institutionerna. Jag vill poängtera detta ytterligare, genom att lyfta fram aktörernas roll. Samspelet mellan de tre aktörerna – bönder, stat och företag – leder till att både formella och informella institutionerna förändras. Generellt sett befinner sig bönder i Thailand, och i utvecklingsländer i allmänhet, i en underlägsen position gentemot staten och företagen. Därför kan det vara motiverat att placera bönderna längst ner i figur 2.3 som illustrerar relationen, även om bönder i vissa situationer faktiskt har makt att påverka de båda andra aktörerna.

Figur 2.3

Dessa båda trianglar kan sedan slås samman till en modell, figur 2.4, där den uppåtriktade triangeln visar systemets bestämningsfaktorer och den nedåtriktade triangeln visar aktörerna.¹⁴

Figur 2.4

Men det fattades ändå ett par dimensioner som gjorde att det hela inte gick ihop. Jag visste fortfarande inte hur jag skulle hantera de informella institutionerna. Precis som North och Hayami och Ruttan hade jag kommit till slutsatsen att de är viktiga, men jag visste inte vad jag skulle göra med dem. Nästa problem var perspektivet. Hayami och Ruttans modell är sprungen ur neoklassisk nationalekonomisk teori, och har därför ett aktörsperspektiv.

Utgångspunkten är att aktörerna har möjlighet att välja fritt och att det är detta som driver fram utvecklingen. Hayami och Ruttans modell har också kritiserats för att inte ta tillräcklig hänsyn till hur makten är fördelad mellan de olika

¹⁴ Starka symboler får finna sig i att återanvändas. Inom hinduismen står den nedåtriktade triangeln för den feminina kraften, och den uppåtriktade för den maskulina. Tillsammans symboliserar de skapelsen. Inom judendomen var stjärnan ursprungligen profeten Salomons sigill; senare blev den en symbol för hela religionen. Frimurarna säger sig ha hämtat stjärnan från det forna Egypten. Och inom kristendomen står den uppåtriktade triangeln för fadern, sonen och den helige anden. Den nedåtriktade triangeln tycks inte ha någon feminin innebörd inom kristendomen. I den profana världen av tvättmärkningar betyder den uppåtriktade triangeln att plagget kan klorblekas.

aktörerna (Grabowski 1979). Modellen ger ingen hjälp med att analysera hur aktören påverkas av det omgivande samhället och vad det är som driver individer att agera, och kändes därför inte helt och hållet användbar för det jag ville åstadkomma.

En kompletterande pusselbit hittade jag istället i normmodellen. Modellen har utvecklats vid rättssociologiska institutionen i Lund, och tar sin utgångspunkt i den dimension som Hayami och Ruttan menar är viktig, men som de väljer att inte gå in på i detalj, nämligen normer, värderingar och informella institutioner. Eftersom jag dels har som ambition att koppla samman individ och struktur, och dels på något sätt vill komma åt betydelsen av de informella institutionerna, blev min slutliga lösning att koppla samman en modell sprungen ur neoklassisk ekonomisk teori, med en som kommer från ett sociologiskt ämne. Båda har dessutom som ambition att vara heltäckande. Innan jag går in på normmodellen och vad det är i denna som jag finner användbart, vill jag emellertid först göra en reflektion om användningen av olika begrepp inom samhällsvetenskaplig forskning, och ta upp några etablerade begrepp som jag kommer att använda mig av senare.

Nyckelbegrepp

Många forskare uppfinner egna begrepp för att förklara vad de menar. Det finns en uppenbar poäng med detta, eftersom man då, förutom att förhoppningsvis bli ihågkommen för att ha åstadkommit ett unikt bidrag till forskningen, kan bestämma helt själv vad som läggs in i begreppet. När man istället använder sig av mer etablerade och allmängiltiga begrepp måste mycket tid ägnas åt att förklara vad som menas just den här gången, och framför allt, sätta tydliga gränser för vad som inte ingår i analysen. Problemet med det ständiga skapandet av egna begrepp är förstås att det numera finns en uppsjö av ord och begrepp som säger nästan samma sak, eller som har helt olika innebörd beroende på i vilket sammanhang de används. Jag har redan varit inne på ett populärt begrepp, *empowerment*, men jag kommer att använda fler framöver. Jag tycker att språket är tillräckligt utvecklat som det är, och har inte för avsikt att lansera något nytt tillskott till forskningsterminologin utan kommer att hålla mig till de begrepp som redan är etablerade. De begrepp som jag kommer att ta upp nedan har alla anknytning till informella institutioner, den byggsten i modellen som Hayami och Ruttan helst inte vill befatta sig med.

Institutioner och deras relation till normer

En norm är enligt Nationalencyklopedins ordbok detsamma som "en allmänt godtagen regel för handlande eller tänkande". Detta kan antas vara den definition som folk i allmänhet bär med sig. Inom sociologin, där norm används som ett analytiskt begrepp, är den handlingsanvisning som normen utgör också förknippad med en sanktion i form av straff eller belöning (Hydén 2002:98). Formella och informella institutioner är begrepp som är underordnade normen.

Detta kan jämföras med min egen disciplin, där Douglass Norths syn på institutioner är tongivande. North definierar institutioner som "spelreglerna i ett samhälle eller, mer formellt uttryckt, de restriktioner som människor sätter upp för att ange formerna för mänsklig samverkan" (1993:16). North placerar in normer under kategorin informella institutioner tillsammans med seder, tabun och traditioner. I andra änden av skalan finns de skrivna författningarna. Det som befinner sig längst ut i ena änden av skalan, de informella institutionerna, diskuteras sällan ingående inom ekonomisk historia; inte för att de anses oviktiga utan för att det saknas verktyg för att hantera dem. Informella institutioner är beroende av sitt sammanhang, vilket gör det svårare att dra generella slutsatser, och de är dessutom sällan mätbara.

Institutionsbegreppet diskuteras även inom statsvetenskapen, och då med betoning på deras betydelse för den politiska förändringsprocessen snarare än den ekonomiska. Göran Hydén för en intressant diskussion om informella institutioner. Han klassificerar dem utifrån om de är baserade på öppna eller slutna relationer, samt om de bygger på vertikala eller horisontella relationer (G. Hydén 2004). Två av de informella institutioner som Hydén nämner, klientism och karisma, kommer att användas i analysen längre fram. Klientism kommer att tas upp på flera ställen, karisma kommer däremot inte att diskuteras lika ingående.

Klientism (*patron/client* eller *beskyddare/skyddsling*) bygger på en sluten och vertikal relation mellan två personer, där den ena har mycket resurser och erbjuder beskydd, och den andre erbjuder sina tjänster. Det ingår i själva begreppet att relationen är ojämn. Huruvida denna institution fortfarande är dominerande på den thailändska landsbygden, vilket hävdas av en del, kan diskuteras. Jag menar att klientism är mindre framträdande i områden som är ekonomiskt utvecklade och som har en relativt jämn resursfördelning.

Karisma karakteriseras av en vertikal och öppen relation. Gränsen mellan person och regel är här något otydlig. Begreppet karisma kommer ursprungligen från Weber, och han definierar det som "hängivenhet för en enskild persons okränkbarhet, hjältemod eller exemplariska karaktär, och för det normativa mönster eller de order som han visar eller föreskriver" (Weber 1947:242, *min översättning*). Det mest framträdande exemplet på karisma i det thailändska

samhället är kungen, som har en oantastlig auktoritet och som direkt och indirekt har påverkat den politiska agendan vid flera tillfällen, trots att Thailand är en konstitutionell monarki. Det finns också flera historiska exempel på ledare som har lyckats samla befolkningen med hjälp av karisma (Turton 1976). Många av dagens ledare inom *community culture*-rörelsen använder sig av karisma för att uppbåda stöd för sina idéer om en återgång till mer genuint thailändska värden. Karisma som informell institution är relevant i diskussionen om ledarnas betydelse. Kompetenta ledare är en förutsättning för att informella och formella organisationer ska överleva, men frågan är om ledarna det område jag har studerat är den typ av upphöjda gestalter som omfattas av begreppet karisma, eller om de betraktas som alldeles vanliga, om än kompetenta, människor. Jag hävdar det senare.

Moralisk ekonomi, vänskapsekonomin och socialt kapital

Gemensamt för alla informella institutioner är att de reglerar relationer mellan människor. Det gör de formella institutionerna också, men där är det underliggande regelverket synligt och väldefinierat. Det finns några ytterligare begrepp som skulle kunna likställas med informella institutioner, men som lever ett eget liv inom den samhällsvetenskapliga forskningen.

I James Scotts moraliska ekonomi samarbetar människor eftersom det är ett rationellt sätt att hantera val i en osäker situation (Scott 1976). Tolkningen som ibland görs, att det ständigt rådde harmoni i de sydöstasiatiska byarna, är däremot felaktig. Poängen är att personligt utbyte ibland är att föredra framför opersonliga relationer. Göran Hydéns begrepp vänskapsekonomin (*economy of affection*), är nära besläktat med moralisk ekonomi och används flitigt inom litteraturen om Afrika, för att beskriva hur personliga investeringar i ömsesidiga relationer med andra individer används i syfte att uppnå mål som annars hade varit omöjliga att nå (G. Hydén 1980). Både dessa begrepp har en geografisk dimension, där det förra refererar till Sydostasien och det andra till Afrika.

Socialt kapital betyder nästan samma sak, men är däremot mer geografiskt neutralt, även om Putnam bygger sina slutsatser på medborgarandans rötter i Italien. Enligt James Coleman, som var först att använda begreppet, skapas socialt kapital som ett resultat av förändringar i relationer mellan människor, till skillnad från humankapital, som är en resurs inom människan (Coleman 1988).¹⁵ Både vertikala och horisontella nätverk har betydelser för utvecklandet av socialt kapital. I de horisontella nätverken befinner sig individerna på samma nivå: socialt, ekonomiskt eller politiskt. Potatisodlargrupperna, som jag kommer

¹⁵ Socialt kapital är precis lika svårt att mäta som informella institutioner, vilket är skälet till att många är skeptiska till nyttan av begreppet (Dasgupta och Serageldin 2000).

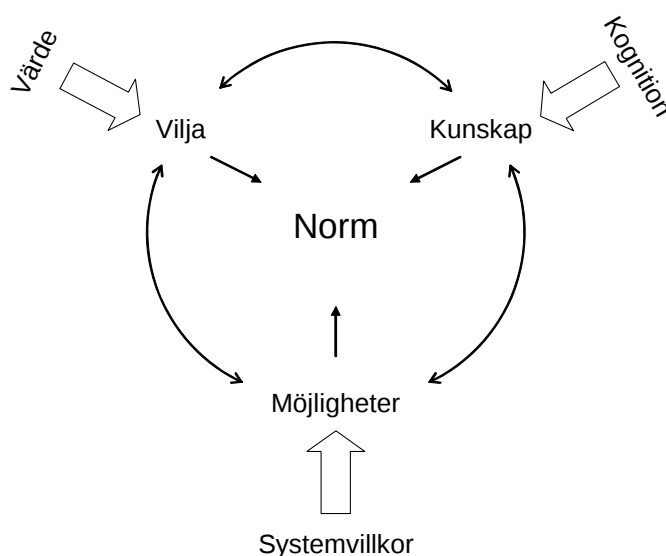
att redogöra för senare, är organiserade inom en by och utgör exempel på horisontella nätverk. Vertikala nätverk sträcker sig genom hierarkin, och exempel på sådana är relationen bonde-byledare-statstjänsteman.

Putnam har stått för spridningen av begreppet, och han delar upp begreppet i sammanlänkande och överbryggande socialt kapital, en definition som i stort bygger på Colemans arbete (Putnam 1996, 2000). Båda typerna behövs enligt Putnam för att främja utveckling, även om han nämner att sammanlänkande kapital ibland kan verka utestängande. Jag kommer tillbaka till dessa båda typer av socialt kapital i det sista kapitlet. Båda förekommer i San Sai, i en kombination som gynnar den ekonomiska utvecklingen. Den onda sidan av socialt kapital, när nätverken är slutna och exkluderande, tas av upp i kapitel tre, där röstköp och korruption på den thailändska landsbygden diskuteras (Callahan 2005). Detta sätt att se på socialt kapital är mer i överensstämmelse med hur Bourdieu ser på begreppet, som en tillgång för den enskilde människan, snarare än nätverk som gynnar den allmänna utvecklingen (Bourdieu 1986).

Modellernas plats i studien

Hayami och Ruttan (1995) har själva medgett att det som saknas i deras modell är en handlingsteori, det vill säga vad det är som driver bönder, forskare, planerare att se förändringar i sin omgivning och sedan agera för förändrade institutioner och förändrad teknologi. Tidigare har de också uttryckt att kulturtillgångarna tillhör ett område där kunskapen brister. Det är ju just dessa områden jag vill koncentrera mig på. Jag vill veta varför vissa bönder agerar och andra inte, och jag dröjer mig också kvar vid de informella institutionerna. Norm-

Figur 2.5 Normmodellen

modellen är en utpräglad handlingsmodell, och kan därför vara ett bra komplement till H/Rs modell.

Normmodellen, figur 2.5, har sitt ursprung inom rättssociologi och inkluderar både systemteorier och handlingsteorier. Det uttalade syftet med modellen är att ge "ett analysredskap för systematisering av kunskap om mänskligt

Källa: H. Hydén 2002

Anm.: Detta är en förenklad version av normmodellen, så som den återges i Hydén.

handlande” (H. Hydén 2002:290). Synen på normer inom rättssociologi skiljer sig från den vanligaste definitionen inom nyinstitutionell ekonomi; här utgår man från normen som det överordnade begreppet. Detta innebär att både formella och informella institutioner placeras in som underkategorier till normerna. Normer ses här som handlingsanvisningar som genereras inom ramen för olika aggregerade system: det sociokulturella, det ekonomiska, det politisktadministrativa, och de naturgivna systemen. Varje system har sina egna normer och sin egen rationalitet, och till varje norm finns en knuten sanktion som kan vara mer eller mindre direktverkande (H. Hydén 2002).

De olika systemen, förutom det politisktadministrativa, finns i viss mån inkluderade i de olika hörnen i Hayami/Ruttans modell, men de är inte renodlade och det sägs inte heller något om vilken nivå de befinner sig på. Och det finns som sagt ingen koppling till grupper och individers handlingar.

I normmodellen utgör normen utgångspunkten för en analys av hur individer agerar. Normen utgör en kompromiss mellan vilja, kunskap och möjligheter. Viljekomponenten innefattar de motiv eller värden som styr människors handlande, som makt, personliga intressen eller ekonomisk vinning. Med kunskap menas hur vi ser och uppfattar världen, och detta beror bland annat på graden av utbildning, kompetens och erfarenhet. Kunskap och vilja styrs av individen, och individens möjligheter att agera styrs av de olika systemen.

Det som intresserar mig är vad det är som sammantaget påverkar bönders handlingsutrymme. Här vill jag återknyta till Smulovitz uppdelning av begreppet *empowerment*: Förmågan att medvetet välja och att agera i enlighet med dessa val, samt förmåga att omvandla handlingarna till resultat (Smulovitz 2003). Den första handlar om individen och den andra om vilka ekonomiska, sociala och politiska möjligheter individen möter. Individens förmåga att medvetet välja och agera är dessutom beroende av hur omvärlden tolkas och förstås. I detta sätt att se på handlingsutrymme kombineras ett individ och systemperspektiv, och parallellerna till normmodellen är tydliga.

Normmodellen kommer att inte att synas igen förrän i det sista kapitlet, där jag knyter samman böndernas val med systemvillkoren. Detta görs som en jämförelse mellan San Sai, där bönderna med stort handlingsutrymme verkar, och närliggande distrikt, Mae Taeng. Samhällstrukturen i Mae Taeng stämmer bättre överens med den traditionella beskrivningen av den thailändska landsbygden, med tydliga hierarkier och begränsat utrymme för bönderna att påverka sin situation. I detta sammanhang kommer jag att föra ett resonemang om vilka övergripande normer som man kan anta dominerar i de båda distrikten.

Den modell som istället kommer att synas i de kommande tre kapitlen är stjärnan och de olika trianglarna, min modifierade variant av Hayami/Ruttans modell. Genom att bryta upp modellen i delar och inkludera aktörerna, blir det

möjligt att använda den för en praktisk analys, d v s en form av operationalisering.

Eftersom jag kommer att ägna mig åt att konstruera ett system, och eftersom normmodellen har system som en viktig komponent är det på sin plats att ytterligare förtydliga hur jag använder begreppet. Jag kommer att bygga upp en helhetsbild av böndernas system, med utgångspunkt från potatisindustrin, och med fokus på deras ekonomiska val. De faktorer som kommer att diskuteras i de kommande kapitlen, som resurstillgång och formella och informella institutioner, ingår i sin tur i de bredare och mer övergripande system som är en del av normmodellen. Jag tycker i och för sig att man kan diskutera de ekonomiska, politiska och sociokulturella systemen även på lokal nivå, d v s sett utifrån böndernas lokala perspektiv. Men jag inser samtidigt att det kan skapa förvirring, eftersom system i många fall avser något som verkar på den övergripande samhällsnivån.

I det tredje kapitlet kommer jag att hålla mig mer till den övergripande nivån, när jag tecknar den historiska bakgrunden till dagens samhällsstruktur. I kapitel fyra diskuteras politiska faktorer och i kapitel fem ekonomiska. Men det innebär inte att jag kommer att beskriva de övergripande politiska och ekonomiska systemen. Det handlar istället om böndernas relation till staten och marknaden i det lokala sammanhanget, i böndernas eget system.

Nu är metodkapitlet egentligen slut, och det är dags att påbörja väven. Men för den som vill veta mer om hur fältarbetet genomfördes, om vilka intervjuer som gjordes och om vilket annat material som samlades in, följer här en mer praktiskt inriktad sammanställning. Den ovan beskrivna tankeprocessen är sprungen ur det material som beskrivs nedan, inte bara detaljerna det består av, utan även själva arbetet med att samla in det. Betydelsen av det som saknas ska inte heller underskattas. De tomma mellanrummen har styrt konstruktionen i lika hög grad som de synliga trådarna.

Appendix:

Beskrivning av fältarbeten och intervjuer

Att ta sig fram i det thailändska samhället – både i den akademiska världen och på landsbygden i norr – är enkelt, även för en kvinnlig doktorand med lite koll på läget. Arbetet underlättades alldeles säkert av att en thailändsk vän och kollega med många kontakter i universitetsvärlden skickade med rekommendationsbrev från Sverige, som jag sedan visade upp på universiteten i först Bangkok och senare Chiang Mai, i jakt på lämplig gröda att studera och det bästa området för att göra intervjuer. Jag fick mycket hjälp och många goda råd. Min första assistent, som då arbetade på universitetet i Chiang Mai, hade redan lång vana av att bedriva fältstudier på landsbygden. Det var tur, för själv hade jag ingen erfarenhet alls.

Huvudsyftet med nedanstående, och fristående, avsnitt är framför allt att ge en praktisk beskrivning av fältarbetena i Thailand. Intervjuerna, som kommer att beskrivas i tabellform, utgör långt ifrån hela det material som ligger bakom slutsatserna i avhandlingen, men de har ändå varit väldigt viktiga för att forma bilden av vilka faktorer det är som är viktiga för bönders val och beslut.

Fältstudierna genomfördes vid fyra tillfällen under åren 1993-1997:

1. December 1993 till april 1994
2. December 1994 till mars 1995
3. Två veckor i oktober 1996
4. Tre veckor i mars 1997

Totalt gjorde jag 68 intervjuer själv. Dessa varierade i längd från tjugo minuter till tre timmar. Kvalitén och användbarheten av den information som har kommit fram varierar, och de korta intervjuerna har ibland varit de som har gett mest värdefull information. Därutöver gjordes 142 intervjuer med hjälp av enkäter 76 st. 1995 och 66 st. 1997. För de intervjuer som gjordes med hjälp av enkätformulär anlätades ett antal mastersstudenter från universitetet i Chiang Mai. De båda enkätstudierna riktade sig enbart till bönder. Formuläret var skrivet på engelska; studenterna ställde frågor till potatisodlare på thailändska och fyllde samtidigt i formuläret på engelska. När mina studentassistenter samlade in enkätsvar ute på landsbygden var jag själv med; ibland gjorde jag egna intervjuer med tolk under tiden och ibland ägnade jag mig åt att samla in tysta intryck.

Om att använda sig av intervjuer som metod

Det finns generella fallgropar när det gäller användning av intervjuer som källa. Först och främst finns det en risk att de svar som ges i intervjuerna inte överensstämmer med verkligheten, med eller utan avsikt. Detta kan undvikas genom att intervjua representanter för flera olika grupper. Frågorna ska också vara enkla och entydiga, vilket dessutom är en nödvändighet då man använder sig av tolk. Jag ställde sällan några politiskt och socialt känsliga frågor, och därför är risken liten att de svar jag fick var medvetet osanna. Bara två gånger var jag med om att mötas av misstänksamhet i samband med att jag ville göra en intervju. Vid det första tillfället tyckte bondens fru att han inte borde prata med mig, fast det gjorde han ändå. Det andra tillfället var när jag försökte genomföra en intervju med den tjänsteman som var ansvarig vid distriktskontoret då kontraktsodlingen startade. Det var samme man som hade anklagats för att tillskansa sig grov provision genom gödningsförsäljning, så det var kanske inte så konstigt att han inte ville prata med mig. Människor är som regel vänliga och hjälpsamma i Thailand, men en bidragande förklaring till att bönderna i San Sai är enkla att intervjua kan vara att de har varit med förr. I och med att området ligger i närheten av jordbruksuniversitetet i Mae Jo är sannolikheten stor att de har blivit utfrågade tidigare; de har förmodligen mer vana av intervjuer än vad jag hade.

För att dubbelkontrollera informationen har jag intervjuat flera personer i samma by, och jag har också intervjuat människor på alla olika nivåer inom kontraktsodlingssystemet. De flesta intervjuerna med bönder gjordes ute på åkrarna och utan bandspelare. Eftersom intervjuerna gjordes med hjälp av tolk finns det bara en komprimerad version av vad bönderna har sagt. Några av intervjuerna är gjorda direkt på engelska, utan tolk. Vissa partier av de inspelade intervjuerna på thailändska har jag också låtit översätta ordagrant.

Den metod som användes för att hitta rätt människor att intervjua, kan närmast likas vid snöbollsmetoden, en metod som används inom sociologi för att hitta dolda populationer (Salganik & Heckathorn 2004). Vi började med att intervjua en person, som hade information som ledde oss till flera andra. Distriktskontoret för jordbruksrådgivning i San Sai upprättade varje år listor över kontraktsodlarna i distriktet. Dessa listor var en förutsättning för att företagen skulle få möjlighet att importera utsäde utan höga avgifter. Listorna hann emellertid bli inaktuella många gånger om innan odlingssäsongen startade, så det var säkrare att utgå direkt från potatisodlarna. När enkäterna genomfördes åkte vi helt enkelt ut till de byar där vi visste att det odlades mycket potatis, sedan släpptes studenterna ut för att intervjua så många som de hann med.

Forskare som bygger sina slutsatser på detaljerade bystudier brukar ofta välja att anonymisera de byar de har besökt. Jag förstår poängen med det, eftersom de ibland för detaljerade resonemang om politiska och sociala förhållanden,

och inte vill riskera att informanterna råkar illa ut. Dessutom gissar jag att forskarna är måna om sina relationer med byborna och vill ha möjlighet att återkomma. För egen del tycker jag att det ibland är förargligt att inte kunna lokalisera den by som det handlar om, eftersom det kan göra det svårare att koppla samman och jämföra olika studier. Jag har behållit de riktiga namnen på de byar jag har besökt. Det ingen hemlighet var potatisen odlas i San Sai, och jag har heller inte samlat in någon information som kan betraktas som känslig. Men jag har valt att anonymisera de intervjuade personerna i sammanställningarna nedan. De personer som dyker upp i texten längre fram har dock fått behålla sin verkliga förnamn.

Egna intervjuer

Jag kommer till svårigheterna med att genomföra enkätstudier enligt fasta frågeformulär, men inte heller de öppna intervjuerna, där min assistent agerade tolk, var okomplicerade. De första frågeformulären jag använde mig av är långa och innehåller upprepningar, som rensades bort efter hand. Efterhand blev formulären kortare och friare. Detta var delvis ett resultat av att den växande erfarenheten av att genomföra intervjuer, men framför allt förändrades frågeformulären i takt med att studiens frågeställning fördjupades och det blev mer klart vad jag sökte efter.

Det hade givetvis på många sätt varit enklare om jag hade kunnat intervjuas själv, utan hjälp av översättare. En bieffekt av att använda tolk, som inte uppväger nackdelen av att inte kunna kommunicera direkt med människor, men som ändå lägger till en positiv dimension, är att pauserna som uppstod då tolken och den intervjuade pratade thai gav mig tillfälle att göra egna iakttagelser.

Tabell 2.1 på nästa sida visar en sammanställning över de intervjuer jag själv har genomfört i San Sai, tillsammans med tolk. Några personer har intervjuats mer än en gång. Representanterna för potatisodlarkooperativet finns med i denna tabell, eftersom jag räknar dem mer som bönder än som tjänstemän. Statstjänstemännen har fått en egen tabell längre fram.

Tabell 2.1 Egna intervjuer med bönder i San Sai

Kategori	Antal	By/plats	År
<i>Tambon (deldistrikt) Mae Faek</i>			
Byledare	1	Huay Kew	1997
Tidigare byledare	1	Huay Kew	1997
Uppköpare	1	Huay Kew	1997
Potatisodlare, gruppleddare	3	Huay Kew	1995
Potatisodlare, uppköpare	1	Huay Kew	1995
<i>Tambon (deldistrikt) Mae Faek Mai</i>			
Potatisodlare	1	?	1994
Potatisodlare	1	Chedi Mae Khrua	1994
Potatisodlare, uppköpare	2	Chedi Mae Khrua	1994, 1995
Byledare	1	Klang Phattana	1997
Pensionerad bonde	2	Klang Phattana	1997
Potatisodlare	1	Klang Phattana	1994
Tidigare byledare, entreprenör	1	Klang Phattana	1997
Tidigare potatisodlare, entreprenör	1	Klang Phattana	1997
Uppköpare	1	Klang Phattana	1994
Potatisodlare, uppköpare	1	Klang Phattana	1995
<i>Tambon (deldistrikt) Nong Chom</i>			
Byledare och gruppleddare	2	Tha Kwian	1994, 1997
Potatis- och tomatodlare	1	Tha Kwian	1994
Tomatodlare	2	Tha Kwian	1994
Uppköpare, tomater	1	Tha Kwian	1994
<i>Tambon (deldistrikt) Nong Harn</i>			
Potatisodlare, gruppleddare	1	Doi Noi	1997
Potatisodlare, gruppleddare	2	Tau Hai	1994, 1997
Tomatodlare	1	Tau Hai	1994
Byledare	1	Thung Meun Noi	1997
Potatisodlare	1	Thung Meun Noi	1994
Potatisodlare, gruppleddare	3	Thung Meun Noi	1994, 1995, 1997
<i>Tambon (deldistrikt) Pa Pai</i>			
Potatisodlare, gruppleddare	1	Nong Tau Kam	1994
<i>Representanter för potatisodlarkooperativet</i>			
President, potatisodlare	3	Klang Phattana	1994, 1995, 1997
Manager	1	Mae Jo University	1996
Kassör, potatisodlare	1	Potatisodlarnas kooperativ	1994
<i>Totalt antal</i>	<i>40</i>		

Vid min första fältstudie i Thailand, 1994, hade jag planer på att göra en jämförelse mellan kontraktsodling av tomater och potatis. Därför intervjuades ett antal tomatodlare och uppköpare av tomater i San Sai och Chom Thong. Tomat-

odlarna från San Sai finns med i tabell 2.1; medan intervjuerna med bönderna från Chom Thong finns i tabell 2.2 nedan.

Chom Thong är ett låglandsdistrikt precis som San Sai, och ligger söder om Chiang Mai. Det är torrare där än i San Sai, vilket innebär att villkoren för att bedriva jordbruk inte är riktigt lika gynnsamma. En fördel för tomatodlarna i Chom Thong är dock att tomaterna mognar tidigt där, och odlarna kan utnyttja de höga priserna i början av säsongen.

Tabell 2.2 Egna intervjuer med bönder i andra distrikt

Kategori	Antal	By, deldistrikt	År
<i>Chom Thong-distriktet</i>			
Tomatodlare	1	Huay Rat Mai, Yang Kram	1994
Tomatodlare, uppköpare	1	Huay Rat Mai, Yang Kram	1994
Tomatodlare, uppköpare	1	Nongmuang, Yang Kram	1994
Tomatodlare, uppköpare	1	Thung Pui, Yang Kram	1994
Tomatodlare	1	Mae Khaan, Song Kwae	1994
<i>Tak-provinsen</i>			
Potatisodlare	2	Jedhikho, Mahawan, Mae Sot	1995
Potatisodlare, uppköpare	1	Jedhikho, Mahawan, Mae Sot	1995
Potatisodlare	1	Rom Klaw Neung, Kiriraat, Po Pra	1995
Potatisodlare, gruppleddare, uppköpare	1	Ruam Thai Phattana, Kiriraat, Po Pra	1995
<i>Mae Taeng-distriktet</i>			
Potatisodlare, uppköpare	1	Hua Dong, Inthakin	1995
Totalt antal	11		

I februari 1995 följde jag och min familj med en av mina assistenter till hans hemby i Tak, där det var bröllop i familjen. Det passade bra att vi stod för hans hemresa över helgen, och i gengäld hjälpte han mig att intervjua potatisodlare där. De intervjuerna finns också med i tabell 2.2. I Tak, som tillhör höglandet, odlas potatis under regnsäsongen och expansionen av odlingen där hade börjat redan 1995. Under senare år har odlingsarealen ökat än mer i höglandet.

Under besöket i Tak var det enda gången under mina fältstudier i Thailand som jag har känt mig totalt malplacerad på grund av mitt kön. Att jag alltid stack ut som lång och blek västerlänning var en sak; det hade jag vant mig vid. Men dittills hade det inte haft någon betydelse att jag var kvinna. Jag var med under en del av bröllopfesten och blev placerad vid ett långbord utomhus med en massa karlar, där jag bjöds på kokt gris och läsk. Alla kvinnor var inomhus och förberedde mera mat, men där kändes det direkt att jag inte var välkommen. Jag gissar att min assistent tyckte att det var svårt att placera in mig på ett lämpligt

ställe i familjehögtiden, för i det sammanhanget hade jag ingen självklar plats vare sig bland männen eller bland kvinnorna.

I tabell 2.3 nedan finns en sammanställning över de intervjuer jag har gjort med lokala statstjänstemän. Utöver dessa har jag pratat med flera byråkrater i Bangkok, och ett ännu större antal forskare vid universiteten i både Chiang Mai och Bangkok.

Tabell 2.3 Intervjuer med lokala tjänstemän

<i>Kontor</i>	<i>Antal</i>	<i>Plats</i>	<i>År</i>
Provinskontoret för handelsdepartementet	2	Chiang Mai	1996, 1997
Provinskontoret för jordbruksrådgivning,	1	Chiang Mai	1994
Provinskontoret för kooperativ utveckling	1	Chiang Mai	1994
Jordfördelningskooperativet	1	Maejo, San Sai	1994
Distriktskontoret för jordbruksrådgivning	1	San Sai	1994

Intervjuerna med företagsrepresentanter, som finns sammanställda i tabell 2.4, skiftar mycket i längd och kvalitet. Några har varit långa intervjuer med personer i ledande position och andra har varit mycket korta samtal med företagens fältpersonal.

Tabell 2.4 Intervjuer med representanter för företag

<i>Företag</i>	<i>Antal</i>	<i>Plats för intervju</i>	<i>År</i>
Food Processing Co. (potatis)	1	Fang-provinsen	1995
NS Farm (potatis)	1	Lamphun-provinsen	1994
Royal Food Factory (tomater)	1	Mae Rim-distriktet, Chiang Mai	1994
Unichamp Co. (potatis)	1	Minburi, Bangkok	1995
KC Factory (tomater)	1	San Patong-distriktet, Chiang Mai	1994
Siam Snack (potatis)	2	Lamphun-provinsen/Potatisodlarkooperativet	1995, 1997
Euro Asian Seeds (potatis)	3	Maejo, San Sai	1994, 1995, 1997
East West Seed (fröer)	1	Klang Phattana, Mae Fek Mai, San Sai	1997
PepsiCo/FritoLay (potatis)	1	Potatisodlarkooperativet, Mae Faek Mai	1997

Jag har inte talat med representanter för alla företag. De mindre företagen, Peggy och Viktor, hade ingen egen personal i San Sai. Däremot har jag intervjuat de bönder som var uppköpare för dessa företag. Jag har gjort en företagsintervju i Bangkok, med Unichamp. En av de större uppköparna i San Sai har mycket goda kontakter med detta företag, och jag kunde referera till honom när jag bokade intervjun. Företagsledaren i Bangkok talar dessutom engelska, så den intervjun kunde jag genomföra utan hjälp av tolk.

East West Seed, som finns med i tabell 2.4, har inget att göra med vare sig potatis eller tomat. Det är ett litet växtförädlingsföretag som har etablerat sig i Ban Klang Phattana, en av de byar där man har odlat potatis sedan 1960-talet. Företagsledaren är holländare och är gift med en av kvinnorna från byn. Intervjun med honom bekräftade att bönderna i byn ständigt söker kunskap och är öppna för nya idéer. De använder företaget som en kunskapsbank och brukar höra av sig dit för att få tips och odlingsråd.

Enkäter

Syftet med de två enkäterna var att få en bättre överblick av vilka typer av bönder det är som odlar potatis. Jag ställde frågor om jord och jordäggande, om potatisproduktion och hushållets storlek, dess inkomster och utgifter, om medlemskap i grupper och kooperativ, och om hur bönderna såg på framtiden. De båda enkäterna är inte helt jämförbara. Jag hade testat det första frågeformuläret 1995 tillsammans med min assistent, och reviderat det för att det bara skulle innehålla entydiga frågor. Men det visade sig ändå att det fanns gott om öppningar för missförstånd. Studenterna som hjälpte mig att genomföra intervjuerna var relativt duktiga på engelska, men när jag gick igenom det insamlade materialet insåg jag att de inte fullt ut hade förstått syftet och meningen med alla frågor. Vid det andra tillfället hade jag reviderat formuläret grundligt, och jag avsatte också mer tid för att diskutera det med studenterna före intervju-tillfällena. Jag gick också igenom intervju svaren med dem efteråt.

De båda enkätstudierna har också styrts av olika frågor. När jag gjorde den första, i mars 1995, letade jag mer efter skillnader i kontraktsrelationer mellan de olika företagen, än efter skillnader mellan byarna. Därmed försökte jag få en jämn spridning av intervjuer mellan de olika företagen. Senare insåg jag att kontrakten ofta var likvärdiga mellan företagen, och att skillnaderna mellan byarna var mer intressanta. I andra enkätstudien utgick jag därför mer från byarna, och försökte få en jämn spridning mellan dessa.

Tabell 2.5 Enkätintervjuer, bönder i San Sai

By	1995	1997	Totalt:
Huay Kew	17	16	33
Chedi Mae Khrua	8	4	12
Chedi Phattana	1	7	8
Kaw Mung	9	9	18
Klang Phattana	2	17	19
Mae Faek	1		1
Thung Meun Noi	5	10	15
Thung Na Noi		1	1
Chedi	1		1
Rong Luang		1	1
?	1		1
?	1		1
?		1	1
Totalt:	46	66	

Väl hemkommen insåg jag att enkätstudierna innehöll mycket information som jag inte behövde, och att vissa av mina frågor inte hade fått tillfredställande svar. Men enkäterna gav samtidigt en mycket fylligare bild av skillnaderna mellan byar och deldistrikt i San Sai, och jag gjorde ett oväntat fynd om arbetsbyte, som jag återkommer till i sista kapitlet. Tabell 2.5 visar en sammanställning över de enkätintervjuer som genomfördes i San Sai 1995 och 1997.

Vid den första enkätstudien 1995, gjordes även en del intervjuer i Mae Taeng-distriktet, som ligger norr om San Sai. De finns sammanställda i tabell 2.6. Vid sista fältstudien 1997 hade jag bestämt mig för att koncentrera mig helt på San Sai-distriktet, så därför gjordes inte någon uppföljande studie i Mae

Taeng. Efter att jag hade kommit hem insåg jag där-
emot att det fanns en poäng
med att göra vissa jäm-
förelser med Mae Taeng, så
dessa intervjuer visade sig
trots allt vara väldigt värde-
fulla. Jag återkommer till
Mae Taeng i det sista kapit-
let.

Tabell 2.6 Enkätintervjuer Mae Taeng 1995

<i>Tambon</i>	<i>By</i>	<i>Antal</i>
Inthakin	Den	13
	Hua Dong	6
	San Patong	6
	Vang Dang	3
Mae Hau Pra	Mae Hau Pra	2
<i>Totalt:</i>		<i>30</i>

Kapitel tre: Jordbruk och hierarkier under förändring

Gränsen mellan Bangkok och byarna blir blekare

När jag gjorde min första bekantskap med Thailand i början av 1990-talet slogs jag av skillnaden mellan Bangkok med alla dess industrier och företag, och landsbygden, där jordbruksproduktionen tycktes fortgå på samma sätt som för hundra år sedan. Kontrasten var tydlig och mitt intryck då var att det rörde sig om två skilda världar som sällan eller aldrig möttes. Bilden modifierades så småningom; även om skillnaderna mellan stad och landsbygd är stora rör det sig inte om några knivskarpa gränser. En betydande del av Thailands befolkning rör sig idag regelbundet fram och tillbaka mellan stad och landsbygd, och ingår därför i båda världarna, och landsbygden är i sig själv inte så efterbliven som den ibland framställs.

Hur såg det ut hundrafemtio år tidigare, när Siam var litet kungadöme kring Bangkok, med vasallstater i norr och söder, och kolonialmakterna England och Frankrike tryckte på från både öst och väst? Bangkok var en småstad, jämfört med idag, men kontrasten mellan fattiga och rika var lika påtaglig. En liten möjlighet att röra sig uppåt i den sociala hierarkin fanns via *sanghan*, munk-väsendet. Thailändska män kunde skaffa sig utbildning och få en något bättre position i samhället genom att bli munkar under en period. Invandrade kineser tog sig fram och uppåt inom handelssektorn. Den geografiska rörligheten var ändå betydligt större än den sociala; befolkningen var van att flytta mellan regionerna. Ibland skedde förflyttningen frivilligt, för att bryta ny mark för risodling, men oftare skedde den med tvång, där grupper av människor utgjorde brickor i det politiska spelet mellan stridande makter. I norra Thailand finns ett mer än 700 år gammalt bevakningssystem, som skulle kunna ge intryck av en bofast och stabil befolkning. Men det var anläggningarna och byarna som bestod; invånarna byttes ut med jämna mellanrum (Wijewardene 1984).

Syftet med detta kapitel är att beskriva de grundläggande dragen i samhällsstrukturen, med störst betoning på relationen mellan bönder och elit. Det finns goda skäl att gå ganska långt tillbaka i historien, eftersom många av de byggstenar som formades samtidigt som nationalstaten finns kvar i det moderna

samhället, och sätter gränser för bönders valmöjligheter. Somligt har givetvis också förändrats. Thailand är ett land med stora kontraster, mellan sektorer inom ekonomin och mellan olika regioner. Men det finns också rörlighet och flexibilitet, och – inte minst – förändringar sker lika mycket underifrån som uppifrån. I första delen av kapitlet tar jag upp den tidiga sociala strukturen och framväxten av nationalstaten. Därefter följer ett kort avsnitt om samspelet mellan stat och marknad, med utgångspunkt från den thailändska jordbruksomvandlingen. I slutet av kapitlet kommer jag tillbaka till de sociala hierarkierna, för en diskussion om elitens maktkamp i Bangkok, sedd i relation till det politiska uppvaknandet på landsbygden, och den ekonomiska utveckling som pågår på båda ställena.

Debatterna om den thailändska samhällsstrukturens uppbyggnad och utveckling har förts inom olika discipliner. Bland ekonomer kan man se en viss skillnad i perspektiv mellan utländska och inhemska forskare. Utländska ekonomer ägnar mycket möda åt att försöka förklara först den långa stagnationen och senare den snabba tillväxten; inhemska ekonomer lägger mer fokus på att hitta lösningar på de strukturella problem som uppstår i samband med snabb ekonomisk tillväxt (Warr, 1993).

Statsvetare försöker förklara och förstå det politiska systemet. Fred Riggs tes från 1966 om byråkratstaten (*the bureaucratic polity*) har följts av andra modeller, där den traditionella eliten – rojalister, byråkrater och militärer – har utmanats av andra grupper i samhället, främst från affärsvärlden (Christensen m fl.). Bönder och övrig landsbygdsbefolkning har länge lämnats utanför diskussionen om det politiska systemet, i så måtto att de inte förväntas kunna påverka systemet, men under senare år har debatten om röstköp och landsbygdsbefolkningens förmåga, eller oförmåga, att förstå ett demokratiskt system tagit allt större plats (Callahan 2005, Hewison 2008, Walker 2008, Thongchai 2008). Det finns en tydlig parallell här till debatten om tillräcklighetsekonomin, som togs upp i första kapitlet. Thailand har varit, och är, i många delar ett elitistiskt samhälle, vilket inte minst har visat sig i senare års politiska utveckling, där motsättningen mellan eliten i Bangkok och den fattigare delen av befolkningen har blivit tydlig. Den ekonomiska utvecklingen verkar dock i andra riktningen, mot mer utjämning. Inte för att skillnaderna mellan rik och fattig nödvändigtvis har blivit mycket mindre, utan för att fler deltar i ekonomin.

Uppbyggnaden av det thailändska samhällets sociala struktur har stötts och blötts av antropologer och sociologer. Idén om det löst sammanhållna bysamhället (*the loosely structured society*) lades fram av amerikanska antropologer på 1950-talet, och återuppstår med jämna mellanrum både bland inhemska och utländska forskare (Embree 1950, Kemp 1991, Hirsch m fl 1993). Synen på bystrukturen, om det nu fanns en gemensam sådan, hänger i sin tur när samman

det hierarkiska *sakdina*-systemet. Detta är formellt avskaffat sedan länge, men spåren finns kvar.

Sakdinasystemets kontroll av arbetskraften

Vilka möjligheter hade Siams invånare att välja hur de ville leva sina liv kring 1850? Naturresurserna var rikliga, kommunikationerna knappa och tillgången till ny teknologi begränsad. I skogen fanns det tigrar och malaria, nära städerna var den personliga friheten begränsad. Ett människoliv hade inget högt värde, och livet var riskabelt oavsett om man valde att bosätta sig långt från makten, eller nära den (Pasuk & Baker 1995).

Personliga band mellan människor på olika nivåer i samhällshierarkin var viktiga i det förmoderna Thailand precis som det har varit i de flesta utvecklingsländer. De detaljerade reglerna för varje ofrälse mans skyldigheter gentemot aristokratin och kungahuset, och motsvarande löst hållna regleringar för äganderätten till jord indikerar att det var arbetskraften, snarare än jorden som var dyrbar. I början av 1800-talet fanns det tre olika kategorier av ofrälse män (*phrai*) i Centralthailand, var och en med specificerad arbetsplikt eller skattebetalning i pengar eller natura. För slavar fanns det sju olika kategorier (Feeny, 1989:289).

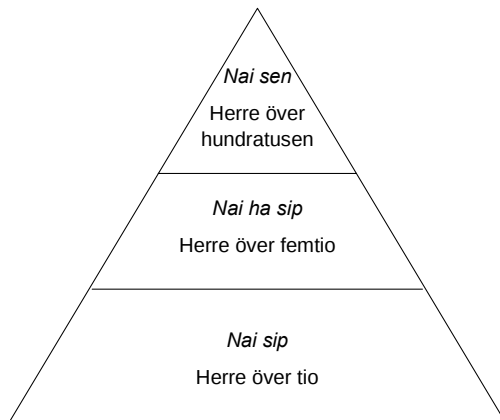
Klientismen i Thailand har sin historiska grund i *Sakdina*-systemet, som reglerade elitens kontroll över den övriga befolkningens arbetskraft. Systemet byggde på en strikt hierarki, och fanns i Centralthailand sedan sent 1500-tal. Varje mans rangordning i hierarkin representerades av ett antal *rai*, måttenheten för jord¹⁶. Den vanligaste *sakdina*-rankingen var 10-25 *rai*, vilket motsvarade så mycket jord en man behövde för att försörja en familj, och gränsen mellan ofrälse och aristokrati gick vid 400 *rai*. *Sakdina*-rankingen inkluderade inte kvinnor. Kvinnorna fick ta hand om hushåll och risfält, under de perioder männen arbetade åt aristokraterna. *Sakdina* översätts ungefär som "makten över risfälten" vilket kan vara en förklaring till att systemet ibland kallas feodalt. Men en mans ranking i *rai* motsvarade inte ett speciellt landområde utan visade bara vilken ställning han hade i hierarkin.¹⁷

Sakdina-systemet i Chiang Mai och de andra småstaterna i norr fungerade på samma sätt som i Centralthailand, förutom att platsen i hierarkin definierades efter hur många män man hade under sig, se figur 3.1. Högst upp fanns *nai saen* (herre över hundra tusen), sedan *nai ha sip* (herre över femtio) och *nai sip* (herre över tio). Det var inget oföränderligt system; elitens kontroll över bönderna väx-

¹⁶ En *rai* motsvarar 1600 m².

¹⁷ För mer detaljerade redogörelser av hur *Sakdina*-systemet var uppbyggt, se Chaiyan Rajchagool (1994) samt Akin Rabibhadana (1975).

Figur 3.1 Sakdinasystemet i norra Thailand

Källa: Anan 1984

lade mellan att vara omfattande och obetydlig under de 600 år som systemet existerade. Återkommande krig med Burma medverkade till statens varierande kapacitet att ta kontroll över arbetskraften, och befolkningens självständighet ökade också med avståndet från centralorterna (Anan 1984).

Kunde en ofrälse man välja bort att vara en del av *sakdina*-systemet? Förmodligen inte, om han ville bo i något av de mer utvecklade områdena. Att bryta ny jord i skogen,

långt från maktens centrum, kunde ge ökad självständighet men innebar förutom hårt arbete också stora risker att drabbas av malaria. Möjligheten att byta beskyddare fanns dock, vilket utgjorde ett visst skydd mot övergrepp.

Det har däremot varit en vanlig uppfattning att människor i det förmoderna Thailand självmant valde att bli slavar, för att få trygghet och beskydd. Detta antagande bygger på observationer av samtida europeiska besökare i Bangkok, som konstaterade att slaverna såg välmående ut (Bowring 1857, Pallegoix 1854). Antagandet bygger också på att de flesta slavar var det för att de hade hamnat i skuld. Katherine Bowie (1993) håller inte med om detta. Hennes studie bygger på arkiv från norra och centrala Thailand, och slutsatsen är att de flesta slaverna var krigsfångar. Den näst största kategorin var kidnappade människor, och först därefter kommer skuldsaverna. Krigsfångar användes för att befolka och odla upp nya områden, och framtvingade omflyttningar var inte ovanliga. Handel med slavar var en lönsam affär. Rörligheten i det förmoderna thailändska samhället, för rörligt var det, var därmed inte främst betingad av frivilliga flyttningar p g a befolkningsöverskott, utan var ett resultat av de styrande gruppernas krigföring och handel med människor.

Personliga relationer har fortfarande stor betydelse i Thailand, inte bara på landsbygden utan i alla miljöer och på alla nivåer. Det som möjligen kan förvåna är att patron-klient-relationerna (beskyddare och skyddsling) antas vara så dominerande i dagens Thailand, trots de senaste decenniernas snabba ekonomiska utveckling. Patron-klient-relationerna har använts tämligen slentrianmässigt för att definiera det dominerande sociala systemet i det thailändska samhället, utan att gå närmare in på vad som ligger bakom relationerna. För att en relation ska klassificeras som en beskyddare/skyddsling-relation ska det finnas inslag både av moraliskt åtagande och av tacksamhet (Neher 1986). Relationer mellan jordägare och arrendator, far och son, eller anställd och

arbetsgivare, behöver inte vara ett beskyddare/skyddslingförhållande, och vänskapsband räknas inte heller dit.

I en studie från norra Thailand från 1980-talet, där en av byarna även ingår i min studie, fann Neher att personliga relationer, hierarki, tacksamhet och status förvisso är viktiga faktorer, men att bönder i norra Thailand fattar medvetna och rationella beslut för att gynna sitt egenintresse (Neher 1986). Själv fann jag en tydlig skillnad mellan de två distrikt i Chiang Mai, där jag gjorde mina intervjuer. I Mae Taeng, det mindre ekonomiskt utvecklade distriktet, tycktes många bönder vara beroende av relationen till ett fåtal personer. I San Sai däremot, som ligger nära Chiang Mai, liknade relationerna mellan bönder och uppköpare, företag, och byråkrater, mer de affärsmässiga förhållanden som råder i ett utvecklat industriland. Det råder konkurrens mellan uppköpare och mellan företag, vilket skapar valfrihet för bönderna. Behovet av beskydd var inte lika påtagligt, och därmed var inte heller lojaliteten mot patroner något som styrde beteendet.

Antagandet om att beskyddare/skyddsling-relationerna har levt kvar bygger på antagandet om att *sakdina*-systemet aldrig ersattes av en modern rättsstat. Som exempel kan nämnas den jordskatt som infördes i slutet av 1800-talet. Skatten baserades på storleken på jordenheten. Tjänstemännen på underdistriktnivå (*tambon*) fick ansvar för att alla jordenheter mättes upp, under överinseende av huvudtjänstemannen på distriktsnivå. Konflikterna om jorden ökade, och bönderna försökte skapa en relation till tjänstemännen för att inte bli missgynnade. Tjänstemännen på underdistrikt- och distriktsnivå tog över den roll som *chao*, de lokala ledarna, hade haft tidigare, och tributen ersattes av mutor. Den thailändska centralstaten införde förvisso en jordreglering enligt kolonialt mönster 1901, men var mer intresserad av att öka skattebasen än av att införa ett system med väldefinierade äganderätter. Staten ägde all outnyttjad jord, men Skogsdepartementet (*Royal Forestry Department*) hade inga resurser att kontrollera skogsområdena (Anan 1984: 88-89, Ammar 1996B, Ananya 1991).

Betydelsen av beskyddare/skyddsling-relationen är också nära kopplad till den länge dominerande synen på hur de thailändska byarna är uppbyggda. John Embree (1950) myntade begreppet *a loosely structured society* (det löst sammanhållna samhället), som kontrast till den täta bysammanhållningen i Japan. Sharp och Hanks (1953, 1978) studie av Ban Chan följde samma linje, och drog slutsatsen att människor på den thailändska landsbygden lägger större vikt vid relationen till möjliga beskyddare (patroner) än till familj och vänner. Detta i sin tur leder till det inte växer fram några varaktiga samarbeten i byarna och att den ekonomiska utvecklingen hämmas. Denna bild av de thailändska byarna fick snart mothugg; Potter (1976) var den första av många som hävdar att det visst finns sammanhållna byar. Och bevattningsorganisationerna i norra Thailand som går tillbaka 700 år i historien, torde vara bevis nog för att thailändare är kapabla

att skapa varaktiga organisationer (Vanpen 1986). Men bilden av thailändska bönder som samarbetsovilliga individualister lever kvar, och återkommer i många sammanhang.

Sakdina-systemet fyllde under flera århundraden en rationell funktion i Thailand – åtminstone ur elitens perspektiv – eftersom det var ett medel att kontrollera arbetskraften, som var en knapp resurs. Det avskaffades formellt i slutet av 1800-talet, på kungligt initiativ. Fast mycket tyder på att systemet hade förlorat sin rationalitet och redan var på väg att försvinna underifrån. Det var dessutom ett tydligt hinder mot expansionen av det kommersiella jordbruket. Chulalongkorns beslut att avskaffa *sakdina*-systemet kan delvis ses som ett svar på minskat behov av tvångsarbete, men också som ett uttryck för att slaveri och tvångsarbete inte passade in i en modern ekonomi.

Kinesisk immigration i stor skala hade uppmuntrats redan från slutet av 1700-talet, då den nya Bangkok-dynastin tog över, och det var med kinesernas hjälp som jordbruksproduktionen för export (framför allt socker) ökade och den inomasiatiska handeln expanderade. Ökad kommersialisering såväl som ökad tillgång till arbetskraft gjorde att lönearbetskraft blev ett mer fördelaktigt alternativ än tvångsarbete. Från 1830-talet började kungahuset i Centralthailand att använda sig av hyrda kinesiska arbetare för att utföra offentliga arbeten, istället för inhemsk tvångsarbetskraft. Tvångsarbetet ersattes gradvis med betalning av skatt i pengar, och kineserna agerade som mellanhänder för att samla in skatterna. Eftersom det pågick en ständig maktkamp mellan kungahuset och aristokratin fanns det även politiska skäl till att avskaffa både slaveri och tvångsarbetskraft. Genom att låta de ofrälse männen köpa sig fria från sin arbetsplikt kunde kungahuset undergräva aristokratins makt över arbetskraften (Keyes 1989, Wyatt 1984). Mot slutet av 1800-talet skedde en gradvis avskaffning av slaveri och samtidigt växte en ny grupp fram i samhället, de självständiga småbrukarna. Samma reformer som genomfördes i Centralthailand genomfördes också i de norra provinserna. Slaveriet förbjöds helt 1905, och vid den här tiden var det inte längre lika betydelsefullt att kunna kontrollera arbetskraften. Det hade däremot, åtminstone i vissa delar av Thailand, blivit viktigt att ha kontroll över jorden.

Nationalstaten Thailand

Thailand är det enda land i Sydostasien som aldrig har varit koloniserat. Detta är allmänt känt och saknar sannolikt inte betydelse för nationalkänslan. Vad som inte nämns lika ofta är att nationalstaten Thailand, så som den ser ut idag, inte alls existerade i början av 1800-talet, utan byggdes upp samtidigt som koloniseringen pågick i länderna runt omkring. Nationsbyggandet drevs med en tydlig

ambition av kungahuset i Siam, det som idag utgör Centralthailand. Processen innebar ständiga förhandlingar, med eftergifter, segrar, bakslag och framgångar. Motparter var den egna aristokratin i Bangkok, kolonialmakterna England och Frankrike, samt de styrande familjerna i de mindre tributstaterna omkring.

Enligt Thongchai var den siamesiska elitens strävan efter att definiera, expandera och att utveckla landet i mitten av 1800-talet inte enbart en strategi för att undvika kolonisering, utan även ett starkt önskemål i sig, för att behålla den nationella värdigheten och platsen i den globala hierarkin (Thongchai 2000). *Siwilai*, civilisation, var ett mål att sträva efter. Chulalongkorn var övertygad om att det vid den här tiden var länderna i Europa som representerade civilisationen, snarare än Kina och Indien som tidigare hade setts som kulturellt överlägsna. Synen på vad som representerar civilisation präglade också elitens syn på landets egna invånare. Staden och dess invånare befann sig högre i hierarkin, både världsligt och andligt. Skogen och landsortsbefolkningen representerade det vilda och ociviliserade. De som bodde utanför staden utgjorde "den andre", ociviliserade i olika grad, med bergsstammarna i norr längst ner i hierarkin och vanliga bönder på landsbygden något högre upp. Likarna fann man istället bland eliten i andra länder.

Självständigheten i Siam kom inte utan eftergifter. Åtskilliga handelsavtal blev undertecknade, med västländer och med Japan. Med dessa avtal bröts det kungliga handelsmonopolet, och Thailands gränser öppnades mot världsmarknaden och för kommersiella intressen inom de kringliggande kolonialmakterna. England hade från 1820-talet skickat åtskilliga sändebud till Bangkok, för att få till stånd ett handelsavtal med Thailand, och USA försökte detsamma under 1830-talet. Brytpunkten kom efter att kung Mongkut tillträtt tronen 1851. Det första handelsavtalet, the Bowring treaty, slöts med England 1855 och därefter följde en rad andra.

I början av 1800-talet var Thailand alltså inte alls den sammanhållna nation som landet är idag, utan bestod av ett antal oregelbundet utspridda maktenheter utan exakt definierade gränser däremellan. Det största maktcentrat fanns i Centralthailand. Den nuvarande dynastin grundades 1782, samtidigt som Bangkok blev huvudstad.¹⁸ Export och handel blomstrade i Bangkok, även före Bowringavtalet. Man handlade dock inte så mycket med stapelvaror, utan med sådant som folk ute i provinserna samlade in och betalade som tribut till dem som fanns högre i hierarkin. Den stora skillnaden efter 1855 var att det kungliga handelsmonopolet bröts och att västerlänningar tilläts bedriva handel inom landet (Porpant 2000).

¹⁸ Ayuthaya hade varit huvudstad från 1352 till 1767, då burmeserna slog till och förstörde det mesta av staden. De som överlevde samlade ihop sig och flyttade sitt säte längre ner mot kusten, till Thonburi. 1782 flyttades huvudstaden till Bangkok, tvärs över floden (Ramsay, 1976; Wyatt, 1984).

Bangkok var störst, men det andra stora maktcentrat fanns i Chiang Mai, i norra Thailand. Småstaterna i norr och i de andra vädersträcken, växlade mellan att vara självständiga till att vara lydstat. Man betalade tribut till den eller de stater som just då befann sig högre i hierarkin, i utbyte mot beskydd i händelse av hot från en tredje part (Thongchai 1994).

Lan Na blir en del av Siam

De norra småstaterna, Chiang Mai, Lamphun, Lampang, Nan och Phrae blev lydstat till kungariket i Centralthailand 1809. Innan dess hade de varit underställda Burma, och ytterligare innan dess hade de varit självständiga stater eller delar av kungariket Lan Na, med Chiang Mai som huvudstad (Ramsay 1976:19). Chiang Mai regerades av Burma under återkommande perioder från 1558-1774. Befolkningen i Lan Na gjorde upprepade uppror mot Burma, men lyckades dåligt på inre stridigheter. Staden Chiang Mai övergavs helt 1776, och förblev sedan obebodd under 20 år. Kung Kawila påbörjade återuppbyggnaden 1782, och sedan flyttades folk till Chiang Mai under tre perioder, ibland med hjälp av mutor, men mest med tvång. Först under den tredje perioden, 1807-1813, hade man uppnått stabilitet. Befolkningen var då tillräckligt stor i Chiang Mai, medan områden längre norrut var mer eller mindre övergivna.

Det var skillnad på folk och folk även i Lan Na; det var bara Thai Yuan, låglandsbefolkningen, som tilläts bosätta sig inom stadsmurarna. Hantverkare, som experter på lackarbeten och tillverkare av pappersblommor, placerades i en del av staden, handelsmän i en annan. Okvalificerad arbetskraft placerades i de yttre områdena, för att vara bönder, som t ex Khoen i San Sai- och Doi Saket-distrikten (Sarassawadee 2005).

De norra småstaterna var med andra ord långt ifrån politiskt stabila, och var dessutom relativt nya som lydstat till Siam när byggandet av nationalstaten Thailand påbörjades. I början var kontrollen minimal. De styrande familjerna i norr fick behålla kontrollen över vilka som valdes till ledande positioner regional och lokalt (och ibland även på distriktsnivå), de bestämde hur lagar och regler formulerades och genomdrevs, och de hade kontroll över såväl armé, som skatteuppbörd, naturresurser och arbetskraft.

Kontakterna mellan Bangkok och småstaterna i norr var fortsatt sporadiska fram till senare delen av 1800-talet. Parterna var nöjda med arrangemanget, som innebar att småstaterna i norr fick behålla sin självständighet under beskydd från Bangkok, mot att de regelbundet sände presenter och lovade att bistå om det utbröt krig. Från 1875 påbörjade emellertid statsmakten i Bangkok en snabb modernisering och centralisering, vilket resulterade i att alla lydstaterna var full-

ständigt införlivade i den thailändska staten 1910, med början i norr.¹⁹ Att processen gick snabbt berodde inte enbart på press utifrån, utan förklaras också av händelser inom landet, där den norra elitens oförmåga att handskas med brittiska teakhandlare var en viktig beståndsdel.

Mot slutet av 1800-talet blev det tydligt för regeringen i Bangkok att de inte längre hade råd att låta de norra småstaterna sköta sina egna affärer. Thailands gränser var nu öppna för handel och med det följde kravet att skydda köpmän från västländerna. Både Mongkut och Chulalongkorn var också väl medvetna om att en misskött och ineffektiv administration kunde vara ett en tillräcklig förevändning för någon av kolonialmakterna att ta över kontrollen.

Handeln med den brittiska kolonialmakten expanderade i Lan Na efter 1830, och ännu mer efter 1855. Timmer hade traditionellt inget större värde, så avgifterna för att avverka skog var inte fastställda. Traditionellt ägdes skogen av den härskande familjen och av adeln. Rättigheter att hugga ner skog delades ut av adeln; 100-200 träd kunde huggas ner per år, utan att avgifter behövde betalas till kungen.²⁰ Runt 1850 fastställdes mer differentierade avgifter per avverkat träd. Konflikterna inom timmerhanteringen ökade samtidigt som konkurrensen om avverkningsrättigheterna och ledde så småningom till att Storbritannien framförde både klagomål och skadeståndskrav till regeringen i Bangkok. De styrande familjerna hade sålt överlappande rättigheter, och ibland flera rättigheter till samma område. Det berodde inte enbart på girighet, utan var också ett resultat av odefinierade gränser och missförstånd om vem som egentligen ägde områdena. Rättssäkerheten för Shan och burmeser var heller inget vidare i Lan Na; de styrande familjerna hade absolut makt och rättighet att utmäta straff (Sarrasawade 2005:169).

Bangkokregeringens första steg var att placera en thailändsk domare i Chiang Mai, för att hantera konflikterna inom timmerhandeln. Nästa steg var att ersätta jordskatten i natura med fastställd skatt i kontanter. 1910 hade alla viktiga administrativa funktioner tagits över av centralstaten. Många av medlemmarna av den lokala eliten i de norra regionerna fick höga positioner i den nya byråkratin, men de hamnade ändå i underläge gentemot tjänstemännen i Bangkok, och hade förlorat rätten att själva exploatera produktionsöverskottet (Ramsay 1976, Anan 1984). Ett sätt att ordna ny inkomst var att skaffa kontroll

¹⁹ Man förlorade dock Laos till Frankrike, vilket fortfarande svider. Thongchai (1995) har ifrågasatt varför, eftersom Laos faktiskt var en alldeles egen stat – om än liten – och inte alls en självklar del av Thailand.

²⁰ Ett liknande system fanns i Blekinge under förmodern tid. Kronan fick disponeringsrätt över alla ekar efter att Blekinge hade blivit svenskt 1658. Även innan dess, på den danska tiden, var skogen reglerad. Bönderna var föga intresserade av att vårda ekarna, som mest var i vägen i beteshagarna. Kungens äganderätt till ekarna, som behövdes för att bygga krigsskepp, fanns kvar fram till 1830 (Brunet 2003, Bergman 2003).

över obrukad jord, och sedan leva på arrendena. Detta började kring 1890. Även kineser såg till att tillägna sig jord, både genom samma metod som aristokraterna, och genom att låna ut pengar och sedan ta över jorden från dem som inte kunde betala tillbaka. Den ojämna fördelningen av jordägandet i flera av distrikten nära Chiang Mai är ett arv från denna tid.

Bönder i San Sai klarar sig med lite jord

I några av de byarna i San Sai där jag intervjuade potatisodlare har man arrenderat jorden i generationer och jordägarna är de forna aristokraterna. Annekteringarna i slutet av 1800-talet fick nämligen ett indirekt erkännande från centralstaten när Chiang Mai införlivades i Thailand, i och med att all jord som tillhörde aristokratin befriades från jordskatt. Skattebefrielsen för aristokrater togs visserligen bort redan 1900, men rätten till jorden kvarstod (Anan 1984:88-89). Kring 1930 var närmare 30 % av bönderna nära Chiang Mai jordlösa, och många begav sig till andra områden för att hitta ny jord (Sarrasawade 2005:246). Under den här perioden etablerades några av de byar i San Sai, där nästan alla äger sin jord och där många idag är framgångsrika potatisodlare.

Thailand är ett småbrukarland, men det är så och så med äganderätten. Jämfört med andra länder i regionen är det en stor andel bönder som har kontroll över den jord de brukar, men de flesta saknar fullständig äganderätt till jorden. Norra Thailand har den största andelen arrendebönder i landet, näst efter centralregionen. Storleken på brukningsenheterna varierar också mellan regionerna; bönderna i nordöstra Thailand odlar större enheter än i norr och på centralslätten. Men i nordöst är jorden magrare och tillgången till bevattning sämre.

Hur mycket jord som behövs för att försörja en familj skiljer sig åt mellan regioner, beroende på jordkvalitet och tillgång till vatten, och den nedre gränsen för vad som behövs för att försörja en familj har minskat i takt med intensifieringen. Under perioden 1900 till 1920 ansågs en familj i Chiang Mai med 6-14 *rai* tillhöra medelskiktet (Anan 1984:124). Familjer som brukade mindre än 6 *rai* ansågs fattiga och de som hade mer än 15 *rai* ansågs rika. På 1960-talet och fram till 1970-talet var 3,5 *rai* den undre gränsen för en familjs existens, men vid den här tiden hade möjligheterna att försörja familjen ökat i form av avsalugrödor och lönearbete utanför det egna jordbruket. Det blev också möjligt att köpa ris till hushållets konsumtion. Idag kan en familj i norra Thailand klara sig med 5 *rai*, medan 25 *rai* kan vara otillräckligt i nordöstra Thailand. Bönder i San Sai odlar små enheter, i genomsnitt knappt 7 *rai* per hushåll (*National Statistical Office*). I min egen studie av potatisodlare var medelstorleken på den brukade jorden (ägd och arrenderad) 4,5 *rai*, d v s 7200 m². Skillnaden mellan genom-

snittet för hela distriktet och för potatisodlarna kan förklaras av att potatisodlingen sker i de delar i San Sai som odlas mest intensivt.

Utvecklingen mot brist på brukningsbar jord i Thailand har gått i vågor. Växande befolkning ökar trycket på jorden, samtidigt som ny teknologi och nya marknader motverkar detta genom att skapa möjligheter för att försörja fler på mindre enheter. Ända fram till 1980-talet var det möjligt att minska befolkningstrycket i ett område genom att flytta någon annanstans och starta nyodling (Ammar 1995). Riktig jordbrist uppstod i vissa områden för första gången i början av 1900-talet. Detta gällde dock endast för områden i närheten av städerna, med tillgång till bevattning.

När diversifieringen av jordbruket kom igång i början av 1960-talet, lättade trycket på jorden igen i och med att det blev lönsamt att odla kommersiella grödor som socker, majs och kassava på högre belägen jord (*upland crops*). Modernt utsäde med kortare mogningstid, skapade också möjligheter för flera skördar på samma jord, vilket gjorde det möjligt för en familj att överleva på en mindre enhet. Från slutet av 1980-talet har trycket på jorden återigen lättat, genom att den ekonomiska utvecklingen skapar sysselsättning utanför jordbrukssektorn.

Jordbruksomvandlingen och staten

Jordbruket i Thailand har genomgått två olika faser av omvandling, på väg mot den process som pågår idag. Den första fasen började i mitten av 1800-talet, då landet öppnade sina gränser mot världsmarknaden, tvångsarbete och slaveri avskaffades, och det blev lönande att odla ris kommersiellt. Familjejordbruken blev fler och risexporten ökade. Det här skedde fram för allt på Centralslätten norr om Bangkok. I norra Thailand blev det ingen riktig fart på kommersialiseringen förrän efter 1921, då järnvägen nådde fram till Chiang Mai. Den andra fasen av jordbruksomvandling började kring 1950, med diversifiering till andra grödor än ris. Nu blev det värt arbetet att odla upp även den magrare och högre belägna jorden, en konsekvens av befolkningsökning, bättre infrastruktur och teknikutveckling.

På vilket sätt förändrades livet för bönderna efter 1855, då Thailand öppnades mot världsmarknaden? Egentligen inte så mycket till att börja med. Avskaffandet av slaveri och tvångsarbete gjorde det möjligt för alla medlemmar i hushållen att på heltid ägna sig åt jordbruket; minskad krigföring ledde till ökad befolkning och antalet bönder ökade därmed. Men produktionsvillkoren förblev ungefär desamma, och inkomsten per capita stannade på samma nivå. Enligt Sompops beräkningar ökade den reella inkomsten per capita med endast 0,18 procent per år från 1850 och fram till 1950 (Sompop 1989). Jordbruksproduk-

tionen ökade stadigt, men det skedde främst genom nyodling, snarare än genom att intensifiera och använda ny teknik. Risexporten ökade, men produktiviteten inom jordbrukssektorn var fortsatt låg.

En fråga som ekonomhistoriker, både inom och utanför Thailand, har ställt sig genom åren är vad som är orsakerna till att ekonomin förblev praktiskt taget stillastående under ett helt sekel, trots att Bowringavtalet innebar startpunkten för frihandel och trots att exporten ökade. Varför hade Thailand en stagnerande och odiversifierad ekonomi under hela perioden från 1850 till 1950? Ingram (1971) och Feeny (1979) menar att det berodde på för lite investeringar i infrastruktur och jordbruksteknologi. En holländsk bevattningsexpert, Van der Heide, hade 1902 lagt fram ett förslag som skulle ge bevattning åt större delen av Centralslätten och möjliggöra både diversifiering och flera skördar per år. Staten beslutade att bygga ut järnvägsnätet istället. Av strategiska skäl, förmodligen, eftersom detta ökade möjligheten att kontrollera de yttre provinserna. Jordägarna i Rangsit-området nordöst om Bangkok protesterade också mot bevattningsprojektet eftersom de fruktade att deras arrendebönder skulle flytta, och Chulalongkorn valde att rätta sig efter deras önskemål (Feeny).

Man kan lugnt utgå ifrån att staten inte agerade i böndernas intresse när den beslutade vilka projekt som skulle genomföras. Men frågan är vad som hade hänt om Van der Heides förslag hade genomförts tidigare? Den rikliga tillgången till jord gjorde det nämligen enkelt och billigt att starta nyodlingar, och investeringar i bevattning och jordbruksteknologi hade kanske inte varit till någon nytta under den här perioden. En japansk bonde år 1900 fick arbeta dubbelt så länge som en thailändsk bonde på Centralslätten för att få ihop samma mängd ris (Sompop 1989, Van der Eng 2004). Falkus menar också att en grundläggande förklaring till den låga ekonomiska tillväxten fram till 1950 är den relativa bristen på arbetskraft och den rikliga tillgången på odlingsbar jord (Falkus 1991). Det hände trots allt en del fram till 1950, som lade grunden för den tillväxt som skulle komma. Staten började bygga ut vägsystemet under 1930-talet, och kring 1950 hade många (om än inte alla) regioner ett fungerande vägnät. Detta minskade avståndet mellan bönderna och marknaden, och det ledde också till att staten fick ökade möjligheter att kontrollera befolkningen (Hirsch 1989).

I San Sai skedde flera förändringar under 1930-talet som dels kan ha medverkat till att antalet självägande bönder är relativt stort idag, och dels ha lagt grunden till en konstruktiv relation mellan stat och bönder. Thailands första nyodlingskooperativ (*land settlement co-operative*) startades i San Sai 1938. Syftet med nyodling inom statligt styrda och kooperativa former var först och främst att erbjuda jordlösa bönder en möjlighet att få tillgång till jord, men också att utöka arealen för jordbruksproduktion. De utvalda bönderna fick 15-30 *rai* jord vardera, och fick också kredit för att kunna bygga hus och röja jorden. När

sedan bönderna hade betalat tillbaka lånet och all jord var uppodlad, kunde de ansöka om och få full äganderätt till jorden. I motsats till många liknande projekt i Thailand var nyodlingskooperativet i San Sai framgångsrikt, eftersom den jord som fördelades ut också omvandlades till produktiv jordbruksmark (Kirsch 1981:76). Kooperativet finns fortfarande, men eftersom all jord idag är uppodlad har det inte längre som uppgift att organisera nybyggare. Det fungerar snarare som ett vanligt jordbrukskooperativ, med syfte att hjälpa medlemmarna med kredit, rådgivning och insatsvaror. Det har också gett sig in i potatisindustrin under senare år, vilket jag återkommer till längre fram. En viktig anledning till att nyodlingskooperativet blev framgångsrikt redan från början är att statens program för utbyggnad av bevattning hade dragits igång i den norra regionen 1928, tjugofem år efter starten för de stora bevattningsprojekten på Centralslätten. Två år innan kooperativet startades var det första bevattningsprojektet färdigt och kunde ge bönderna i San Sai tillgång till statlig bevattning (Vanpen 1986:198).

Ytterligare ett par händelser har haft stor betydelse för förändringen av distriktet. Thailands första jordbruksskola, som nu är Maejo University, öppnades 1934. I anslutning till denna inrättades några år senare också statliga forsknings- och experimentstationer för tobak, åkerväxter och sötvattensfisk. En del av de studenter som tidigt gick ut jordbruksskolan i Maejo blev erbjudna jord av staten i distriktet, några tidigare arrendebönder lyckades köpa sina egna jordenheter, och några medlemmar av nyodlingskooperativet sålde en del av sin jord (Dusit och Somkid 1990: 332-333). Resultatet blev att antalet självägande bönder är större än i många andra distrikt. De projekt som sattes igång i San Sai under 1930-talet lade grunden till dagens relation mellan bönder och statens lokala representanter i distriktet, som bygger mer på samarbete än på konfrontation. Samarbetet är förvisso inte alltid friktionsfritt, men det innebär att förändringar sker lika mycket underifrån som via direktiv uppifrån. Det rimmar illa med den gängse bilden av det thailändska samhället, där eliten förmodas veta bäst. Eliten i Bangkok tycker fortfarande att den är förmer än andra, och den som är förmer inom eliten är otvivelaktigt kungen, som sedan 1960-talet har byggt upp en osedvanligt stark position.

Eliten finns fortfarande i Bangkok

Med tanke på monarkins ställning idag är det svårt att föreställa sig hur svag den var då Bhumipol tog över tronen 1946. Han var då bara 18 år gammal. De första åren som regent tillbringade han utomlands för att avsluta sina studier, för att återvända till Thailand 1951. Den styrande militärjuntan, under Phibun, hade inte för avsikt att låta kungen göra mer än att delta i religiösa och traditionella

ceremonier som en symbol för nationen. Kungen, å sin sida, valde att protestera mot regeringen på de sätt som stod till buds; genom att insistera på att få välja sina egna rådgivare, genom att medvetet förhålla undertecknandet av dokument och genom att låta bli att delta i ceremonier. Från 1958, då Sarit tog över regeringsmakten, fick monarkin en betydligt viktigare roll. Arbetet började med att bygga upp monarkin som en enande symbol för nationen; kungens födelsedag blev nationaldag, och Bhumipol involverades aktivt i militära ceremonier. Kungaparet började resa runt på landsbygden, med starkt stöd av regeringen, för att samla nationen och för att stävja kommunismen.

Sarit kan närmast beskrivas som en upplyst despot; han tyckte inte alls att den thailändska befolkningen var redo för demokrati enligt västerländskt snitt. Det administrativa systemet från det gamla Sukhothai framhölls som en idealmodell; på den tiden visste alla sin plats och sin plikt. Härskaren var som en far för folket. Med andra ord, Sarit gjorde vad han kunde för att befästa den paternalism som hade präglat den gamla monarkin. Att bandet mellan Sarit och Bhumipol var starkt visade sig inte minst efter Sarits död 1963, då kungen gick till öppen attack mot pressens sätt att hantera avslöjandena om Sarits enorma personliga förmögenhet och alla hans utomäktenskapliga barn (Kobkua 2003). Efter 1963 har kungen förstärkt sin position som landsfader på egen hand, och med hjälp av monarkisterna inom eliten. Sedan mitten av 1970-talet har kungen ingripit direkt i det politiska skeendet flera gånger, just i sin position av att som halvt gudomlig landsfader stå över politiken. Ingripandena har sällan lett till att den demokratiska utvecklingen har först framåt, utan har snarare medfört att militären har stärkt sin position och legitimitet som stabiliserande faktor, i kontrast till de folkvalda politikerna, som ofta ses som omoraliska (Hewison 2008, Thongchai 2008B). Det senaste tillfället var 2006, då kuppmaakarna fick kungens välsignelse inom några timmar, och där general Prem, ledaren för kungahusets eget råd, *the Privy Council*, både kände till kuppen i förväg och hade gett sitt stöd för militärt ingripande.

Även i Sverige har det hänt att demokratin vacklat då en konstitutionell monark blandat sig i politiken. Bondetåget i Sverige i februari 1914 är ett exempel på detta: Kungens borggårdstal till bönderna ledde till politisk kris och till regeringens avgång, men i slutändan var det parlamentarismen som stärktes. Gustav V var långt ifrån den ende spelaren den gången, och sannolikt inte ens den starkaste. Det som skedde i Sverige var att en grupp människor, bönderna, användes av en annan grupp, den konservativa politiska eliten, för att uppnå ett politiskt syfte. Liberalen Karl Staaff hade gått till val på att minska försvarsutgifterna, och ansåg att han därför måste fullfölja politiken. De konservativa, som var i opposition och som ville fullfölja byggandet av ett planerat pansarskepp, drog igång en rad protestaktioner. Bondetåget var en av dessa. Organisationen var oklanderlig, och byggde knappast enbart på bönders insatser. Idén med tåget

var att knyta an till de starka banden mellan landsfadern kungen och folket, ”de redlige männen av bondestam”, mot fosterlandets fiender och mot aristokratin (Odelberg 2007). Min morfars båda bröder var med på borggården i Stockholm, iklädda hatt och rock. Tavlan med pansarskeppet, som de deltagande bönderna fick efteråt som tack för sin insats, hänger fortfarande på väggen hemma hos mammas kusin.

Sven Hedin, som vid den här tiden var en av Sveriges mest respekterade män, spelade en stor roll i det politiska skeendet. Han stod med eget namn bakom författandet av en nationellt spridd protestskrift, och det var han som i hemlighet författade kungens borggårdstal. Hedins roll kan liknas vid den Sondhi Limthongkul hade inför den senaste statskuppen. Sondhi, som tidigare varit premiärminister Thaksins allierade, vände till att bli motståndare efter att ha blivit ekonomiskt missgynnad av regeringen. Han iscensatte påkostade gatuprotester i Bangkok i slutet av 2005. Efter att kungen i sitt årliga födelsedagstal i december deklarerat att regeringen ska acceptera att bli kritiserad, vilket togs som ett stöd för protesterna, växte rörelsen till att bli öppet rojalistisk. Aktivister och akademiker förenades under namnet *People’s Alliance for Democracy*, PAD (folkets allians för demokrati), och många ur medelklassen i Bangkok anslöt sig till protesterna (Kasian 2006, Hewison 2008, Thongchai 2008B). När militärkuppen väl genomfördes var det många i Bangkok som välkomnade den, trots att Thaksins regering hade det starkaste folkliga stödet någonsin i Thailands historia. Hur kunde det bli så?

Fram till 1990-talet märktes den byråkratiska delen av det politiska systemet i betydligt högre grad på landsbygden, än den del som var kopplat till parlamentarismen. Det som skedde i rikspolitiken bekymrade bönderna föga. Men affärsmännens inträde i rikspolitiken har ändrat spelreglerna, och lett till en tydligare politisk koppling mellan stad och landsbygd. Thaksin drev det till sin spets under sin tid vid makten, genom att utmana den etablerade eliten, och då inte minst kungen. Kung Bhumibol har, genom sina olika utvecklingsprojekt, tagit på sig rollen som landsbygdens beskyddare och välgörare. Dessa projekt är i regel statligt finansierade, men bär kungens namn. Thaksin, precis som de flesta andra inom eliten, sade sig stå bakom kungens senare idéer om tillräcklighetsekonomi (som jag diskuterar i kapitel ett) men Thaksins politik för landsbygden har snarare gått ut på att driva utvecklingen framåt, genom ytterligare kommersialisering och genom stöd till småföretagande. Ökad självförsörjning och återgång till en mer återhållsam livsstil, som kungen och en stor del av Bangkokeliten förespråkar som utvecklingsmodell för landsbygden, har inte ingått i Thaksins politik. Detta har resulterat i ett sällan skådat väljarstöd,

framför allt i den norra och nordöstra regionen.²¹ Thaksin utmanade inte bara kungen som landsbygdens välgörare, utan även rent ekonomiskt, genom att inte särskilt gynna de nationella flaggskeppen *Siam Cement* och *Siam Commercial Bank*. Dessa båda företag är båda en del av *the Crown Property Bureau*, som förvaltar kungafamiljens egendom. Thaksin påbörjade också uppbyggnaden av ett eget nätverk bland ledande byråkrater ute i provinserna, som motvikt till det lojala nätverk som kungahuset, med egna utnämningar och besök, har byggt upp sedan 1960-talet (Kasian 2006, Hewison 2008, Porpant 2008).

Konstitutionen från 1997, som avskaffades i samband med kuppen 2006, arbetades fram för att stävja röstköp på landsbygden. Den politiska processen skulle bli både renare och mer genomskinlig. De ansvariga för reformen såg framför sig att goda och kapabla män fortsättningsvis skulle hamna vid makten (Hewison 2007). Thaksin och hans allierade passar inte in i den mallen.

Anek menar att man kan förstå den thailändska politiken som en dikotomi mellan stad och landsbygd, som två helt olika demokratier (Anek 1996). Landsbygdsbefolkningen som är i majoritet väljer politikerna, som ofta har en lokal förankring. Medelklassen i staden störtar den regering de är missnöjd med, genom att protestera på gatorna. Problemet, enligt Anek, är att patron-klientrelationerna styr dem som röstar på landsbygden; man röstar helt enkelt på den man har en relation till. Röstköp förekommer, men pengarna har bara en symbolisk betydelse. Callahan knyter samman detta resonemang med en diskussion om socialt kapital. Just att det finns socialt kapital på landsbygden, d v s att människor både gynnas av och är beroende av relationer till andra människor, leder till att bönderna röstar på de lokalt förankrade, mer eller mindre skurkaktiga och korrupta ledarna. Dessa ledare föraktas av många inom Bangkokeliten, som drar slutsatsen att bönder är lättköpta och inte förstår vilken typ av människor som bör styra Thailand (Callahan 2005).

Walker menar däremot att den politiska processen på landsbygden inte kan förklaras av patron-klientrelationer, utan är mer komplicerad än så. Relationerna som bestämmer röstandet går kors och tvärs, inte i någon tydlig hierarki uppifrån och ner (Walker 2008). Besluten om vem man röstar på kan vara mer eller mindre väl underbyggda, men poängen är att befolkningen på landsbygden i lika stor utsträckning som befolkningen i städerna begriper hur det demokratiska systemet fungerar. Att Thaksin har ett starkt stöd på landsbygden och bland den fattigare urbana befolkningen kan också ses som ett bevis på att befolkningen där har lärt sig att utnyttja det demokratiska systemet till sin fördel. Detta med tanke på att mycket av Thaksins politik under hans sista

²¹ Den hårdföra politiken mot muslimska separatister ledde däremot till att Thaksin och hans allierade fick ett lågt väljarstöd i den södra delen av Thailand (Kasian 2006).

mandatperiod fram till 2006, som billig hälsovård och utvecklingsfonder, var direkt riktad mot den del av befolkningen som har det sämst ställt.

Thaksin, en affärsman av kinesiskt ursprung, tillhör en grupp inom den thailändska eliten som före 1990-talet inte hade mycket att säga till om inom det politiska systemet, trots en stark ekonomisk ställning. Den moderna thailändska politiska utvecklingen kan delas in i tre överlappande perioder: Efter att den absoluta monarkin avskaffats 1932 kom en period av maktkamp mellan liberala revolutionärer och monarkister, som sträcker sig fram till början av 1950-talet. Men redan 1938 skaffar sig militären en maktposition, och fram till 1992 är det främst parlamentarister och militär som kämpar om makten. Under tredje perioden, som pågår nu, står striden mellan pengapolitiker, monarki/palats, samt diverse folkrörelser (Thongchai 2008B). Lika fel som det är att påstå att bönder på landsbygden utgör en homogen grupp, lika illa vore det att påstå Bangkok-eliten är enhetlig. Motståndet mot Thaksin och hans allierade har förenat rojalister och vänsteraktivister, och bland dessa finns både byråkrater, akademiker och företagare.

Pengapolitikerna, den grupp som Thaksin tillhör, syntes som sagt inte till förrän i början av 1990-talet. Innan dess fanns det en tydlig gräns mellan politik och näringsliv, åtminstone på det nationella planet. Invandrade kineser har länge dominerat det thailändska näringslivet, och fram till 1950 utgjorde de en egen grupp i samhället. Redan kring 1910 började emellertid regeringen införa inskränkningar i kinesernas tidigare stora ekonomiska frihet, som kulminerade i ren förföljelse under åren 1949-1952. Som en överlevnadsstrategi bjöd kinesiska företagare och affärsmän in ledande militärer och polisledare i bolagstyselserna, vilket i förlängningen skapade en allians mellan thailändska politiker/militärer och kinesiska affärsmän. Det som samtidigt skedde i Kina, med kommunisternas maktövertagande och påföljande konfiskering av jordegendomar, ledde till att de invandrade kineserna assimilerades in i det thailändska samhället (Ammar 1996A). Bangkokelitens motvilja mot kinesiska näringsidkare återspeglas också i hur bönder ofta har betraktats inom byråkratin på nationell nivå: Som lättleda och utnyttjade av giriga kinesiska uppköpare. I själva verket har det historiskt sett varit kinesiska uppköpare som har stått för mycket av teknologispridningen och uppbyggnaden av distributionsnätet, med thailändska familjejordbrukare som villiga samarbetspartners. Handel, företagande och ekonomisk utveckling pågick i stor utsträckning alldeles av sig själv.

Bönders handlingsutrymme ökar

Sammanfattningsvis, i det förmoderna samhället var den politiska och ekonomiska makten mer koncentrerad än idag. Patron-klient-relationerna kan fortfarande synas på ytan, men de underliggande mekanismerna är nya. Det kan

vara rationellt för en bonde att rösta på en lokal patron, eftersom det gynnar det ekonomiska egenintresset. Men det behöver inte betyda att beroendet finns där som tidigare. Den ökade självständighet som reflekteras i landsbygdsbefolkningens politiska val har en parallell inom ekonomin. Studien i San Sai visar hur bönderna i allt högre utsträckning agerar som självständiga ekonomiska aktörer, utan att vara beroende av patronerna. Detta tyder på att både den politiska och ekonomiska strukturen har förändrats i grunden och att det som jag har observerat i San Sai inte är något unikt, utan en process som mycket väl kan pågå i andra delar av landet.

Kapitel fyra:

Samspelet mellan stat och bönder

Konflikt eller konsensus?

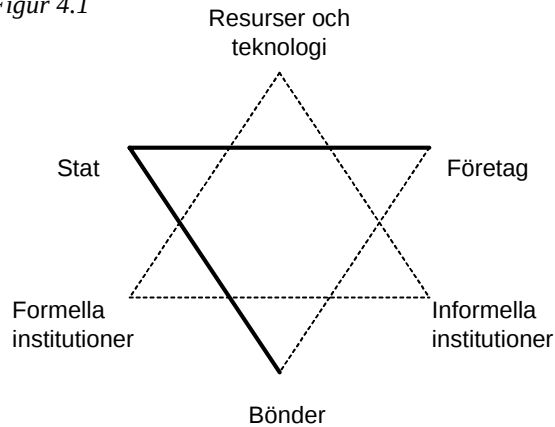
1987 kom en av de lokala jordbruksrådgivarna till Ban Klang Phattana och ville att bönderna skulle bli kontraktsodlare. Rådgivaren tänkte själv vara mellanhand och bönderna erbjöds 4,30 baht per kg potatis. I byn visste man redan om att företaget betalade 5,10 baht, och man tackade därför nej. Istället tog man direktkontakt med företaget och bildade en egen bondegrupp. Rådgivaren, som var säker på att han och hans kollegor på distriktskontoret hade bättre koll på potatisodling, utmanade då bönderna på en tävling, i form av en experimentodling i byn. Gissa vilka som vann?

Historien berättades för mig tio år senare av en av byns entreprenörer, som också varit potatisodlare tidigare. Enligt honom var det bönderna som vann, och därmed visade att de var bättre potatisodlare än rådgivarna. Vad säger denna berättelse om böndernas relation till statens representanter? Förutom att den visar att bönderna inte är beroende av staten för att få information, manifesterar den också att bönderna har höga tankar om sig själva och inte är rädda för att utmana auktoriteter. Betyder det att det råder konflikt mellan stat och bönder i San Sai? Nej, snarare tvärtom. Samarbetet mellan statens lokala representanter och bönderna fungerar inte alltid friktionsfritt, men under åren har det byggts upp en relation som innebär att staten i praktiken är mer stödjande än styrande. De förändringar som har skett har dessutom kommit både uppifrån och nedifrån.

När den här händelsen utspelade sig, 1987, fanns en relativt jämbördig relation mellan stat och bönder redan etablerad. Staten har varit aktiv i byns ekonomiska verksamhet åtminstone sedan 1960-talet, när potatisodlingen introducerades, och närvaron förstärktes under 1970-talet, då ett stort antal bondegrupper startades.

Bönders arbete påverkas av staten på flera plan; en viktig del är den direkta jordbrukspolitiken för den gröda som odlas, en annan är statens allmänna politik för landsbygdsutveckling. Båda delarna kommer att diskuteras i detta kapitel, med utgångspunkt från potatisindustrin och med tyngdpunkt på den lokala nivån. I någon mån kommer jag också in på relationen mellan stat och företag. Relationen mellan företagen och bönderna, den streckade linjen i figur 4.1, kommer jag till i nästa kapitel.

Figur 4.1

Statens politik för landsbygdsutveckling, i form av jordbruksrådgivning och kooperativutveckling, har ett uttalat syfte att vara stödjande; de statliga enheter som står för den uttalat styrande funktionen finns inom andra departement, som inrikesministeriet. Men i praktiken kan även de stödjande funktionerna upplevas som styrande av bönderna, när det handlar om utvecklingsprojekt som inte

har någon praktisk funktion, och när kommunikationen mellan bönder och byråkrater inte fungerar (Hirsch, 1990, 1993, Mingsarn & Rutherford 2002). Även jordbrukspolitiken kan vara till böndernas nackdel, med rispremien som det mest välkända exemplet (Ammar 1975). Potatispolitiken har dock hela tiden gynnat producenterna.

Det förekommer översitteri och privilegiejakt bland byråkraterna i San Sai. Men det finns också samverkan och ömsesidig respekt. Det vanligaste svaret jag fick när jag frågade bönderna om hur deras samarbete med de lokala byråkraterna fungerade var: Nu är det enkelt, men tidigare var det besvärligt. Innebär det att jag råkade befinna mig i Thailand under en ovanligt harmonisk period? Nej, jag tolkar det snarare som att det har skett en permanent förändring av relationen mellan de som traditionellt ses som auktoriteter och de som antas vara underordnade.

För att förstå böndernas relation till staten på den lokala nivån, och hur denna har utvecklats, måste man också diskutera statens relation till sig själv. Den thailändska staten utgör inget enhetligt system, där de olika delarna arbetar mot samma mål. Tvärtom råder det en påtaglig konkurrens mellan departement på nationell nivå, avdelningar inom departement, och inte minst, de olika avdelningarnas representanter på lokal nivå (Kirsch 1981, Hirsch 1990, Rigg 1991). Hur politiken ser ut, och hur statens representanter agerar, beror inte bara på vad som bestäms på högsta nivå, och på hur intressegrupper utanför det politiska och byråkratiska systemet lyckas påverka, utan är även ett resultat av relationerna mellan olika delar inom staten.

En fragmenterad jordbrukspolitik

Det var två frågor som länge förbryllade mig. Den ena var att kontraktsodling av tomater tycktes ske utan statlig reglering, medan alla led i potatisindustrin kontrollerades. Potatis och tomater är annars ganska lika som grödor; de odlas i

samma byar, ger en jämförbar inkomst, och säljs både på den öppna marknaden och till processindustrin. En annan fråga som jag brottades med under en lång period var hur det kom sig att beskrivningen av hur potatisindustrin var uppbyggd såg så olika ut, beroende på vilken byråkrat som berättade. De här frågorna hänger samman, insåg jag så småningom, och är båda kopplade till hur byråkratin är konstruerad.

Den thailändska jordbrukspolitiken är fragmenterad, vilket gör att det är svårt att se ett konsekvent mönster för hur grödor regleras. Vissa är befriade från statlig inblandning, och de grödor som regleras behandlas olika. Ibland gynnas producenterna, ibland konsumenterna, och ibland är det svårt att utröna vem som i slutänden drar nytta av statens inblandning, eftersom flera olika mål står i konflikt med varandra. Förvaltningslagen, som precis som i Sverige är en ramlagstiftning, medger att tillämpningen i stor utsträckning kan utformas av byråkrater (Christensen m fl 1992, Surakiart 1987). För jordbrukspolitiken innebär detta att tjänstemän långt ner i hierarkin kan stå för detaljregleringen, och det medför också en risk för att statliga tjänstemän försöker sko sig. Det händer också att tillfälliga lösningar på hastigt uppkomna problem övergår till att bli permanent politik.

Det är inte självklart att det är jordbruksdepartementet som är huvudansvarigt för utformningen och verkställandet av jordbrukspolitiken för specifika grödor. Flera departement kan vara inblandade, och kontrollen kan ligga på olika nivåer. Vilket departement som handhar politiken, och på vilken nivå, beror till viss del på grödans marknad och dess betydelse i den nationella ekonomin. Men, i ett system där reglerna i stor utsträckning kan formuleras av byråkrater handlar det också om att den statliga enhet som lyckas få första tjing på kontrollen ogärna släpper den ifrån sig till någon annan.

Rispolitiken har till exempel till största delen skötts av handelsdepartementet, vilket är ett arv från den tid då Thailand var ådömt att betala krigsskadestånd i ris (Ammar 1975). Potatispolitiken styrs också till stor del av handelsdepartementet, eftersom huvuddelen av potatisutsädet importeras. När det gäller organisationen av potatisindustrin är det dock två konkurrerande avdelningar inom jordbruksdepartementet som är inblandade. Det var just konkurrensen inom byråkratin som låg bakom de skiftande beskrivningar av potatisindustrin som jag fick vid de första besöken på de olika statliga myndigheterna på lokal nivå. De två delarna av potatismarknaden ligger under varsin avdelning inom jordbruksdepartementet; kontraktsodlingen hanteras av avdelningen för jordbruksrådgivning DOAE (*Department of Agricultural Extension*), medan potatis för direktkonsumtion hör till Avdelningen för kooperativutveckling, CPD (*Co-operative Promotion Department*). Kampen om kontrollen över de olika delarna av potatismarknaden är en av de faktorer som har format potatisindustrins struktur. Möjligheten till extrainkomst är ett skäl till att

byråkrater har försökt behålla kontrollen, men det handlar precis lika mycket om prestige. En framgångsrik verksamhet kan leda både till utökade budgetmedel och till befordran.

Kan bönder påverka staten?

Thailändska bönder i allmänhet har inte, i takt med strukturomvandling och ökad industrialisering, lyckats bli en politisk påtryckningsgrupp av nationell betydelse, med makt att förändra. Massrörelser och demonstrationer har förekommit med jämna mellanrum, först i samband med nationalstatens framväxt kring slutet av 1800-talet, sedan under ett par år i mitten av 1970-talet, och därefter i allt högre grad från mitten av 1990-talet (Kanoksak 1987, Tanabe 1984, Baker 2000). De senare proteströrelserna, *Forum of the Poor* m fl, har fått medial uppmärksamhet, men deras ansträngningar har inte gett något direkt resultat när det gäller allmänna villkor för landsbygdsbefolkningen.

Det finns däremot grupper av odlare som har lyckats påverka den del av politiken som rör dem själva till sin fördel, genom att bilda sina egna organisationer. Sockerodlarnas organisationer är mest kända; de har lyckats påverka staten att införa subventioner, vilket har fått till följd att det inhemska priset för grödan ligger en bra bit över priset på världsmarknaden. Detta har i sin tur lockat alltfler att bli sockerodlare, och Thailand är numera en av världens största exportörer av råsocker. Odlarna har en ovanligt effektiv producentorganisation och de har därför lyckats påverka politiken till sin fördel. Hur kommer det sig att just sockerodlarnas organisationer blivit så starka? De hade ovanligt goda förutsättningar att fungera redan från början, eftersom många av de större odlarna som startade rörelsen hade både organisatorisk och kommersiell erfarenhet sedan tidigare. Flera av dem hade dessutom goda förbindelser högt upp i byråkratin. Organisationens framväxt underlättas också av sockerodlingens geografiska koncentration. Socker odlas visserligen över hela landet, men merparten av odlingen sker i fyra provinser i närheten av Bangkok. Sist men inte minst underlättas sockerodlarnas organisation av industrins uppbyggnad. Även om bruken inte är intresserade av att odlarna gaddar sig samman, blir det billigare för dem ifall de slipper hålla kontakten med varje enskild sockerodlare. De stora bruken är beroende av ett i förväg upprättat leveransschema, för att hålla igång produktionen dygnet runt under högsäsongen. Att upprätta kontrakt med varje sockerodlande bonde vore inte ekonomiskt och tidsmässigt möjligt, utan kontrakten skrivs istället med de stora bönderna som i sin tur knyter en grupp mindre odlare till sig. Organisationen av bönderna i grupper är därmed även i företagets intresse (Ramsay 1987, Ammar 1978, Phitsanes 1977). Sockerpolitiken är också ett exempel på hur en nödgärd kan utvecklas till en

permanent politik. När staten för första gången ingrep, i mitten av 1970-talet, var det för att avvärja en hotande konflikt mellan brukens och odlarnas organisationer. Avsikten då var att skapa ekonomisk och social stabilitet. Konsekvensen blev att det sattes igång en process som i sig skapar återkommande hot mot den politiska stabiliteten, eftersom sockerpolitiken numera är en återkommande regeringsfråga, tillräckligt brännande för att avsätta ministrar (Ramsay 1987).

Detta exempel är intressant, eftersom det visar att staten är mottaglig för påverkan, och även att det är möjligt för thailändska bönder att få sin vilja igenom ibland. Därmed borde det stå klart att man inte kan betrakta bönder som en homogen grupp, och att det inte alltid är synd om bönderna. Potatisodlarnas organisationer har en helt annan struktur än sockerodlarnas, men även de har lyckats med att påverka politiken till sin fördel. Här sker det mesta på lokal nivå, för även om potatisodlingen har expanderat under senare år har den inte blivit en regeringsfråga.

Statens allmänna politik för landsbygdsutveckling är lika viktig för bönderna som kontrollen av vissa grödor, eftersom den påverkar gränserna för deras handlingsutrymme. Generellt brukar den thailändska staten få dåligt betyg för sina utvecklingsansträngningar, som mest har setts som åtgärder för ökad politisk och administrativ kontroll (Kemp 1991, Turton 1989, Hirsch 1990). Det stämmer dock inte för San Sai, där statens tidiga insatser för att kommersialisera, kontrollera, utbilda och informera befolkningen lade en grund till det som senare kom att bli framgångsrika producentorganisationer. Antingen beror det på att byråkraterna i San Sai varit mer kvalificerade än i andra delar av Thailand, eller också på att bönderna har varit skickligare på att utnyttja de möjligheter som erbjuds. Sanningen ligger sannolikt någonstans däremellan; blandningen av människor var lite annorlunda både bland byråkrater och bland bönder, vilket fick till följd att organisationerna kunde växa fram både uppifrån och nedifrån.

Bondeorganisationer som strategi för ekonomisk utveckling

Organiserade bönder blir ofta framgångsrika bönder, och det är framför allt de framgångsrika bönderna som väljer att stanna kvar inom näringen. Vill man ha ett framgångsrikt jordbruk blir därmed den logiska följden att det vore bra om bönder organiserade sig mer. Historien har utvisat mer än en gång att bönder som är medlemmar i en bondeorganisation är bättre rustade att utnyttja möjligheter, och att hantera ekonomins upp- och nedgångar (Glover 1987). Men de historiska exemplen på framgångsrika bondeorganisationer är förhållandevis få, och i Thailand är de lätt räknade.

Bönder i Monsunasien, där ris har varit den dominerande stapelgrödan under tusentals år, anses annars vara skickliga på att bilda egna organisationer (Hayami 1998). Främsta exemplet finns i Japan, där bondeorganisationerna först blev en drivande faktor i jordbruksutvecklingen och senare blev en politisk maktfaktor. De första jordbruksorganisationerna växte fram under andra halvan av 1800-talet, då jordägarna tog initiativ till diskussionsgrupper och utsädesbytargrupper. Detta utvecklades sedan med hjälp av staten till ett landsomfattande nätverk, med jordbrukssällskap i varje by (Hayami & Suburo 1991). Historiskt sett har staten som regel varit inblandad i framväxten av nationella bondeorganisationer, antingen genom styrande eller stödjande medel. De japanska och taiwanesiska bondeorganisationernas utveckling har till stor del styrts fram av staten, periodvis med auktoritära medel. I Sverige och Danmark har nätverken av bondeorganisationer till stor del växt fram på böndernas eget initiativ, men med statligt stöd (Rydén 1998).

När jag var i full gång med min andra omgång intervjuer med potatisodlare, 1995, fanns det enligt den officiella statistiken 4064 registrerade bondegrupper och 2461 jordbrukskooperativ i Thailand. Av dessa fanns 138 registrerade grupper och 75 kooperativ i Chiang Mai (*Office of Agricultural Economics* 1996). Det är ju inte så illa. Det gjordes en omfattande studie av landsbygdsorganisationer i norra Thailand under åren 1987-1990 (Garforth & Munro 1990, Garforth 1994, Garforth & Paiboon 1996). I denna kom man fram till att det fanns 1185 olika organisationer på landsbygden i Chiang Mai 1988, vilket även inkluderar de som inte är registrerade. Men det ser ännu bättre ut än det egentligen är. I realiteten är det väldigt få av organisationerna som är aktiva; de flesta finns bara i ett register eller är vilande och bedriver ingen verksamhet.

I Thailand har staten sedan tidigt 1900-tal försökt skapa fungerande bondeorganisationer, enligt samma modell som Japan. En vanlig förklaring till att thailändska kooperativ och bondegrupper ofta misslyckas, är att staten har setts som alltför auktoritär i sina försök att få dem till stånd, och organisationerna har framför allt utvecklats till verktyg för politisk och administrativ kontroll, snarare än medel för självhjälp (Hirsch 1991). Den inre organisationen har inte heller fungerat, eftersom de traditionella hierarkierna har funnits kvar internt. Bönderna känner sig inte delaktiga, medlemmarna har ingen kontrollfunktion, och följaktligen har det skapats möjligheter för korrupta ledare att ta och behålla makten (Akin 1980, Kanoksak 1989, Phiphit 1979). Till skillnad från i Japan har det historiskt sett saknats ett naturligt behov av att sköta ekonomiska angelägenheter gemensamt i de thailändska byarna, med undantag för bevattningsorganisationerna i norra Thailand. Eftersom tillgången till jord har varit riklig har det heller inte funnits gemensamt ägd jord i anslutning till byarna (Shigetomi 1998).

Under senare år, i takt med ekonomisk utveckling, har dock nya former av organisationer växt fram underifrån, utan extern styrning, så det kan hända att Garforth och Paiboons studie, som nämndes ovan, visar ett onödigt dystert resultat (Garforth & Paiboon 1996). Shigetomis studie av samarbetsorganisationer i Thailand visar till exempel hur andra typer av föreningar, som begravningsällskap och tempelgrupper skapar en grogrund för nya ekonomiska organisationer. Jag ställde aldrig några frågor om andra typer av organisationer i San Sai, och vet därför inte om det, förutom fungerande bondeggrupper och kooperativ, även finns andra typer av livaktiga organisationer och föreningar. Att det finns en fungerande hemmafrugrupp vet jag dock, för det är den som står bakom potatisodlarnas egen chipsindustri, som startade under början av 2000-talet.

I Sverige var föreningslivet inom jordbruket som mest aktivt under 1930-talet. När mina föräldrar växte upp var nätverket av producentföreningar, kooperativ och intresseföreningar redan uppbyggt, och det var självklart att delta. För pappa, som aldrig har gått någon jordbruksutbildning, var SLS (Svenska landsbygdens studieförbund) studiecirkel och SLUs (Sveriges lantbruksutbildning) plöjningstävlingar ett viktigt medel för att skaffa ny kunskap innan han tog över gården. Som egen bonde var han med i både Skogsägarföreningen och Stärkelseföreningen. Mamma åkte varje år på utbildande resor med Hushållningssällskapet, och har därmed bättre koll på Sveriges geografi än vad jag någonsin kommer att få. Hushållningssällskapen har för övrigt många likheter med de thailändska distriktskontoren för jordbruksrådgivning, förutom att svenska bönder betalade medlemskap i organisationen. Båda har som syfte att stödja genom råd och utbildning, men har samtidigt en kontrollerande form, genom inspektionsuppdrag och statistikinsamling (Rydén 1998).

Organisationer behöver kompetenta ledare

På den thailändska landsbygden finns inte ett lika väl etablerat nätverk av organisationer, vilket också innebär att de har svårare att överleva. Garforth och Paiboon (1996) har listat fyra villkor för vad som krävs för att organisationer ska uppstå och fungera, vilka bygger på studien av landsortsorganisationer i norra Thailand. Sannolikheten för att organisationer ska kunna sättas igång och sedan överleva är större om följande villkor är uppfyllda: Det ska finnas ett gemensamt problem eller en möjlighet som kan lösas eller utnyttjas med hjälp av gemensamma krafter. Det ska finnas en respekterad ledare som kan ta initiativ till organisationen, och som stannar kvar inom den. Dessutom bör det politiska klimatet inom byn stödja organisationen, och slutligen bör det finnas ett allmänt engagemang för det lokala samhällets välbefinnande (Garforth och Paiboon

1996:279). Alla dessa fyra villkor var uppfyllda när potatisodlarnas organisationer växte fram från slutet av 1980-talet.

Potatisorganisationernas framväxt: Stat och bönder i samspel

Staten har varit engagerad i potatisindustrin redan från början. Och även om strukturen på industrin har förändrats genom åren har den nationella politiken i grunden förblivit densamma: skattefri men kontrollerad import av utländsk utsädespotatis och höga tariffer på import av färsk potatis. Strukturen för hela potatisindustrin har sedan i mångt och mycket växt fram genom en växelverkan mellan lokala byråkrater och bönder. Böndernas position har blivit starkare genom åren i San Sai, och det statliga inflytandet har minskat. Den ständigt växande marknaden för potatisprodukter ledde under en period till hård konkurrens mellan olika företag, vilket också stärkte bönderna. De organisationer som har växt fram tillsammans med kontraktsodlingen – bondegrupperna och potatisodlarkooperativet – har medverkat till att bönderna har stärkt sin position gentemot både stat och företag. Men organisationerna har samtidigt utvecklats inuti det av staten etablerade ramverket.

Potatisodlingen började i bergen

Kontraktsodlingen av potatis som den ser ut idag har utvecklats till ett någorlunda enhetligt system utifrån tre olika grenar, där de båda första bygger på statliga initiativ. Den första grenen utgörs av odlingen av potatis för direkt konsumtion, som med hjälp av statligt stöd växte fram i trakterna kring Chiang Mai från slutet av 1950-talet. Andra grenen utvecklades i slutet av 1980-talet, då kontraktsodling för processindustrin inleddes i samma område som följd av ett av kungens utvecklingsprojekt. Tredje grenen består av den kontraktsodling som sedan 1979 har växt fram utanför statlig kontroll, kring ett thailändskt familjeföretag i Fang, Chiang Mais nordligaste distrikt. Under mitten av 1990-talet flätades dessa tre grenar delvis samman till ett system som präglades av monopol på färskpotatis och hård konkurrens mellan flera olika företag inom kontraktsodlingen.

Den första grenen av potatisindustrin har egentligen sitt ursprung i de norra bergen. När opium förklarades illegalt 1958 började statens arbete (ibland i samarbete med internationella utvecklingsorganisationer) med att hitta lönsamma ersättningsgrödor, och potatis var en av de grödor som testades. Bergstammarna i norra Thailand hade sedan länge odlat potatis för egen konsumtion, en sort som troligen importerats från Burma. Försök inleddes med kommersiell potatisodling med europeiskt importerat utsäde. Dessa försök var föga framgångsrika i bergen

och flyttades därför snart ner från bergssluttningarna. En möjlig förklaring till varför odlingen i höglandet blev kortlivad är att det vid den här tiden saknades effektiva distributionskanaler; potatisen ruttnade helt enkelt bort i väntan på försäljning, och då tröttnade bönderna på grödan (Tapp 56:1989). Det blev i istället i låglandsdistrikten i närheten av staden Chiang Mai, och då framför allt i San Sai-distriktet, som potatis blev en viktig gröda. Efterfrågan på potatis för direktkonsumtion ökade under 1960-talet, i samband med att fler västerlänningar började besöka landet, men det var potatisodlingen för processindustrin som, från slutet av 1980-talet, kom att stå för den stora expansionen.

Under samma period som potatisodlingen startade gjordes också förnyade satsningar för att minska de privata uppköparnas kontroll över marknaden.²² Därmed finns det också en förklaring till varför grödan introducerades för bönderna av statliga tjänstemän. I potatisodlingens barndom såldes allt utsäde genom det statliga handelsbolaget *Chiang Mai Company*, som också tog hand om importen.²³

Kooperativet växte fram ur några bondegrupper

1965 bestämde sig åtta bönder i byn Huay Kew i San Sai för att bli potatisodlare. Alla hade tidigare odlat både tobak, jordnötter och sojabönor, så det rörde sig inte om några nybörjare inom det kommersiella jordbruket. Tipset om att odla potatis fick de från distriktets jordbruksrådgivare, och det var också han som skaffade fram en säck med potatisutsäde. I en närliggande by, Klang Phattana, hade en bonde börjat odla potatis redan 1962. Han var inte särskilt framgångsrik i början, men det var ändå många bönder som tog efter och började odla den nya grödan under de kommande åren. Priset på tobak, som var den dominerande grödan i många byar i trakten, hade gått ner, samtidigt som det började bli brist på ved för efterbehandlingen. Många bönder var därför på jakt efter en gröda som kunder ersätta tobak under den torra säsongen.

Den inhemska efterfrågan på potatis ökade under 1970-talet, liksom priserna, och för varje säsong med höga potatispriser bestämde sig fler bönder för att bli potatisodlare. Det fanns fortfarande ingen möjlighet att köpa utsäde på den öppna marknaden, utan allt importerades via Handelsdepartementet. Bönder kunde dock göra en individuell ansökan om att få importera utsäde (*Ministry of*

²² I slutet av 1960-talet etablerades DOAE (*Department of Agricultural Extension*), och sedan 1972 ingår denna avdelning tillsammans med CPD (*Co-operative Promotion Department*) i jordbruksdepartementet.

²³ Bolaget hade etablerats på försök av staten i Chiang Mai och i några andra provinser redan i slutet av 1930-talet, som ett sätt att bryta de kinesiska uppköparnas dominans över rishandeln. Alla handelsbolag var underställda *Public Warehouse Organisation* (PWO) i Bangkok, som i sin tur hör till Handelsdepartementet (Jacoby 1961:249). De statliga handelsbolagen har för länge sedan försvunnit, men utsädesimporten har fortsatt att gå via PWO.

Commerce 1967). Redan här etablerades en relation med staten, eftersom de bönder som ville importera utsäde själva måste gå via distriktskontoret för jordbruksutveckling. Med stigande utsädesimport uppstod till slut överproduktion, med fallande priser som följd.

Samtidigt som potatisodlingen expanderade under 1970-talet gjordes också en storskalig satsning på utbildning av jordbruksrådgivare, med hjälp av lån Världsbanken och USA. Programmet byggde på Världsbankens *Training and Visit System*, där statliga rådgivare skulle sprida information via kontaktbönder i varje by (Judd 1989:115). Samtidigt försökte man uppmuntra bönderna att bilda olika grupper på bynivå. Under den här perioden arbetade det en person med höga ambitioner på distriktskontoret för jordbruksrådgivning i San Sai. Han kom från trakten, och lyckades dra igång flera bondegrupper i byarna omkring. Han kom också att få betydelse för utvecklingen av kontraktsodlingen, men det kommer jag till senare.

1982 bestämde sig medlemmarna i de nu bildade potatisgrupperna i Huay Kew och Klang Phattana för att gå samman i en större organisation, tillsammans med de andra potatisodlargrupperna i de olika distrikten i Chiang Mai-provinsen. Syftet med att gå samman var att få kontroll över utsädesimporten, för att på så sätt kunna hålla priserna uppe. Formellt sett uppnådde organisationen sitt mål först 1987, då den registrerades som ett kooperativ.²⁴ Sedan 1987 har kooperativet formell ensamrätt på import av utsäde för odling för färskpotatismarknaden. Importen måste fortfarande gå via Handelsdepartementet, men det är kooperativet som beräknar kvantiteten, baserat på förra säsongens utbud och efterfrågan. Och alla medlemmar i kooperativet får en lika stor andel av det importerade utsädet.

Organisationerna har stärkt bönderna

Grupperna på bynivå fick förnyad betydelse på 1980-talet, när kontraktsodlingen expanderade i Chiang Mai. I början av 1980-talet fick den thailändska potatisodlingen nämligen ytterligare stöd från staten, då kungen initierade ett thai-amerikanskt forskningsprojekt, med syfte att testa möjligheterna till utsädespotatisodling i de norra bergstrakterna. Projektet inkluderade förutom the *Royal Northern Project*, även forskare från universiteten i Mae Jo och Chiang Mai, det

²⁴ Handelsdepartementets statistik för utsädesimport är emellertid uppdelad i två delar ända sedan 1984: utsäde för färskpotatis (Spunta) och utsäde till chipspotatis. Eftersom all import av Spunta står i kooperativets namn sedan 1984, kan man anta att bönderna i praktiken hade uppnått sitt mål då, även om potatisodlarnas kooperativ ännu inte var etablerat.

amerikanska företaget J.R. Simplot, samt USDAs (*United State's Department of Agriculture*) representant i Chiang Mai (Bond 1986, Thongchai 1990).²⁵

Förutom att forska om inhemsk utsädesproduktion, var ett av projektets mål att gynna kommersiell produktion av potatis för processindustrin, främst i bergstrakterna. Första försöket att få igång potatisodlingen i bergstrakterna hade gjorts redan i slutet av 1950-talet. Det gick inte så bra den här gången heller, och 1986-87 flyttades potatisforskningen än en gång ner till slättlandet kring Chiang Mai. JR Simplot hade nu blivit ersatt av United Foods, ett thailändskt företag.²⁶ En säsong användes till försöksodlingar, för att välja ut de bästa områdena och de bästa potatisarterna. Kontraktsodlingen startade på allvar 1988, när United Foods tog över ansvaret efter *Royal Project*, som i sin tur återvände till småskalig försöksverksamhet i bergen. Försöken med att odla virusfritt utsäde i Thailand pågick fortfarande 1997, men den största delen av produktionen kom ändå från importerat utsäde.

Marknaden för potatis i Thailand består alltså av två delar: potatis för direktkonsumtion och potatis för processindustrin. I slutet av 1980-talet var dessa båda delar ungefär lika stora, och då gjordes en överenskommelse som innebar att de båda avdelningarna inom jordbruksdepartementet fick ansvar för varsin del av marknaden. CPD (*Co-operative Promotion Department*, eller Avdelningen för kooperativutveckling) fick ansvar för marknaden för potatis för direktkonsumtion, medan DOAE (*Department of Agricultural Extension* eller Avdelningen för jordbruksrådgivning) fick ansvar för potatis för processindustrin. Potatisodlarnas organisationer är uppdelade mellan de båda avdelningarna: Potatisodlarnas kooperativ hör till CPD och potatisgrupperna på bynivå hör till DOAE. Balansen kvarstod något snär fram till mitten av 1990-talet. Under andra hälften av 1990-talet förändrades relationen markant, eftersom marknaden Spunta (potatis för direktkonsumtion) förblev på samma nivå samtidigt som marknaden för potatischips ökade explosionsartat.

Det som har utmärkt potatisgrupperna och kooperativet är dels att de har hjälpt bönderna att utnyttja marknaden för potatisprodukter, dels att de har förstärkt böndernas förhandlingsposition gentemot staten och företagen. I stort sett alla inflytelserika potatisodlare var medlemmar i kooperativet. Bondegrupperna, som oftast var organiserade på bynivå, var däremot uteslutande till

²⁵ Det finns många pågående "Royal Project" på den thailändska landsbygden, eftersom kungen ofta initierar utvecklingsprojekt under sina rundresor i landet. Projekten drivs som regel med statliga medel.

²⁶ J. R. Simplot är baserat i Idaho, och förser Mc Donalds i USA med pommes frites. Avsikten med samarbetet med Royal Project var att etablera en processindustri i Norra Thailand, för att därifrån kunna förse den sydöasiatiska marknaden med pommes frites. Det visade sig svårt att odla den rätta sortens Mc Donalds-potatis (Russet Burbank) i Thailand, och samarbetet upphörde (Burch and Goss 1999:101).

för kontraktsodlare. Bönder kunde vara medlemmar i båda typerna av organisationer, beroende på vilken sorts potatis de ville odla. Kontraktsodlarna var däremot inte tvingade att vara medlemmar i någon av grupperna, utan kunde välja att istället kontakta ett av de företag som använde sig av uppköpare istället.

Under de år som studien genomfördes 1993-1997, gick det att följa hur böndernas relation till företagen förändrades, och hur deras förhandlingsposition gradvis blev starkare. Gruppledaren i Tung Meun Noi, en av de mer urbaniserade byarna i närheten av Mae Jo University, fick jag möjlighet att intervjua vid tre olika tillfällen. Första gången skedde intervjun ute på åkern eftersom det var skördedags och bråttom. Massor av människor var igång med potatisplockningen, och de hade bara hackor till sin hjälp. När jag såg det mindes jag hur jag som barn led och kved när matpotatisen skulle plockas upp på hösten. Hemma kördes potatisen upp med en sprätt, så det behövdes inga hackor för att få upp den ur jorden; bara handkraft för att lägga den i korgar.

Vid första besöket i Tung Meun Noi var det fortfarande bara ett företag som hade kontrakt med bönderna. Mitt intryck av gruppen, som då hade funnit fem-sex år, då var att den framför allt fungerade som ett instrument för att koordinera arbetet. Jordbruksrådgivarna hade en tydlig styrfunktion och bönderna i gruppen hade ansvar för varandras prestationer. Nästa gång jag träffade honom, ett år senare, pågick förhandlingar mellan företaget och gruppen om att höja det garanterade priset. Gruppledaren tyckte att det hade blivit mycket svårare att kontrollera gruppen; några bönder levererade bara en del av skörden till företaget, och resten till uppköpare. Det hade dykt upp en hittills okänd uppköpare i byn, som många av bönderna träffade överenskommelser med. Sista gången jag var där, 1997, var det två företag som hade kontrakt med odlarna i byn. Bönderna hade övergått till att ha individuell kontakt med företagen, istället för att sköta allt genom gruppen.

Det här gäller generellt i San Sai; under senare år är det alltför många som går via företagets uppköpare, istället för att tillhöra en grupp. Grupperna har sannolikt haft störst betydelse under de år kontraktsodlingen har expanderat, eftersom de har underlättat informationsspridningen bland bönderna och gjort det möjligt för dem att föra kollektiva förhandlingar med företagen.

När marknaden för potatiships ökade gjorde potatisodlarnas kooperativ flera försök att få statens tillstånd att även importera utsäde för processindustrin, men utan framgång. Kooperativet har emellertid breddat sin verksamhet på andra sätt, trots att DOAE försökt hålla kvar kontrollen över fabrikspotatisen. Till exempel agerade kooperativet redan i mitten av 1990-talet mellanhand mellan bönder och företag, och några av företagen använde sig av kooperativet för att samla upp och sortera potatisskörden. Under senare år har samarbetet med företagen utvecklats ytterligare, och numera importerar kooperativet utsäde

i företagens namn, som de sedan vidarebefordrar till kontraktsodlare i högländerna (Hau 2002).

Kooperativet delades i två avdelningar 1998, en i San Sai och en i de norra distrikten Fang/Chai Prakarn (Wedell Andersen 2004:69). Detta kan vara av praktiska skäl, men kan också ha sin grund i en konflikt som inträffade inom kooperativet 1996. En upprörd tjänsteman på Handelsdepartementets provinskontor hade berättat för mig att potatisodlarna hade demonstrerat mot låga priser i maj 1996, och när jag träffade kooperativets ordförande Bunsri ett år senare frågade jag om händelsen. Hans version av berättelsen illustrerar hur bönderna i San Sai har övergått till mer förhandling än konfrontation, när det uppstår konflikter. Av kooperativets över 4000 medlemmar var det 300 potatisodlare i Fang och Chai Prakarn som förenade sig med lök- och longanodlarna i protest mot låga priser. De byggde vägsärrar och krävde att regeringen skulle gå in och ge subventioner, med aktivt stöd av ett antal lokalt förankrade parlamentsledamöter, som behövde förbättra sitt röstunderlag. Kooperativmedlemmarna i San Sai och de närliggande distrikten deltog inte i protesterna, utan lät istället ledningen förhandla fram en uppgörelse med statens representanter (*Provincial Office of Commerce* 1996). Detta hade sannolikt inte lyckats om det inte hade funnits flera ledare inom kooperativet som medlemmarna litade på.

Organisationers fortlevnad

Garforth och Paiboons andra villkor för varaktiga organisationer som nämndes tidigare, om en respekterad ledare, behöver utvidgas. Jag menar att det krävs flera respekterade ledare för att en organisation ska kunna överleva på längre sikt. Det krävs mer än en enda eldsjåls ansträngningar för att upprätthålla en fungerande verksamhet. Och en av de faktorer som utmärker San Sai är att det finns kompetenta personer på flera olika nivåer, och inom olika grupper.

Potatisodlarnas kooperativ hade en del problem med korrupta ledare under de första åren av sin existens. Priset på färskpotatis var väldigt högt under några år, och det fanns stora möjligheter att tjäna pengar. Bunsri, berättade hur några av medlemmarna i den ledande kommittén upprättade falska listor över betalande kooperativmedlemmar för att kunna köpa importerat utsäde till lågt pris. Sedan sålde de utsädet vidare utanför kooperativet för det tredubbla priset. Man kom dock tillrätta med detta så småningom, en ny generation ledare tog över, de gamla slutade eller blev utkastade och i slutet av 1990-talet var det ingen medlem som kunde lura till sig en större andel av det importerade utsädet.

Även ledarna inom staten har betydelse för hur samspelet mellan byråkrater och bönder har utvecklats. Staten var som sagt i allra högsta grad delaktig i kontraktsodlingens expansion i slutet av 1980-talet, och de lokala statstjänste-

männen var till en början direkt involverade i hanteringen av potatis. United Foods kontaktade det lokala jordbrukskontoret i San Sai för att få hjälp med att kontakta potentiella potatisodlare. Efter insatserna på 1970-talet fanns det redan bondegrupper i många byar i distriktet, som kunde reaktiveras för potatisodlingen. I andra byar startades nya grupper. De lokala tjänstemännen koordinerade sedan alla kontakter mellan bönder och företag, kontrollerade kontrakten, och var med och arrangerade möten och skördesäsongsfester (där notan betalades av företaget). Via distriktskontoret ordnades det också så att bönderna fick köpa gödning på kredit, med kontrakten som säkerhet.

Enligt en av uppköparna i San Sai är detta förklaringen till varför att potatisodlare i San Sai under många år bara använde ett fabrikat av gödningsmedel, som också är det dyraste. Chefen på distriktskontoret, som är densamma som drog igång alla bondegrupper i distriktet under 1970-talet, var vid den här tiden samtidigt aktieägare i ett stort gödningsföretag, Norsk Hydro. Han hade blivit lovad en rejäl provision från företaget om han medverkade till att försäljningen ökade.²⁷ När jag påbörjade min studie hade denne chef blivit befordrad till provinsnivå, och från mitten av 1990-talet spreds även andra gödningsmärken på åkrarna i San Sai. Att lokala byråkrater har lokal förankring antas vara emot den thailändska centralstatens policy, eftersom man från centralt håll inte vill att statens representanter ska liera sig med lokalbefolkningen (McVey 2000). Den förre chefen på distriktskontoret är emellertid inte den enda byråkraten som kommer från trakten, vilket har varit till nytta för bönderna i San Sai. Den tjänsteman som ansvarar för administrationen av potatisodlingen på distriktskontoret har lokal förankring, och samma gäller för chefen för jordfördelningskooperativet.

TDRI (*Thailand Development Research Institute*) gjorde 1986 en studie om informationsspridning i norra Thailand. En av de byar som ingick i studien var Kaw Mung i San Sai, där många av bönderna är potatisodlare. I just den här byn uppgav mer än 80 procent av de tillfrågade bönderna att de fick sin huvudsakliga information från kontaktbönderna. I andra byar visste invånarna inte ens vilka de utvalda kontaktbönderna var, än mindre vad termen innebar (Chaiwat 1989:103). En anledning till att systemet med kontaktbönder fungerade i Kaw Mung var att den ansvarige tjänstemannen bodde i grannbyn, och kom på besök betydligt oftare än vad som krävdes enligt regelverket.

De lokala jordbruksrådgivarna hade under de första åren stort inflytande över potatisgrupperna. Med detta minskade i takt med att fler företag tog sig in på marknaden, och ordnade egna bondegrupper utan statlig hjälp. När FritoLay

²⁷ Mindre belöningar utgick även till andra som stödde gödningsföretaget; under mitt första fältarbete 1993-1994, förvånades jag över att så många gruppleddare och jordbruksrådgivare var klädda i jeansskjortor med broderade vikingaskepp.

slutligen köpte det första, och under lång tid största, företaget 1995 förlorade jordbruksrådgivarna kontrollen över alla bondegrupperna. Kvar fanns bara administrationen av importcertifikaten. På nationell nivå har staten fortfarande kvar kontrollen av utsädesimporten.

Under de år som studien genomfördes, 1993-1997, var potatisindustrin inne i en fas av stora förändringar, där oligopol på företagssidan först ersattes av hård konkurrens med många nyetableringar. Mot slutet av perioden började FritoLay ta kontroll över alltmer av marknaden. Och bönderna och deras organisationer förändrades i takt med marknaden. DOAE hade tappat kontrollen över potatisgrupperna och potatisodlarnas kooperativ började bli alltmer involverade i processindustrin.

Men distriktskontoret har skaffat sig en ny position inom potatisindustrin genom att engagera sig i böndernas egen småskaliga chipstillverkning. Även här är jag övertygad om att det har haft betydelse att byråkraterna har en lokal förankring och en redan upprättad relation med bönderna. Och med tanke på kungens tillräcklighetsekonomi och senare års betoning av lokal utveckling är detta sannolikt ett projekt som ger betydligt högre prestige än ett utvecklat samarbete med FritoLay. Jag återkommer till böndernas inträde i förädlingsindustrin i de återstående två kapitlen.

Fördjupad och breddad relation med staten

Potatisodlingens expansion i San Sai, och framför allt kontraktsodlingen, har medverkat till en öppen och bred relation mellan stat och bönder. Båda parter har bra koll på varandra, och spridning av information sker utan större problem.

Att det är stora skillnader mellan olika distrikt gick upp för mig tidigt i fältarbetet. I början av mars 1994 åkte jag och min assistent till Mae Chaem- och Chom Thong-distrikten, söder om Chiang Mai, eftersom vi hade fått veta att det skulle finnas mycket kontraktsodling där. Vi hittade inga potatisodlare, och vi blev inte klokare av att prata med de lokala jordbruksrådgivarna. Det visade sig att deras information om vad som odlades i distrikten inte var mer uppdaterad än den två år gamla statistik som vi hade fått på provinskontoret. I San Sai däremot, gjordes varje år översikter och projektplaner, med listor över bondegrupper och företag, och med redogörelser och förslag på hur potatisodlingen skulle kunna förbättras (*District Office of Agricultural Extension in San Sai*, 1995).

Expansionen av kontraktsodlingen under första hälften av 1990-talet ledde till att de flesta av bönderna i San Sai byggde upp en okomplicerad relation med jordbruksrådgivarna, då dessa var inblandade som samordnare i samtliga led i kontraktsodlingen. Att relationen blev relativt jämbördig underlättades dels av den ökade efterfrågan på potatischips – efter några år hade bönderna möjlighet

att välja mellan flera företag och uppköpare – och dels av att det faktiskt finns fler grödor att välja mellan. När marknaden förändrades än mer mot slutet av 1990-talet, då fler bönder i San Sai övergick till att ha direktkontakt med uppköpare snarare än att vara gruppmedlemmar, och då företagen sa upp samarbetet med de statliga jordbruksrådgivarna, var relationen mellan stat och bönder redan etablerad. Grunden till samarbetet mellan stat och bönder hade emellertid lagts långt tidigare, med utsädesimport på 1960-talet och etableringen av bondegrupperna på 1970-talet.

Ovanstående redogörelse kan ge intryck av att det numera råder fullständig och varaktig harmoni i San Sai. Så är det inte. Att bönderna har uppnått en relativt jämbördig relation gentemot statens representanter betyder inte att de alltid strävar åt samma håll eller har samma intressen. Maktkampen pågår hela tiden. Men eftersom båda parter är ganska starka sker kampen företrädesvis med demokratiska medel.

Kapitel fem:

Om att manövrera på marknaden

I begynnelsen odlades potatis

I begynnelsen odlades potatis. Och potatis betingade ett högt pris och några bönder vart rika. Och staten och företagen såg att potatisodlingen var god och skapade kontrakten.

San Sai var varken öde eller tomt innan potatisodlingen introducerades på 1950-talet; där odlades ris och tobak och en mängd grönsaker. Men potatisen kom trettio år före kontrakten, och bönderna har valt grödan snarare än organisationsformen. Är detta viktigt? Ja, om man bär på en föreställning kontrakten i sig alltid leder till dramatiska förändringar för bönderna så har det betydelse. Kontraktsodlingens expansion i San Sai har påverkat bönderna, men de har inte degraderats till proletärer, som befaras av en del inom litteraturen (Lewontin 1998, Clapp 1988). Inte heller har kontrakten lett till att bönderna har fått tillgång till ny teknik eller insatsvaror som de inte hade kunnat hitta på annat sätt, vilket annars lyfts fram som de stora fördelarna med kontrakten (Eaton & Shepherd 2001).

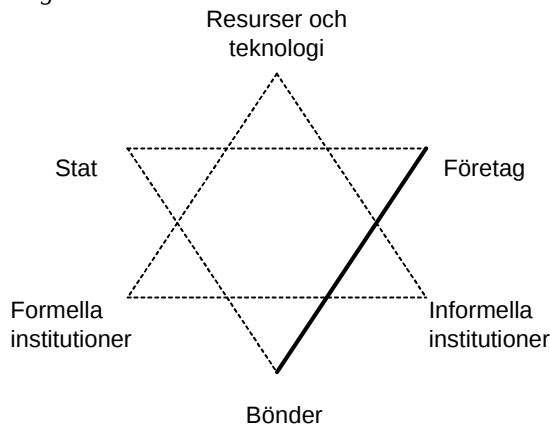
Två av de positiva konsekvenserna av kontraktsodlingen diskuterades i det föregående kapitlet, nämligen att den ledde till att fler bondegrupper etablerades, och att relationen mellan bönder och stat breddades. Detta är direkt kopplat till kontrakten i så måtto att både grupperna och statens roll som koordinator ingick som en del i kontraktsodlingssystemet. Men hur själva kontrakten är utformade har ingen stor betydelse. Andra faktorer, som vilken relation bönderna har till sin gruppleddare, eller vilka andra försörjningsalternativ de har, är betydligt viktigare. Och inte minst har det betydelse hur marknaden för produkten ser ut. Det senare har jag också redan varit inne på: Kontraktsodlingen har gjort det möjligt för fler bönder att tjäna pengar på potatisodling, eftersom marknaden för potatischips har växt snabbare än den för potatis för direktkonsumtion.

I detta kapitel kommer jag att utveckla diskussionen om böndernas relation till företagen och visa hur den har påverkats både av den växande efterfrågan på chips, och av böndernas ökade kompetens. Jag kommer också att diskutera den ekonomiska rationaliteten bakom kontraktsodling, både generellt och mer specifikt för potatisodlingen i Thailand, med hjälp av transaktionskostnads-

begreppet.²⁸ Jag vill lyfta fram vilken betydelse denna organisationsform hade under den period som studien genomfördes, några år av snabb ekonomisk omvandling.

Som illustreras av figur 5.1 är det relationen mellan företag och bönder som kommer att vara mest framträdande i analysen. Det ekonomiska systemet är

Figur 5.1

ingalunda oföränderligt, marknaden och de institutioner som hör till denna påverkas i högsta grad av resurstillgången, politiken, och av de människor som är inblandade. Marknaden styrs av tillgång och efterfrågan, och det som framför allt har gynnat bönderna i San Sai är en ständigt stigande efterfrågan på potatischips, och en begränsad tillgång på jord lämplig för potatisodling. Mycket tyder på att bönderna i San Sai har blivit skickliga

på att manövrera i den ekonomiska omgivningen. Ett bevis på detta är att kontrakten på senare år har minskat i användning i San Sai, trots att de fortfarande dominerar i de områden där potatisodlingen expanderar (Aree m fl 2007).

Koordinerade transaktioner kan ge minskade kostnader

Kontraktsodling definieras som "överenskommelser mellan en odlare och företag enligt vilka ej överförbara kontrakt specificerar ett eller flera villkor för saluföring och produktion" (Glover & Kusterer 1990:4, egen översättning). Kontraktsodlarna är alltså direkt länkade till ett företag och får som regel både insatsvaror och teknisk assistans från företagen. I gengäld måste bönderna uppfylla ett antal villkor för hur produktionen och leveransen ska gå till.

Enligt Mighell och Jones (1963, refererade i Minot 1986:5) förekommer det tre typer av kontraktsformer inom jordbruksindustrin, där den tredje är vanligast inom modern kontraktsodling:

1. Marknadskontrakt (*market specification contracts*), som reglerar villkoren för en framtida transaktion.
2. Resursanskaffningskontrakt (*resource providing contracts*), enligt vilka företaget också tillhandahåller insatsvaror och/eller hjälp till bönderna.

²⁸ Transaktionskostnader ingår i New Institutional Economics (NIE). Se Nabli & Nugent (1989) för en översikt av inriktningarna inom NIE.

3. Produktionsstyrande kontrakt (*production-management contracts*), som även inkluderar teknisk assistans.

Kontraktsodling är antitesen till fria marknadskrafter, ett svar på bristfälligheter i marknadssystemet, och ett sätt att minska transaktionskostnader. Att kontraktsodling ofta har fallerat i Thailand ses ibland som en direkt konsekvens av att marknaden har stort spelrum, mycket större än vad som är annars är brukligt i utvecklingsländer (Sompop m fl, 1992). Men kontraktsodling förekommer flitigt och med framgång även i industrialiserade länder. Och kontraktsodlingen av potatis har bestått under flera år i San Sai, trots att detta är ett av de mest ekonomiskt utvecklade distrikten.

Om man tror att den fria marknaden är ett realistiskt mål att sträva mot borde förekomsten av kontraktsodling ses som ett misslyckande. Om man istället förutsätter att all handel på marknaden är förknippad med transaktionskostnader blir utgångsläget ett annat. Sett utifrån ett transaktionskostnads-perspektiv finns det flera möjligheter förknippade med ett utbrett kontraktsjordbruk, eftersom det kan vara ett sätt att sänka både företagens och böndernas kostnader, och därmed bana väg för ökad produktion. Det är dessutom ett medel för att dela på risken. Att bedriva jordbruk är alltid en riskfylld sysselsättning, eftersom produktionen är styrd av väder och klimat. Att bedriva jordbruk i utvecklingsländer är än mer riskfyllt; bönderna där saknar ofta marginaler och en misslyckad skörd kan leda till att hela familjens försörjning hotas.

Enligt Coase existerar företag eftersom transaktioner är förknippade med kostnader för värdering, koordinering och insamling av information (Coase 1937). Genom att internalisera dessa kostnader inom ett företag kan de minskas eller till och med elimineras. Transaktionskostnader är alla de kostnader som uppstår i samband med insamling av information, styrning, samordning, förhandling eller genomdrivande av kontrakt. Företagens grundläggande motiv är att producera till minsta kostnad. Bönderna å sin sida antas vilja öka sina inkomster samtidigt som risktagandet hålls på en rimlig nivå.

Att hämta råvarorna direkt från bönderna via kontrakt, istället för att köpa dem på den öppna marknaden, är ett sätt för företagen att få kontroll över en del av produktionen utan att ta steget till fullständigt ägande. De ägnar sig med andra ord åt vertikal koordinering istället för vertikal integration.²⁹ Behov av vertikal koordinering kan finnas då marknaden inte fungerar, som när information om produkter och avsalumarknader är svår att få tag i. Om det till exempel förekommer stora variationer i kvalitén hos en produkt, och dessa är svåra att upptäcka omedelbart, måste köparen lita på säljarens rykte. I det fallet kan kont-

²⁹ Vertikal integration innebär att samma företag äger och kontrollerar hela kedjan från råvara, via förädling, till distribution och marknadsföring.

raktet vara en försäkran om en viss kvalitetsnivå. Ett annat exempel är då samordning mellan tillgång och efterfrågan är nödvändig: En anläggning som vidareförädlar grödor med kort hållbarhet är beroende av dagliga leveranser, något som inte kan garanteras vid inköp via den öppna marknaden. Genom kontrakten är det möjligt att göra upp ett leveransschema (Minot 1986:6-8). Sockerrör är till exempel en sådan gröda som snabbt blir förstörd efter skörd. I många länder har problemet lösts genom att företagen har egna odlingar, men i Thailand produceras allt istället på små och medelstora jordbruk, och bönderna är knutna till sockerbruken via kontrakt (Ammar 1978).

Det är möjligt att företagen i vissa fall skulle föredra fullständig vertikal integration istället för kontraktsodling, men det kanske inte är politiskt eller ekonomiskt möjligt. Under 1950- och 1960-talen valde bananföretagen i Centralamerika att utöka kontraktsodlingen istället för de egna plantagerna av politiska skäl. Genom att övergå till kontraktsodling kunde företagen sänka sin profil, eftersom de därmed fick en större andel av sin produktion från självständiga bönder, och avvärja hotet om expropriering (Minot 1986:27-31, Watts 1994:27). Ett annat skäl till att företagen väljer kontrakt istället för egna plantager kan vara brist på lämplig jord. I ett område där bönderna har äganderätt till jorden och där den ekonomiska utvecklingen har lett till ökade markpriser, är uppköp av mark inte ett lönsamt alternativ för företagen. Så var fallet för japanska sockerförädlare i Taiwan under kolonialtiden (Ka 1991). Och så var det under 1990-talet för de företag i Thailand som gav sig in på marknaden för tillverkning av chips av inhemskt odlad potatis.

Slutsatserna om när kontraktsodling är en passande organisationsform utifrån ett transaktionskostnadsperspektiv grundas på grödans egenskaper och dess marknad. Kontraktsodling är lämpligast för produkter som kräver mycket samordning men som inte nödvändigtvis lämpar sig för storskalig odling. Detta gäller grödor som har kort hållbarhet, som kräver vidareförädling och som exporteras. Arbetsintensiva grödor och sådana som är i behov av noggrann skötsel är också lämpliga att odla på kontrakt. Ytterligare ett kriterium är att grödan kan delas in i olika kvalitetsklasser, som t ex doft, utseende, vikt, vattenhalt, eller avsaknad av skador. Det viktigaste är att det är möjligt att differentiera grödan, och därmed fastställa ett pris baserat på olika kriterier (Minot 1986:21). Fördelarna med kontrakten utifrån ett ekonomiskt perspektiv och från bönders synvinkel, är att bönderna via kontrakten får tillgång till en säker marknad med stabila priser, ny kunskap och information, samt tillgång till kredit. Utifrån detta kan man anta att bönder blir kontraktsodlare för att reducera risker, få tillgång till knappa resurser, och komma in på nya eller begränsade marknader.

För företag är det ofta rationellt att teckna kontrakt med storskaliga bönder. Varje bonde medför kostnader, och färre kontraktsbönder innebär därför lägre

kostnader (Warning och Soo Hoo 2000). Företagen kan även välja att teckna kontrakt med bönder som finns geografiskt nära företaget, eller åtminstone har sina gårdar vid en större väg, för att på så sätt minska kostnaderna för kontroll av odlingarna. Warning och Soo Hoo menar att detta talar emot de småskaliga bönderna, eftersom dessa ofta finns i de mindre utvecklade områdena, med ett sämre utvecklat vägnät. Risken finns därmed att inkomstfördelningen blir mer ojämn. Detta, att de småskaliga bönderna finns i de mindre utvecklade områdena, stämmer inte alls för norra Thailand. Eftersom jordöverskottet har bestått ända in på 1980-talet, är det framför allt i närheten av städerna och vägarna som de småskaliga bönderna finns (Ammar 1995). I bergstrakterna i Tak-provinsen, där kontraktsodlingen har expanderat under senare år, har bönderna betydligt större jordar. Men de har å andra sidan inte tillgång till bevattning hela året och kan odla lika intensivt som i San Sai.

Ett vanligt problem som diskuteras i litteraturen är hur man ska få företagen att teckna kontrakt med de småskaliga bönderna, de som antas ha mest att vinna på arrangemanget men som är dyra för företagen att hålla kontakt med på grund av den geografiska spridningen (Bauman, 2000). Det finns sätt att minska kontroll- och informationskostnaden för en stor mängd småbönder. Genom att använda sig av mellanhänder och bondegrupper behöver inte företagen ha individuell kontakt med alla bönder. Den sociala kontrollen inom gruppen blir också ett sätt att förhindra kontraktsbrott. Det finns även ekonomiska argument som talar för att teckna kontrakt med småbönder; produktionen på småbruk bygger på familjearbetskraft, och denna är billigare och ofta mer effektiv än hyrd arbetskraft. Småbönder kan också antas vara mer beroende av att få kontrakten – för att få tillgång till kredit – och därmed är de lättare att kontrollera.

Efter att ha genomfört den första fältstudien, var min uppfattning att det var ungefär så här det fungerade i San Sai. Bondegrupperna styrdes med hjälp av intern social kontroll, de hade ingen möjlighet att påverka priset, och antalet bönder som ville odla potatis var större än tillgången på importerat utsäde. Då, 1994, hade kontraktsodlingen av potatis varit igång tillräckligt länge för att även de försiktiga bönderna skulle vilja prova på grödan. Samtidigt hade inte de nya företagen hunnit ta sig in på marknaden. NS Farm dominerade fortfarande i San Sai och Food Processing Company, det äldsta chipsföretaget, höll sig till bönderna i de norra distrikten Fang och Chai Prakarn. I efterhand är jag också säker på att den bild jag hade med mig hem var ofullständig; de förändringar av potatisindustrin som blev uppenbara för mig vid nästa besök ett år senare hade med stor sannolikhet börjat redan 1994.

Det fanns kontrakt tidigare också

Bunsris pappa började odla potatis för direktkonsumtion 1964, två år efter att en granne i byn hade testat grödan.³⁰ På den tiden odlade nästan alla bönder i San Sai tobak. Detta var också en form av kontraktsodling, så att ha en överenskommelse med företag är inget nytt i San Sai.³¹ Kommersiell produktion av Virginiatobak började i Chiang Mai redan 1935, på initiativ av *British American Tobacco Company* (ESCAP, 1981:103). Tre år senare, 1938, etablerades också en experimentstation för tobak i San Sai, som en av många statliga insatser under 1930-talet, vilket säkert bidrag till spridningen av grödan (Dusit och Somkid, 1990:332). I mitten av 1960-talet var priset på tobak lågt, och det hade också börjat bli brist på ved för efterbehandlingen, så det var inte bara Bunsris pappa som var på jakt efter nya grödor.

Alla projekt har inte varit lyckosamma i San Sai. I början av 1970-talet startade ett israeliskt företag en storskalig satsning på kontraktsodling av grönsaker i Chiang Mai, med produktion i Lamphun. Kontraktsodlarna var utspridda i distrikten kring Chiang Mai, men ett stort landområde hyrdes i anslutning till Mae Jo University, för forskning och experimentodlingar. Lärare från Mae Jo anlätades för forskning och nyutexaminerade studenter anställdes som fältrådgivare. Allt som kunde gå fel gjorde det: Rådgivarna var okunniga och ointresserade, bönderna fick varken insatsvaror eller assistans i tid, och beräkningarna för vad allt skulle kosta var bristande (Laramée 1975). Men varken bönder eller universitetspersonal kan ha blivit avskräckta; när försöken med kontraktsodling av potatis startade var det med en liknande konstellation (om än inte med samma företag).

Kontraktsrelationer av mer eller mindre komplicerad art har för övrigt alltid förekommit inom jordbruket i princip alla länder, för att reglera arbete, saluföring, eller tillgång till jorden. Det kan röra sig om andelsbruk (*share cropping*), där brukaren kommer överens med jordägaren om att överlåta en del av skörden. Detta är vanligt förekommande i flera av byarna i San Sai. Det kan också handla om överenskommelser mellan bönder och uppköpare om framtida försäljning. Bönderna kan före skördetiden komma överens med den lokala uppköparen om att sälja grödan till ett i förväg fastställt pris, och få kredit eller stapelvaror i utbyte. Tidigare var uppköparna som regel av kinesiskt ursprung, idag är det blandat (Rigg 1986).

I och med utbredningen av kontraktsodlingen har de traditionella uppköparnas roll tagits över av företagets anställda. Men i själva verket kan det röra sig om samma person, eftersom det inte är ovanligt att uppköpare med god lokal-

³⁰ Bunsri är potatiskooperativets president.

³¹ Och de utvecklades inte till proletärer då heller.

kännedom anställs som företagens mellanhänder. I de fallen är det inte säkert att bonden ens vet att den gröda han odlar är direkt avsedd för ett specifikt företag, eftersom hans kontakt med uppköparen fortsätter som vanligt. Med detta menar jag inte att den pågående globaliseringen av jordbruksproduktionen är oviktig, men för den enskilde bonden behöver förändringen inte alltid vara dramatisk. Potatisodlarna i San Sai har bra koll, både på vilka företag de odlar för, och vad grödan ska användas till. De uppköpare de har kontakt med är också ofta personer som de känner sedan tidigare, fast de nu arbetar för något av potatisföretagen.

Olika perspektiv på kontraktsodling

I takt med att kontraktsjordbruket har brett ut sig har forskningen om företagsutvecklingen expanderat, och det har gjorts ett stort antal empiriska studier. Slutsatserna i dessa är inte alls lika kategoriska som i litteraturen före 1985. I den tidigare litteraturen om kontraktsodling var det vanligt att författarna tog tydlig ställning för eller emot. Glover och Kusterer har delat in litteraturen före mitten av 1980-talet i tre grupper, och de ger också exempel på representanter för varje kategori (1990:11). Den första kategorin består av projektvärderingar, som har författats av praktiserande biståndsarbetare och som innehåller en begränsad analys (Lamb & Muller 1982). Andra kategorin utgörs av de författare som kritiserar jordbruksindustrin för att dra resurser från försörjningsgrödor till avsalugrödor, ”mat först” (*food first*), (Lappé & Collins 1977, George 1976, Dinham & Hines 1983). Tredje och sista kategorin kallar Glover/Kusterer för ”näringslivsskolan” (*business school approach*). Inom denna ses det som en självklarhet att alla bönder tjänar på kontraktsodling (Goldberg 1974, Austin 1974, Williams & Karen 1985). Idag är det lättare att hitta studier som placerar in kontraktsodlingen i sitt samhälleliga sammanhang, och betonar komplexiteten snarare än att uttala sig för eller mot organisationsformen. Det finns emellertid fortfarande en och annan som är odelat negativ (Clapp 1988, 1994, Lewontin 1998, Porter & Phillips-Howard 1997).

I den litteratur som analyserar kontraktsodlingen utifrån ett utvecklingsperspektiv finns en skiljelinje mellan de studier som utgår från transaktionskostnaderna och de som istället har fokus på sociokulturella faktorer. I det förra antas bönder vara fria att välja om de vill gå in i en kontraktsrelation eller inte, och de antas vara lika fria att gå ur om de inte tycker att arrangemanget leder till de vinster som förväntades. Utifrån ett sociokulturellt perspektiv, där större hänsyn tas till det lokala sammanhanget, är det inte lika självklart att individen väljer fritt. Individers möjligheter att agera antas här vara beroende av hur makten är fördelad mellan aktörerna. Här vill jag återknyta till begreppet

egenmakt, *empowerment*, som diskuterades i kapitel två. Mick Moore har, med utgångspunkt från diskussionen om bistånd till utvecklingsländer, benat upp begreppet och finner att det finns två vanliga definitioner, där den ena är materialistisk och den andra är mer direkt politisk (Moore 2001:324). Enligt den första definitionen är ökat handlingsutrymme framför allt ett resultat av ökad tillgång till resurser. Högre materiell välfärd, d v s ökad inkomst, kommer indirekt att leda till större frihet och självständighet både på det personliga och på det politiska planet. Större biståndsorganisationer brukar, enligt Moore, nöja sig med den här definitionen. Den politiska definitionen utgår däremot från att ökat handlingsutrymme måste innefatta någon form av kollektivt agerande (*collective action*), d v s ökad politisk och social makt är en nödvändighet. Kontraktsodlingsstudier som utgår från ett ekonomiskt perspektiv håller sig som regel till det första synsättet, d v s bygger på antagandet att ökad tillgång till resurser är den viktigaste förutsättningen för att bönder ska få en bättre livssituation. Analysen håller sig inom den ekonomiska sfären och mer pengar ger större valmöjligheter inom denna sfär. Empiriska studier har också visat att kontraktsodling ofta faktiskt leder till att de bönder som deltar får högre inkomst, och ekonomer har därför också generellt en välvillig inställning till organisationsformen (Key & Runsten 1999, Benziger 1996).

Den andra gruppen av kontraktsodlingslitteratur, som har ett sociokulturellt perspektiv, håller sig till den andra definitionen av egenmakt, där ökad politisk och social makt ses som en nödvändighet. Fokus ligger där på böndernas brist på förhandlingsutrymme gentemot företag, stat, och den lokala eliten. Studier inom det här perspektivet kan visa att enbart ökad inkomst inte löser alla problem, utan tvärtom kan ställa till med nya. Ett exempel på detta är Carney's (1986) studie av risodling i Gambia, där ett risodlingsprojekt ledde till konflikter inom hushållet. Projektet riktade sig direkt till kvinnorna, som efter ett tag som kontraktsodlare började kräva ersättning av maken för det arbete de tidigare utfört oavlönat på familjens risfält. När de inte fick sin vilja igenom drog de sig tillbaka både från kontraktsodlingen och från familjens risfält, för att istället bli lönearbetare eller börja med handel. Här blir det alltså en konflikt mellan två önskvärda mål. Att kvinnorna blir mer självständiga är positivt, men det andra målet – högre självförsörjningsgrad av ris i Gambia – blir svårt att uppnå utan att först hitta en lösning på arbetsfördelningen inom hushållet. Exemplet visar att det finns flera dimensioner när utfallet ska värderas, där olika effekter kan stå i konflikt till varandra. I San Sai har kvinnorna fått en mer framträdande roll inom potatisindustrin på senare år; det är de som driver utvecklingen av böndernas egen chipsproduktion för den lokala marknaden (Singh 2003B, Aree m fl 2007).

Ben Whites jämförande studie från Indonesien, om kokosnötter och mjölkproduktion, utgår liksom Carney från ett sociokulturellt perspektiv, och visar hur fel det kan bli när staten griper in utan att ha kännedom om de lokala ekono-

miska och sociala systemen (White 1997). Ett av de statliga projekten gick ut på att utveckla kontraktsodling av hybridkokosnötter. Men det bakomliggande syftet, enligt White, tycks främst ha varit att lätta på befolkningstrycket i tätbefolkade områden som Java. Ett problem i sammanhanget var att det område som avsattes för projektet redan var befolkat, vilket innebär att de bönder som fanns där först måste köras bort. Samma bönder kunde sedan få sig tilldelade en bit jord genom projektet, och förväntades odla kokosnötter istället för att som tidigare bedriva mer hållbart blandjordbruk. Det andra indonesiska projektet som White har studerat, kooperativ mjölkproduktion, visar att förekomsten av en formell struktur för bondeorganisationer inte alls är någon garanti för att bönderna tjänar på att vara medlemmar. På grund av rådande maktförhållanden var det bara medlemmarna av eliten som kunde dra nytta av sitt medlemskap i kooperativet.

Organiserade bönder klarar sig bäst

En gemensam slutsats i det mesta av litteraturen om kontraktsodling är annars att bönder som tillhör en fungerande organisation klarar sig bäst. Genom att gå samman kan de skaffa sig större handlingsutrymme, eftersom deras förhandlingsposition gentemot stat och företag då blir starkare, och de kan också skapa egna kanaler för att få tillgång till information (Glover 1987, Little 1994:244). Det finns dock få fall i litteraturen som visar att bönderna har lyckats bilda framgångsrika organisationer. Glover och Kusterer tar upp ett exempel från Santiago Sacapequez i Guatemala (1990:38-44). Bönderna i Santiago odlar grönsaker för ALCOSA, ett amerikanskt företag som säljer frysta och konserverade grönsaker. Bönderna har små enheter, men jorden är fertil och bönderna har utvecklats till experter på intensiv grönsaksodling. De har ett eget kooperativ som agerar mellanhand mellan bönder och företag, vilket leder till lägre kostnader för information, distribution och försäljning.

Även de som har en generellt negativ inställning till kontraktsodling medger att organisationer vore en möjlig väg för bönderna att skaffa sig mer handlingsutrymme. Men eftersom företagen i regel är motståndare till att bönderna bildar självständiga organisationer antas det finnas få utsikter för att de ska fungera i verkligheten (Clapp 1988 & 1994, Watts 1994). Det argumentet är bara delvis riktigt. För företagen är det visserligen lättast att kontrollera och manipulera isolerade bönder. Å andra sidan är det kostsamt att kommunicera med varje individ, framför allt som det oftast är frågan om många bönder som producerar i liten skala. Därför kan det, som redan nämnts, ligga i företagens intresse att bönderna är organiserade i grupper, eftersom kommunikationen då kan ske med gruppledarna istället för med varje enskild bonde (Glover 1989:444). Dilemmat för företagen antas vara hur de ska kunna skapa ett

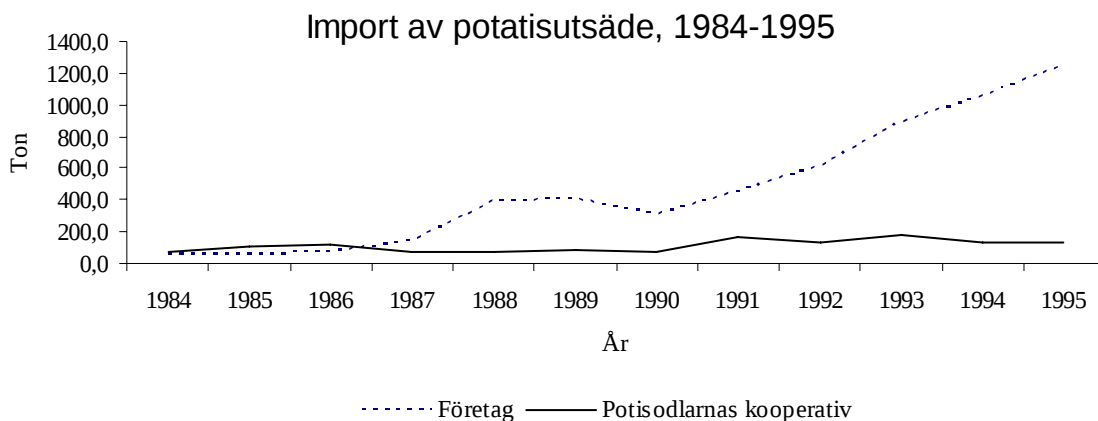
effektivt nätverk för spridning av information utan att riskera att det uppstår inflytelserika intressegrupper. I San Sai har företagen, precis som staten, fått erfara att bönderna har blivit starkare genom organisationerna.

Organisationer och växande efterfrågan har stärkt bönderna

Potatisodlarnas organisationer, som diskuterades i kapitel fyra, är ett exempel på hur organisationer som har växt fram inom statens hägn både kan bli effektiva medel för informationsspridning, och fungera som intressegrupper för bönderna. Men just detta, att organisationerna kan verka i böndernas intresse, behöver inte betyda att kontraktsrelationen för den skull bryter samman. Inte heller behöver det betyda att företagen förlorar möjligheten att tjäna pengar.

Det som har haft störst betydelse för hur kontraktsodlingen av potatis har utvecklats i Thailand är otvivelaktigt den ökande inhemska efterfrågan på potatiships. Efterfrågan på potatis för direktkonsumtion har hållit sig konstant, medan efterfrågan på potatissnacks har ökat flera gånger om. Diagram 5.1 nedan visar importen av utsäde under åren 1984-1995 – de år som potatisindustrin formerade sig – uppdelat på import av Spunta för färskpotatismarknaden och utsäde till potatis för processindustrin.

Diagram 5.1

Källa: PWO

Spuntaimporten bestäms av potatisodlarnas kooperativ och importen av det övriga utsädet är en summering av det de olika företagen har ansökt om, och fått beviljat, att få importera. Statistiken som diagrammet bygger på, kommer från

PWO (*Public Warehouse Organisation*), den avdelning under handelsdepartementet som ansvarar för utdelningen av importkvoter.

Enligt den officiella statistiken odlas i princip all potatis som produceras i Thailand från importerat utsäde (*Provincial Office of Agricultural Extension*). Men på potatisodlarnas kooperativ menar man att en stor del av skörden odlas med förra årets småpotatisar som utsäde.³² Diagram 5.1 ovan ger ändå en god bild av hur marknaden för de olika typerna av potatis utvecklades fram till mitten av 1990-talet. Diagrammet är också en illustration av hur potatisodlingen har expanderat i San Sai, för fram till 1995 var detta det dominerande distriktet för odlingen, när det gäller såväl areal som organisation. Organisatoriskt är det fortfarande det viktigaste distriktet, men odlingsarealen har expanderat på andra håll efter 1997. Och det är i stort sett ett företag, FritoLay, som står för hela denna expansion. Utsädesimporten 1999 var mer än sex gånger så stor som 1995, och detta räckte ändå inte till för att tillgodose processindustrins behov av insatsvaror (*Canadian Embassy* 2000). Några år senare, 2003, lyckades de tre största företagen på marknaden förhandla sig till att få importera färsk potatis direkt för processindustrin, utan höga tullar (USDA 2003). Jag återkommer till senare års utveckling och FritoLays nuvarande dominans på marknaden.

Ett grundläggande antagande i diskussionen om den ekonomiska rationaliteten i den thailändska potatisindustrin, är att både företag och bönder vill tjäna pengar. Företagen vill hålla kostnaderna nere och bönderna vill hålla inkomsterna uppe. Båda parter vill dessutom hålla risken på en rimlig nivå, företagen genom jämna leveranser och bönderna genom ett garanterat pris. Om man antar att bönderna redan har bestämt sig för att vara potatisbönder, så har de att göra ytterligare ett val, huruvida de ska odla Spunta för den öppna marknaden, eller andra sorter, som Kennebec och Altantic, för processindustrin. I det förra fallet är det inga företag inblandade.

Är det rationellt att odla potatis på kontrakt?

Sett utifrån ett transaktionskostnadsperspektiv och från företagets synvinkel är det inte självklart att den potatis som behövs för chipstillverkningen ska odlas på kontrakt. Idag, när det finns ett väletablerat nätverk av skickliga kontraktsodlare, hade det kanske varit oekonomiskt att bygga upp ett annat system, men var det så från början? Till skillnad från till exempel sockerrör är det fullt möjligt att lagra potatis under flera månader, och det är därför inte nödvändigt att upprätta leveransscheman. Det skulle alltså vara teoretiskt möjligt för företagen att själva odla den potatis som behövs för chipstillverkningen. Denna möjlighet begränsas

³²Det var bland annat detta som gav upphov till överproduktion och de sjunkande priser 1996, och som senare ledde till att några potatisodlare från Fang var med och byggde väghinder. Se kapitel fyra.

av att jorden i det område som är allra lämpligast för potatisodling redan ägs av ett stort antal bönder. I San Sai, och de andra distrikten som ligger nära Chiang Mai är jordpriserna så höga att det vore ekonomiskt oförsvarbart för företagen att köpa upp jord. Jordägandet är också väl definierad i detta område, d v s det finns dokument som tydligt visar vem som innehar äganderätten, vilket innebär att företagen skulle ha små chanser att kunna manipulera sig till äganderätten.³³ Därtill kommer att det råder relativ brist på arbetskraft i området, så även om företagen hade tillgång till egen jord skulle de bli tvungna att betala höga löner för att få folk att bruka den. Arbetsbehovet varierar också över tiden, där skördeperioden är som mest intensiv. Med utgångspunkt från detta är det rationellt att använda sig av kontraktsodlare, som kan använda sig av familjearbetskraft och arbetsbyte under de mest intensiva perioderna. Under senare år har kontraktsodlingen expanderat till höglandsdistrikten i Tak-provinsen. Där är enheterna större och kräver än mer arbetskraft under skördeperioden. Men där finns också tillgång till billig arbetskraft från Burma (Wedell Andersen 2004). Kontrakten dominerar även i dessa områden, snarare än egna odlingar.

Ett alternativ till att anlita inhemska kontraktsodlare vore att importera den potatis som behövs för chipstillverkningen, men det sätter byråkraterna stopp för. Staten håller fast vid den politik som har gällt från början, att företagen kan importera så mycket utsäde de vill, till en låg tariff, men under förutsättning att de kan precisera var och av vem utsädet ska användas. Som nämntes tidigare har det gjorts en del eftergifter på senare år; 2003 tilläts tre företag att importera potatis till lägre tariff, direkt till produktionen, men inte ens FritoLay har lyckats förhandla sig till fri import av potatis (USDA 2003). Därmed löper företagen en ständig risk att inte ha tillräckligt med potatis för att köra fabrikerna på full kapacitet under september till december, då den inhemska produktionen börjar sina. Och därmed pågår också fortfarande expansionen av kontraktsodling.

Varför valde bönderna i San Sai att odla potatis på kontrakt? I San Sai är det ingen bonde som påstår att det är svårt att byta gröda. Istället pågår en ständig utvärdering och omvärdering av vad som har odlats och vad som ska odlas. I en av de byar jag återkom till 1997 hade man slutat helt med potatisodlingen. Hela skörden hade förstörts av en översvämning 1995, och nu odlade alla bönder chili istället, och tjänade lika mycket pengar på det. På det hela taget har dock potatisodlingen förstärkt sin position genom åren, och den avgörande faktorn är att priset har hållit sig på en jämn och relativt hög nivå. 1994 var det garanterade priset 5.50 baht per kg, 1997 hade det ökat till 6 baht och 2003 fick kontraktsodlarna 8.50 baht per kg (Wedell Andersen 2004). Flera av de bönder

³³ Detta kan gå i andra delar av landet. Se Rebeca Leonard & Kingkorn Narintarakul Na Ayutthaya (2003) för en redogörelse för hur företag i Lamphun lyckats köpa upp stora områden gemensamhetsägd jord (allmänningar) utan lokalbefolkningens kännedom.

som intervjuades nämnde också det garanterade priset som en stor fördel; risktagandet är inte lika stort.

Om man utgår från att bönder vill odla potatis, vilka alternativ har de då för att få tag på utsäde? Den som odlar potatis för processindustrin kan bara få tag i importerat utsäde genom att vara medlem i en grupp, genom en vanlig uppköpare eller genom en av företagets mellanhänder (*broker*). Någon form av länk till ett företag behövs alltså. De som vill odla potatis för direktkonsumtion (Spunta) kan köpa importerat utsäde från andra kooperativmedlemmar, om man inte är medlem själv eller om man vill odla en större areal. Att köpa Spunta-utsäde från en annan kooperativmedlem kan dock bli dyrt; i mitten av 1990-talet fick kooperativmedlemmarna sin kvot utsäde för 35 baht kilot, och kunde sälja det vidare för mer än 100 baht per kilo. Följaktligen var de allra flesta Spuntaodlare medlemmar i kooperativet, och odlade bara små arealer. 1995 räckte varje kooperativmedlems kvot av utsäde till ett halv *rai* (800 m²). Den som ville odla mer behövde ha fler än en kooperativmedlem i familjen, eller köpa utsäde till ett högt pris. Det fanns dock en och annan bonde som odlade större arealer Spunta, och betalade det höga priset för utsäde. Anledningen till detta är att färskpotatisodlingen kan ge riktigt höga inkomster för den som håller koll på marknaden; i början av säsongen kan priset ligga på mer än 20 baht per kilo.

Statens politik har drivit in både företagen och bönderna i kontraktsodlings-systemet, men det finns samtidigt en ekonomisk rationalitet i det för båda parter. För bönderna gäller att de får ett garanterat pris på en relativt hög nivå, och för företagen finns ett väl utvecklat system för leverans till processindustrin. Under de år som studien genomfördes utvecklades potatisindustrin i Thailand från oligopol, över en period av hård konkurrens, till att ett företag numera dominerar marknaden. Men det behöver inte betyda att bönderna i San Sai har hamnat i den beroendeställning som kontraktsodlingskritikerna fruktar.

Utveckling och förändring av potatisindustrin

Som nämndes i kapitel fyra har kontraktsodlingen av potatis som den ser ut idag utvecklats utifrån tre olika grenar, där den första utgörs av odlingen av potatis för direktkonsumtion, som startade i slutet av 1950-talet, och den andra består av kontraktsodling för processindustrin som inleddes i samma område i slutet av 1980-talet. Tredje grenen bestod av den kontraktsodling som sedan 1979 växte fram kring Food Processing Co, ett familjeföretag med bas i Fang, Chiang Mais nordligaste distrikt.

Under de första åren av 1990-talet dominerade NS Farm kontraktsodlingen i San Sai, och företaget hade ett nära samarbete med tjänstemännen på det lokala kontoret för jordbruksrådgivning (*District Office of Agricultural Extension*). NS

Farm hade tagit över samarbetet med kungens projekt för utsädesproduktion, efter att JR Simplot kommit fram till att det fungerar dåligt att odla McDonaldspotatis i Chiang Mai (Burch and Goss 1999:101). NS Farm hade en egen fabrik för tillverkning av potatischips i Lamphun-provinsen, söder om Chiang Mai, och var därmed det enda företag som valt att placera anläggningen för vidareförädling i anslutning till produktionen av råvaran istället för i Bangkok. Då, i början av 1990-talet hade NS Farm de flesta av sina kontraktsodlare i San Sai. Det andra stora företaget, Food Processing Company (FPC), hade sina kontraktsodlare i Fang, Chiang Mai-provinsens nordligaste distrikt. Därmed konkurrerade företagen inte om potatisodlarna, utan höll sig i var sin ände av provinsen.

FPC, som startade redan 1979, var först med att tillverka potatissnacks för den thailändska marknaden, och företagets grundare, Mr Wang, tar åt sig äran av att ha lärt thailändarna att uppskatta chips.³⁴ NS Farm och FPC dominerade marknaden under några år, men när den inhemska marknaden för potatischips började växa klev fler företag in på marknaden. När jag gjorde mina första intervjuer i San Sai, på våren 1994, hade fortfarande de flesta bönderna kontrakt med NS Farm. Men när jag kom tillbaka ett år senare, till odlingssäsongen 1994-95, hade sju olika företag anlitat kontraktsodlare i Chiang Mai-provinsen. Företagens konkurrens om bönderna i San Sai var märkbar. Både företag och gruppledare berättade hur förhandlingar pågick, för att höja det garanterade priset. Food Processing, som därtills hade haft alla sina odlare i de norra distrikten, inrättade potatisgrupper i några byar i San Sai. Överenskommelsen mellan NS Farm och Food Processing, om att dela upp marknaden mellan sig, fungerade inte längre när fler företag tog sig in på marknaden. Wang, chefen på Food Processing, sa till mig att det var enda sättet för att få tillräckligt med potatis till produktionen.

I mitten av 1995 förändrades balansen på marknaden igen, i och med att PepsiCo köpte NS Farm och tog över företagets alla kontraktsodlare i Chiang Mai, liksom hela produktionsanläggningen i Lamphun. Som redan nämnts ledde detta köp också till att distriktkontoret för jordbruksrådgivning förlorade sin position som mellanhand mellan bondegrupper och företag. Fram till 1995 hade PepsiCo samarbetat med ett annat internationellt företag, Berli Jucker, och tillsammans drivit företaget Siam Snack med varumärket Frito-Lay för de potatischips som tillverkades i Thailand. När samarbetet bröt samman behöll PepsiCo varumärket Frito-Lay, som också blev företagets namn i Thailand, och Berli Jucker tog över Siam Snack.

³⁴ En av PepsiCo Thailands marknadsdirektörer skriver i Thai-American Business (2004) om hur företaget FritoLay var först med att anpassa sina chips till lokala smakpreferenser. Det är fel, för det hade Food Processing både insett och genomfört mer än 20 år tidigare. Mer påkostad marknadsföring har däremot säkert lett till att chips med tångsmak numera är det som säljer mest.

1995-96 blev en än mer turbulent säsong. Många av bönderna i San Sai hade då insett att Atlantic var det bästa utsädet och lämnade därför tillbaka det de redan hade fått levererat från andra företag, och tecknade kontrakt med Siam Snack istället. Samtidigt hade FritoLay, som då höll på att etablera sig, brist på potatis och lockade därför många av bönderna i San Sai att bryta sina kontrakt, genom att erbjuda 12 baht per kg för skörden. Frito-Lay hade redan 1995 försökt köpa även Food Processing Company (FPC), det familjeföretag som startade chipstillverkningen i Thailand. Detta lyckades man inte med förrän 1999.³⁵

När Frito-Lay köpte FPC tog man också över företagets alla kontraktsodlare i de norra distrikten i Chiang Mai, och företagets egna varumärken. Köpet innebar att Frito-Lay fick kontroll över närmare 70 procent av den thailändska marknaden för potatischips (*The Nation*, Bangkok Post, 20 mars, 1999). De övriga marknadsandelarna delades huvudsakligen mellan Siam Snack (ca 15 %) och Unichamp (ca 7 %). En del av de mindre företagen har försvunnit, men Euro-Asian Seeds, ett litet företag som agerar som mellanhand mellan bönder och processindustrin, finns fortfarande kvar (2008). Euro-Asian Seeds påbörjade ett projekt för utsädesodling i Kina 1997, i samarbete med Kunming Luyuan Agriculture Development Co. Ltd. Samarbetet syftade till att minska beroendet av utsädesimport från Europa. Under 2000 pågick också planer på att starta samarbete med McCain Food, för att producera pommes frites i Thailand (Bangkok Post 2000, UNESCAP, 2002).

Finanskrisen 1997 satte inga djupa spår i potatisindustrin; det var en kraftig nedgång i efterfrågan på snacks 1998, men redan året efter ökade konsumtionen igen (*The Nation*, 3 augusti 1999). Den inhemska marknaden har sedan fortsatt att expandera med 20 procent per år (USDA 2004).

Hur har marknadens utveckling påverkat relationen mellan företag och bönder? I San Sai är böndernas relation till företagen affärsmässig. Detta är en utveckling som förstärktes under de år som studien pågick, och som är än mer markant idag. När jag gjorde de första intervjuerna 1994 var det många bönder som sa sig vara lojala mot företaget. Då fanns det i stort sett bara NS Farm. Tillgången på potatisodlare var större än efterfrågan då, men sedan förändrades detta. Senare intervjuer visade dock att både fusk och kontraktsbrott hade förekommit. Och som framgår ovan var bönderna snara att byta företag när det blev fler av dem på marknaden, om det visade sig att de skulle kunna tjäna mer på det. Detta är viktigt, eftersom det visar att lojaliteten mot företagen var kopplad till den knappa tillgången på utsäde, och inte alls var kulturellt betingad, som en del av en patron-klientstruktur.

³⁵ FPCs största varumärke, Twisties, tillhörde redan Frito-Lay, och licensen för detta skulle gå ut i slutet av 1999 (*The Nation & Bangkok Post*, 20 mars, 1999).

Från kontraktsodlare till självständiga potatisodlare

Man skulle kunna tro att den monopolisering som har skett, i och med att FritoLay numera dominerar marknaden, har lett till ett krympande handlingsutrymme för potatisodlarna i San Sai. Frito-Lay föredrar att anställa sina egna uppköpare, och har också resurser nog får att anställa flera rådgivare. Detta innebär att det idag finns färre aktiva potatisgrupper i San Sai; de flesta potatisodlare har istället kontrakt med företaget via en uppköpare (*broker*) (Singh 2003A). Singh drar slutsatsen att bönderna har hamnat i en mer ogynnsam förhandlingsposition. Jag menar dock att det idag inte har någon större betydelse huruvida bönderna i San Sai har kontrakt med företagen via grupper, traditionella uppköpare eller företagens anställda. Bönderna kan systemet, vet sitt värde och känner till var de kan skaffa information. Däremot hade det sannolikt stor betydelse att grupperna dominerade i San Sai under den första fasen av kontraktsodlingen, eftersom de utgjorde en viktig källa för informations- och kunskapsspridning.

Aree m fl har också visat att kontrakten har fått minskad betydelse i San Sai sedan 2001. Många bönder väljer att sälja skörden direkt till uppköparna i distriktet istället; den som kan sälja en tidig potatisskörd, med eget utsäde från förra säsongen, kan få ett betydligt högre pris än kontraktsodlarna, som får sitt utsäde levererat senare. En del bönder väljer också att gå in i kontraktsrelationen vissa säsonger, för att få tillgång till nytt importerat utsäde (Aree, Songsak, Puttawan 2007).

Några av dem som arbetar som uppköpare är anställda av företagen, andra är helt fristående. Gränsen mellan gruppleddare och uppköpare/broker är flytande, men en broker arbetar som regel i större skala. Utvecklingen på senare år har alltså inneburit att mer storskaliga brokers har tagit över efter gruppleddarna på bynivå. De som är brokers skulle kunna vara mäktiga personer, och rent ekonomisk är de det också. Men eftersom det råder konkurrens mellan flera uppköpare i San Sai finns det begränsat utrymme för dem att utvecklas till eller arbeta som en *nak leng*, en typ av traditionell och auktoritär ledare på landsbygden, som ibland befinner sig i gränslandet mellan vad som är lagligt och olagligt (McVey 2000, Keyes 1983). Det finns ett positivt samband mellan en mångfald av marknadskontakter och svaga hierarkier. Konkurrenten mellan uppköparna hindrar att nya hierarkier uppstår.

Bunmee är en av de större uppköparna i San Sai, och han har under många år varit broker för Unichamp, ett av de äldre företag som FritoLay inte har lyckats tränga ut från marknaden.³⁶ Bunmee har mycket god kontakt med sitt

³⁶ Unichamp, som har sin tillverkning i Bangkok, hanterar den återkommande bristen på potatis genom att producera andra typer av snacks och kakor under en del av året.

företag, det var uppenbart både när jag intervjuade honom och när jag senare talade med chefen för företaget i Bangkok. Bunmee har i sin tur kontakt med andra brokers, som levererar potatis till honom. Dessa kan skifta från år till år, eftersom de – precis som bönderna – väljer att samarbeta med den som ger bäst villkor. Företagen kalkylerar numera med att bara 80 % av skörden kommer direkt tillbaka till dem. Resterande 20 % säljs till uppköpare för ett högre pris än det som är garanterat genom kontrakten. Så småningom kommer potatisen ändå fram till produktionen (Phrek, Songsak, Aree, Budsara 2000).

Potatisodlarnas kooperativ bildades för att bönderna själva skulle kunna styra utbudet på potatis för direktkonsumtion, i relation till efterfrågan. Men man har inte låtit sig begränsas till den ena delen av marknaden, oavsett vad byråkraterna på rådgivningskontoret har tyckt. Redan 1994 samarbetade kooperativet med Victor, ett av de mindre företagen. Innan dess hade man agerat mellanhand mellan företag och kontraktsodlare, d v s samma funktion som gruppledarna. Kooperativet har utvecklat sitt samarbete med FritoLay, trots att man inte är förtjust över att företaget försöker ta över hela marknaden. När jag talade med kooperativets president 1997 påpekade han ändå att de stora företagen behandlar bönderna rättvist. Frito-Lay, och även Siam Snack, det företag som tillhör Berli Jucker, har modern utrustning för att väga och mäta stärkelseinnehåll i skörden, och ger bönderna det pris de ska ha. De mindre företagen tar bara ett stickprov, som sedan bestämmer priset för hela leveransen. Det sistnämnda sättet kan missgynna både företag och bönder, beroende på hur provet ser ut. Kooperativet har numera också tagit över rollen som mellanhand för en del av potatisodlarna i högländerna i Tak-provinsen. Bönderna blir medlemmar i kooperativet, och får köpa Atlantic-utsäde. Kooperativet köper sedan tillbaka skörden, som hämtas upp av Frito-Lay (Hau 2002). Därmed har de tidigare så skarpa gränserna mellan potatis för direktkonsumtion och fabriks-potatis ytterligare luckrats upp.

FritoLay dominerar marknaden för potatisprodukter i Thailand idag, men monopoliseringen har inte drabbat potatisodlarna i San Sai. Företagen, både de stora och de små, har en ambivalent inställning till bönderna i San Sai. Å ena sidan blir potatisskördarna störst och av bäst kvalitet här. Men å andra sida är det inte helt enkelt att ha att göra med självständiga bönder.

Blekingiska bönder var också självständiga

Det finns likheter mellan bönderna i San Sai och bönderna i den blekingiska skogsbygden. I skogarna fanns inga gods, och småbönderna var vana att bestämma över sig själva. Det var småskaligt och kargt, och förmodligen en bra grogrund för entreprenörer. Den blekingiska stärkelseindustrin växte fram i skogarna, helt utan den statliga support som kontraktsodlingen i Thailand har

haft. Det började i liten skala, men det gick fort när det väl kom igång. Idag är Lyckebystärkelsen en internationell koncern, utvecklad ur ett antal producentföreningar (Lyckeby Concept 2007).

Hemtillverkning av stärkelse, genom att riva potatis för hand, skedde från början för husbehov och för småskalig försäljning på den lokala marknaden (Wenster 1995). De första försöken att mekanisera stärkelseproduktionen gjordes i trakterna kring Jämshög i västra Blekinge, under 1850-talet. Den första stärkelsefabriken i Blekinge grundades 1878, och i början av 1900-talet fanns det närmare 140 stärkelsefabriker i södra Sverige (Lyckeby Concept, 2007). Även i Blekinge kunde småbönder tidigt bli rika på potatisodling, men då handlade det om sagogryn snarare än potatiships.

Aristokratiska gener är ingen nödvändighet, men även det hittar man både i San Sai och Blekinge. Mee, som bor i Ban Klang Phattana, berättade för mig att hans fru är släkt med den gamla kungafamiljen i Lamphun. Där har hon något gemensamt med frun till Sven Andersson, mannen som konstruerade de första stärkelsefabrikerna i Blekinge i slutet av 1800-talet. Sven Anderssons hustru var nämligen enligt ryktet barnbarn till Jean Baptiste Bernadotte (Aronsson 1979:76). Själv har jag mest bönder i släkten tillbaka i tiden, och odling av stärkelsepotatis var familjens viktigaste inkomstkälla under många år. Kontraktsodlingen har med andra ord följt med mig sedan barndomen.

I San Sai har de stora processindustriernas etablering medverkat till framväxten av en lokal och småskalig verksamhet, lik den stärkelseindustri som växte fram i Blekinge i slutet av 1800-talet. Från att tidigare bara ha odlat råvaran hanteras nu hela förädlingskedjan, från tillverkning av chips till paketering och distribution, i San Sai.

Böndernas egen chipsproduktion

Böndernas egen produktion av potatiships drivs av en hemmafrugrupp baserad i Chedi Mae Khrua, en by i närheten av potatisodlarnas kooperativ (Singh 2003B, Aree m fl. 2006 & 2007). Bland de grupper som har initierats på bynivå sedan decennier finns även hemmafrugrupper (*housewives' groups*) med aktiviteter speciellt avsedda för kvinnor. Det kan tyckas vara en ålderdomlig och missvisande benämning på en grupp som bedriver professionell affärsverksamhet, men namnet hänger kvar. Det är dock inte vilken hemmafru som helst som leder gruppen, hon är gift med Bunmee, uppköpare för Unichamp som nämndes tidigare. Gruppen har haft stor nytta av hans råd.

Råmaterialet för chipstillverkningen är den potatis som de större företagen inte vill använda i sin egen produktion, dvs de små eller skadade knölarna. Under 2003 användes 6 ton potatis i böndernas egen produktion, 2006 hade det

ökat till 200 ton och inför 2007 förväntades en femtioprocentig ökning av produktionen. 2006 hade man också anställt fem personer som arbetade heltid för företaget; under de första åren var det gruppmedlemmarna själva som turades om att arbeta en dag i veckan för 120 baht per dag (samma lön som betalas till daglönare inom jordbruket). De färdiga chipsen marknadsförs främst mot låg- och medelinkomsttagare, och priset ligger strax under det som de större firmorna tar för sina produkter. Försäljningen ökar stadigt.

Hemmafrugruppens chipsproduktion har även inneburit en ny uppgift för det lokala kontoret för jordbruksrådgivning, som möjligen kan ge ny prestige. Att det är viktigt för jordbruksrådgivarna att finnas med vid framgångsrika verksamheter är det många som framhäver, och jag noterade det själv under mina fältarbeten (Rigg 1991, Hirsch 1990). I det här fallet är det dock flera parter som har hjälpt till, vilket skulle kunna indikera att även byråkrater från olika avdelningar samarbetar med varandra. Enligt Singh var det jordfördelningskooperativet som gjorde de första insatserna för hemmafrugruppen (Singh 2003B). Stöd har också kommit från de båda universiteten (Mae Jo och Chiang Mai), och en tidigare anställd vid FritoLay hjälpte till att bygga upp fabriken.

Förutom att de numera även är involverade i snackstillverkningen, har bönderna i San Sai möjlighet att bedriva ett långsiktigt hållbart växelbruk som en blekingebonde bara kan drömma om, gödningen som är kvar i jorden efter potatisodlingen ger goda risskördar, översvämningen under regnsäsongen dödar nematoderna, och den tredje grödan – som numera utgörs av sockermajs – ger organisk jordförbättring (Phrek m fl 2000). Nu har jag plötsligt fått det att framstå som om thailändska småbönder har det bättre ställt än sina svenska kollegor. Det var inte meningen. Meningen med detta kapitel var istället att visa hur bönderna i San Sai har utvecklat sin kompetens att manövrera i ekonomin.

Sammanfattningsvis, genom att utnyttja konkurrensen mellan olika företag lyckades grupperna förhandla sig till högre priser, och bönderna skaffade sig också snabbt information om vilka företag som erbjöd bäst villkor. Under de år som kontraktsoodlingen expanderade i San Sai, senare hälften av 1990-talet, blev alltfler bönder i distriktet potatisodlare för något av företagen. I takt med att kompetensen bland potatisodlarna har ökat, har också behovet av de formella kontrakten minskat. Inte heller grupperna behövs längre i samma omfattning. Bönderna i San Sai har övergått till att ha överenskommelser med uppköpare, snarare än kontrakt med företagen. Att bönderna numera även producerar egna chips kan ses som en naturlig utveckling, där diversifierat jordbruk skapar länkeffekter till småskalig industri.

Kapitel sex:

Jämlikhet, konkurrens och stödjande strukturer

Från Blekinge till San Sai

I september 1946 köpte min farfar Smedamåla, en skogsgård i Blekinge på 45 hektar (eller drygt 281 *rai*), för 57 000 kr. Ett dåligt köp, tyckte grannarna runt omkring, eftersom den förre ägaren redan hade kapat och sålt det mesta av skogen. Pappa var då 16 år gammal, hade knappt ett år kvar i realskolan, och planerade att bli arkitekt. Under några månader pendlade han de två milen från Smedamåla till skolan i Ronneby; förmiddagens läxor läste han på bussen och de som var till eftermiddagen gick han igenom på lunchen. Det gick hyfsat. Men vid jul hoppade han av skolan för att bli bonde på heltid. Han tyckte att han hade kommit till himmelriket. Min pappa har varit med om det svenska jordbrukets omvandling från basnäring för de många, till specialiserad näring för de få. Han kan klassificeras både som entreprenör och som bakåtsträvar, beroende på när och hur man väljer att se på hans val.

I Blekinge 1946 var det fortfarande enkelt att leja folk till skörden, och det mesta av arbetet sköttes för hand. I slutet av 1960-talet behövdes arbetskraften inom industrin, och de små jordbruk som inte lades ner mekaniserades. Ungefär där befinner sig bönderna San Sai idag. Det ser förstås inte alls likadant ut i San Sai som det gjorde i Blekinge, men processen är densamma.

En del av bönderna i San Sai är mer självständiga och har högre tankar om sig själva än vad som antas vara brukligt i Thailand. De utmanar både de statliga jordbruksrådgivarna och företagen, och de deltar medvetet i omvandlingsprocessen istället för att följa efter. Att jag har valt att fokusera på denna grupp av bönder istället för på dem som kanske tror att de inte har något val kan möjligen förklaras av att jag har en pappa som själv valde att bli bonde. Det gör det inte mindre intressant att gräva än djupare bland de mekanismer som ligger bakom möjligheterna att göra målmedvetna val, förmågan att agera i enlighet med dessa val, och att dessutom se till så att handlingarna ger resultat.

Vad som återstår att göra

Fram till nu har jag framför allt ägnat mig åt att analysera det som bönderna i San Sai befinner sig i. Men än så länge har det inte diskuterats i klarspråk vad det är som gör att bönderna i San Sai har stort handlingsutrymme, och hur detta är kopplat till olika ekonomiska, politiska och sociokulturella faktorer. Jag kommer till det nu. Det som utmärker San Sai är att det råder relativ jämlikhet mellan och inom olika grupper. Detta i sin tur främjar samarbeten på olika plan och i olika konstellationer. Alla deltar inte hela tiden, utan när de har nytta av det. Detta är en del av poängen; samarbetena bygger på frivillighet och individuella behov. De är inte ett resultat av vare sig en ekonomisk nödvändighet eller en historiskt och kulturellt betingad solidaritet. Därmed är det också en typ av samarbeten som i högsta grad är förenliga med en modern, diversifierad och globalt inriktad ekonomi.

Samarbeten kan skapa handlingsutrymme för individen och de kan medverka till ett positivt ekonomiskt resultat. Hur grogrunden för samarbeten har uppstått är en annan fråga. En ensam eldsjäl har svårt att starta en rörelse i en motsträvig miljö. Individer kan vara ineffektiva för att de saknar egen handlingskraft, för att sammanhanget de verkar i är oemottagligt för deras handlingar, för att de är svagare än andra aktörer de möter, eller för att de inte behärskar de verktyg som behövs för att omsätta krav till resultat i det rådande systemet. Men om det redan finns en gynnsam struktur, och om det finns folk runtomkring som också vet hur man ska bära sig åt blir det lättare. I San Sai är det lättare. För att tala i termer av socialt kapital: Här finns socialt kapital som är både sammanlänkande (inåtvänt, *bonding*) och överbryggande (utåtriktat, *bridging*) (Putnam 2000). Bysammanhållning och solidaritet inom bondegrupperna är en form av sammanlänkande socialt kapital. Överbryggande socialt kapital finns i relationerna utåt, mot företagen, de statliga rådgivarna och uppköparna. I San Sai kompletterar dessa båda typerna varandra. Om det inte samtidigt finns en öppenhet utåt, som i San Sai, finns det emellertid en risk att sammanlänkande socialt kapital verkar exkluderande. Risken för att detta ska ske är större i ett samhälle som inte är jämlikt, där skillnaderna mellan grupper är stora.³⁷

Relativ jämlikhet råder emellertid i San Sai, och det är en självklar utgångspunkt att den har en positiv inverkan på den ekonomiska utvecklingen i distriktet. Men det finns däremot inget givet recept för hur den har uppstått. Jag kommer att diskutera jämlikheten, och hur den har växt fram, i relation till två andra faktorer: konkurrens och stödjande strukturer. Den första grunden för ett relativt jämlikt samhälle lades redan på 1930-talet. Men det som skedde då är

³⁷ Se även Callahan 2005, för en diskussion om de negativa sidorna av socialt kapital.

inte tillräckligt för att förklara den utveckling som senare följde. Processen ska istället ses som ett samspel mellan olika grupper, som konkurrerar om makt och inflytande. Det är en skör balans; det kunde lika gärna ha vägt över åt utarmning snarare än utveckling.

Jämlikhet utgör basen

I San Sai odlas kontakter både på längden och på tvären. Nätverken är inte begränsade enbart till byarna, utan sträcker sig långt utanför. Många av dem är också tämligen öppna, vilket innebär att fler kan inkluderas. Slutna nätverk kan förvisso ha en inre dynamik, men eftersom de är exkluderande kan man utgå från att länkeffekterna är begränsade. Det traditionella thailändska samhället förmodas vara strikt hierarkiskt, d v s de vertikala relationerna dominerar. I San Sai har hierarkierna gradvis brutits ner, vilket har öppnat upp möjligheter för fler att delta i ekonomin

Jag menar att orsaken till att bönder i San Sai har stort handlingsutrymme är att det, på ett mer generellt plan, råder relativ ekonomisk och social jämlikhet. Jämlikhet innebär, brett definierat, att alla individer är lika värda. Jämlikhet i det här sammanhanget betyder både politiskt och socialt inflytande, samt lika tillgång till ekonomiska resurser och möjligheter. Begreppen jämlikhet (*equality*) och rättvisa (*equity*) är inte desamma, men väldigt nära besläktade. Rättvisa handlar om initial resursfördelning, och ibland omfördelning, till skillnad från jämlikhet, som är det tillstånd som ska uppnås.

Båda dessa begrepp är en del i modellen för jordbruksledd utveckling, som i sin tur ingår i den bredare den utvecklingsekonomiska diskussionen om jämlikhet för tillväxt (*growth with equity*). Jämlikhet i detta sammanhang innebär lika tillgång till möjligheter.³⁸ Därmed har jag tagit mig tillbaka till den punkt där jag inledde min studie, Oshimas idé om att den thailändska ekonomiska utvecklingen kan jämföras med den jordbruksledda utvecklingen i Japan och Taiwan.³⁹

³⁸ Antagandet bakom modellen är att jämnare fördelning av resurser och tillgång till möjligheter sammantaget leder till högre effektivitet och till ekonomisk tillväxt. Om resurser tillförs ett ojämlikt samhälle är risken däremot stor att gamla maktpositioner stärks och delar av befolkningen utesluts från möjligheter att delta. Se World Development Report 2006 för en diskussion om rättvis tillväxt.

³⁹ Oshima 1987, Örnberg 1994. Se även kapitel två, där modellen diskuteras.

Tillbaka till Oshima

Jordreformerna i Japan och i Taiwan innebar både omfördelning av ekonomiska resurser och en demokratisering. Jordägarelsen försvann, och de tidigare arrendatorerna uppgraderades till självägande bönder, med ungefär lika stora enheter. Att bönderna efter reformen arbetade åt sig själva istället för åt en jordägare ledde till en starkare motivation att utveckla och diversifiera jordbruksproduktionen. Att eliten försvann ledde också till minskade konflikter på landsbygden (Oshima 1987:111, 150, Amsden 1979).

Det är tydligt att många av de mekanismer som Oshimas modell bygger på finns och samverkar i San Sai. Jag tror inte att San Sai utgör ett undantag. Men det är samtidigt svårt att dra den generella slutsatsen att Oshimas modell förklarar utvecklingen i hela Thailand. Problemet med Oshimas modell är att han sätter alltför stor tilltro till jordfördelning och till statens förmåga att sätta igång processen. Oshimas modell bygger på att statliga insatser i ett initialt skede kan sätta igång en process som leder till ökad produktivitet inom jordbruket, som senare leder till länkeffekter till småskalig industri för hemmamarknaden. Så har skett i San Sai. Jag är övertygad om att insatser för jordbruksutveckling har positiva effekter i ett land med stor jordbrukssektor. Men förändring kommer lika mycket underifrån som uppifrån, och spänningsfältet mellan de formella och identifierbara institutionerna och de informella och svårgripbara dito måste tas med i analysen.

Om syftet är att främja en dynamisk utveckling av familjejordbruken, som historiskt sett har varit en viktig förutsättning för hållbar ekonomisk utveckling i länder med en stor jordbrukssektor, är det inte tillräckligt med statliga investeringar och omfördelning av produktionsmedel. Det fungerade i Japan och Taiwan, för där fanns inga alternativa sätt att försörja sig. Det som är viktigt att komma ihåg, i de fallen, är också att de massiva jordreformerna ledde till att elitens makt försvagades rejält. En jämförelse mellan San Sai och det närliggande distriktet Mae Taeng visar att kvarvarande hierarkier kan vara ett hinder för dynamisk utveckling.

Hierarkier hindrar rörlighet

Varför samarbetar bönderna i San Sai, när de inte gör det i granndistriktet Mae Taeng? Och hur kommer det sig att det är i San Sai som det växer fram kreativa lösningar på problem som på andra ställen skulle leda till uppgivenhet?

Mae Taeng-distriktet ligger strax norr om San Sai, och bönderna där har odlat potatis, på kontrakt såväl som för direktkonsumtion, lika länge som bönderna i San Sai. Mae Taeng tycks mer likna den traditionella thailändska

landsbygden, där beskyddar/skyddsling-relationen dominerar, och där var och en i övrigt sköter sitt. Jag säger ”tycks”, för det material jag har för Mae Taeng är

Figur 6.1

Källa: Wikipedia

begränsat. I San Sai är nätverket emellertid rutigt, i motsats till det traditionellt långgrandiga. De vertikala relationerna finns kvar, men de utmanas av relationer på tvären, vilket får till effekt att individen har större handlingsutrymme i San Sai. San Sai och Mae Taeng kommer här att få tjäna som idealtyper, för att lyfta fram det som kan ses som typiskt i respektive område, och vidare leda fram till vad det är som medverkar till stort handlingsutrymme för bönder. Jag har inga anspråk på att ge en heltäckande bild av de båda distrikten i detta sammanhang. För övrigt är gränsen dem emellan flytande. Mae Taeng ligger strax norr om San Sai, och är i

mycket högre grad ett skogsdistrikt, se figur 6.1. I Mae Taeng bodde det knappt 57 personer per kvadratkilometer 1995, i San Sai drygt 303. Och i Mae Taeng har den totala arealen för jordbruksproduktion ökat ända in på 1990-talet, till skillnad från i San Sai.

Mae Taeng är alltså ett område där jordöverskottet har bestått (NSO, *Agricultural Census 1963, 1978, 1993*). Trots detta är det en stor andel bönder som inte äger sin jord, utan arrenderar. Enligt Anan finns denna struktur kvar sedan tidigt 1900-tal. Precis som i delar av distrikten i närheten av staden Chiang Mai, var det ett antal familjer som la beslag på stora landområden i anslutning till den väg som går genom Mae Taeng. De brukade inte jorden själva, utan handlade med boskap istället (Anan 1984:202).

Stora delar av Mae Taeng är också klassificerat som jordreformområde idag, vilket innebär att äganderätten inte är lika säkert fastställd som i San Sai. Detta har större betydelse än jordfördelningen och fördelningen mellan arrendebönder och självägande bönder. Det finns gott om arrendebönder i San Sai också, och en mängd olika varianter av arrendekontrakt, men böndernas rätt till att bruka jorden är klart och tydligt definierad.

Chayans (1980, 1984) studie av en by i Mae Taeng, är gjord utifrån ett centrum-periferi-perspektiv, och han kommer till slutsatsen att invånarnas relativa passivitet till stor del förklaras av den ojämna fördelningen av produktions-

medlen, jord och kapital. Framför allt handlar det om att bönder är beroende av människor högre upp i hierarkin för att få tillgång till produktionsmedlen. Det utesluter inte att mindre bemedlade bönder försöker förändra sin situation; de hade gjort flera påstötningar för att få sin äganderätt till jorden fastställd, men utan att uppnå något resultat. De byråkrater som var stationerade i området sågs antingen som passiva eller korrupta, vilket fick till följd att byborna undvek statens representanter i den mån det är möjligt, eftersom de inte förväntar sig annat än besvär från dem. Man varken utmanar systemet, eller försöker hitta vägar att samarbeta, utan undviker det. Det som också var utmärkande för den här byn var att universitetsstudenter (som Chayan) sågs med stor misstänksamhet, eftersom många studenter hade varit aktiva i den nationella demokrati rörelsen under åren 1973-76. Många ungdomar i byn var *village scouts*, d v s tillhörde en högerinriktad och nationalistisk organisation som var stark under 1970-talet. Kampen mot kommunism var intensiv på landsbygden under den här perioden, och att studenter sågs som fiender i byn i Mae Taeng när Chayan gjorde sin studie där, kan alltså ha varit ett utslag av den rådande tidsandan och behöver inte gälla idag.⁴⁰

Neher (1986) kom till liknande slutsatser som Chayan, om bönders relation till eliten, om den by i Mae Taeng som han studerade i mitten av 1980-talet. Medan han fann att beskyddar/skyddsling-relationerna var på väg att brytas upp i byn i San Sai, var de alltså närliggande i den fattigare byn i Mae Taeng. Budsara (2007), slutligen, har alldeles nyligen gjort en studie av kontraktsodling i Mae Taeng (dock inte potatis, utan majs) och hon kommer fram till att beskyddar/skyddsling-relationerna har förstärkts ytterligare av kontraktsodlingen.

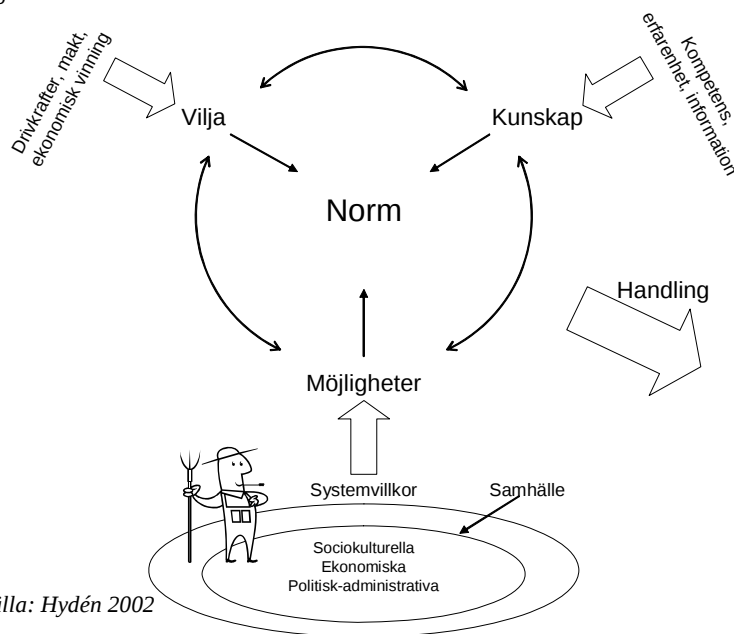
Det jag observerade under mina egna intervjuer i Mae Taeng 1995 var att färre potatisodlare i detta distrikt var medlemmar i formella grupper; de hade kontrakt med traditionella uppköpare istället, via naturliga ledare i byn. Och mellan uppköparna rådde det ingen konkurrens, som i San Sai. Det var istället så att uppköparna gemensamt kom överens om hur mycket de skulle ta för utsädet och vilket pris de skulle erbjuda potatisodlarna för skörden. I Mae Taeng hände det också att bönderna valde att sälja grödan på rot, d v s innan den var skördad. Risken blir lite lägre för bonden, men det blir också priset. Detta förekom överhuvudtaget inte i San Sai. En annan markant skillnad var att flera av de bönder som intervjuades i enkätstudien 1995 inte hade koll på vilket företag de odlade för. Det fanns en och annan potatisodlare i San Sai också som inte visste det, men de var betydligt färre. Mae Taeng är i hög grad fortfarande ett jordbruks-

⁴⁰ *Village scout*-rörelsen byggdes upp från början av 1970-talet, som ett led i statens kamp mot kommunism på landsbygden och med starkt stöd av kungaparet. De största insatserna för att värva ungdomar gjordes i mindre utvecklade byar i skogsbygden, där hotet från kommunismen ansågs som starkast. (Muecke 1980).

samhälle, där bönderna odlar ett begränsat antal grödor, med likvärdiga metoder. De lokala uppköparnas sysselsättning är också fortfarande likvärdig, vilket innebär att de kan behålla sina respektive revir.

Enligt normmodellen, som återges i figur 6.2, styrs individens handlande av

Figur 6.2 Normmodellen

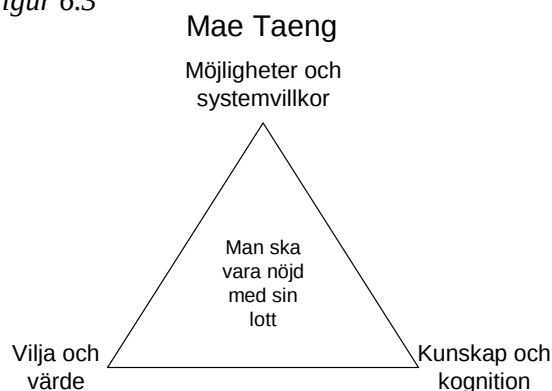
Källa: Hydén 2002

samspelet mellan de tre faktorerna vilja, kunskap, och möjligheter (Hydén 2002). Viljan innefattar de motiv och värden som styr vårt handlande, som makt, personliga intressen eller ekonomisk vinning. I kunskapen ingår hur vi ser och uppfattar världen, och detta beror i sin tur på både utbildning, kompetens och erfarenhet. Möjligheterna, slutligen, styrs av de naturgivna systemen, och de sociokulturella, ekono-

miska och politiskadministrativa system som utgör samhället. Vilken handlingsregel skulle man då kunna anta dominerar bland bönderna i Mae Taeng? Möjligen densamma, som jag inbillar mig gällde i delar av det svenska bondesamhället, innan omvandlingen satte igång på allvar, och fler än de redan privilegierade fick tillgång till möjligheter: "Man ska vara nöjd med sin lott." Skulle detta betyda att bönderna i Mae Taeng verkligen är nöjda med sin lott? Det tvivlar jag på. Men de kanske i mindre grad än i San Sai tycker att de själva har någon möjlighet att förändra, och därför låter bli att agera för förändring.

Med en ytterligare stilisering av normmodellen, för att göra den mer lik mina egna trianglar, skulle relationen mellan möjligheter, vilja och kunskap se ut som i figur 6.3. Genom att vrida på modellen, och placera möjligheter och systemvillkor överst, vill jag visa att dessa, i fallet Mae Taeng, är överordnade de individuella faktorerna vilja och kunskap. De socio-kulturella, ekonomiska och politiska

Figur 6.3

systemen är i det här sammanhanget inflätade i varandra, vilket till exempel kan innebära att den politiska och ekonomiska makten finns hos samma personer. Patron/klientrelationen har fortfarande stort inflytande över böndernas handlingsutrymme.

Samarbetsorganisationer, i form av bondegrupper, för som sagt en något tynande tillvaro i Mae Taeng, vilket inte betyder att staten inte har försökt initiera dem där lika väl som i alla andra distrikt. Jordbruksrådgivaren i San Sai hade sin egen förklaring till varför staten inte lyckas med sina insatser i Mae Taeng. Enligt honom beror det på att ingen vågar utmana de lokala, och väl beväpnade, ledare som fortfarande styr i distriktet. Bondegrupper utgör ett hot mot deras kontroll över handeln. Den berättelsen har ingen verifierat, så jag kan inte hävda med bestämdhet att den stämmer.

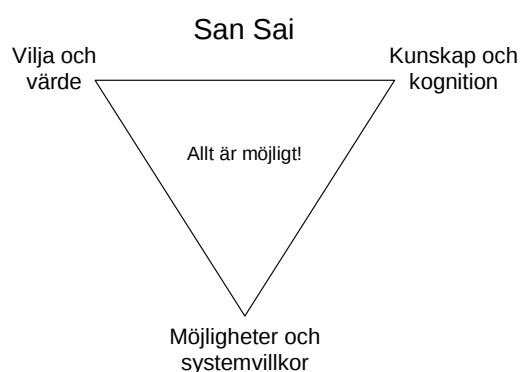
San Sai är, i högre grad än Mae Taeng, ett låglandsdistrikt, och de flesta av de byar där man odlar potatis ligger i närheten av de två stora vägar som förbinder staden Chiang Mai med de norra distrikten Fang och Phrao. Dessa båda vägar ligger i sin tur på var sin sida om floden Ping. Potatisodlingen är utbredd i hela distriktet, men är som mest koncentrerad i de båda underdistrikten (*tambon*) Mae Faek Mai och Mae Faek (se figur 1.2). Detta är också de två *tambon* i San Sai som sedan länge har den högsta andelen jordbruk (Vanpen 1986:63).

I San Sai samarbetar potatisodlarna i grupper; kvinnorna i hemmafrugruppen arbetar med att tillverka potatiships, och det finns två kooperativ som är inblandade i potatisindustrin, vart och ett på sitt sätt. Bönderna byter företag och uppköpare utan större betänkligheter. De byter gröda också, för den delen, om de hittar någon som de tror kan ge bättre inkomst. Rollerna är flytande, man kan på en gång vara bonde, uppköpare, kooperativmedlem, och entreprenör. Vilken norm är det då som gäller bland de självständiga småbönderna i San Sai? ”Allt är möjligt!”

När det gäller San Sai menar jag att de individuella elementen i normmodellen – vilja och kunskap – är överordnade de begränsningar som sätts upp av systemvillkoren, vilket får till följd att böndernas handlingsutrymme är stort, se figur 6.4. Att de själva upplever att de kan förändra sin situation är inte minst viktigt. De individuella elementen i modellen, vilja/-

värderingar och kunskap/kognition, präglas därutöver också av de förutsättningar och drivkrafter som människor har med sig från tidig ålder. Dessa drivkrafter tar sig olika uttryck beroende på i vilket sammanhang de frodas. I ett område där nätverken har få skärningspunkter, som i ett samhälle präglad av

Figur 6.4

hierarkier, finns mindre flexibilitet och det är svårt för individer att röra sig uppåt om man inte tillhör rätt grupp från början. I San Sai finns det en mängd möjligheter att välja mellan; man röra sig åt sidan och diagonalt, vilket ger stor flexibilitet. Och detta menar jag kan få till följd att den som har både ambitioner och förmåga i högre grad väljer att använda dessa egenskaper tillsammans med andra, än i ett samhälle med fast struktur. Studien har visat att det saknas klara gränser mellan olika roller i San Sai, både ekonomiskt och socialt. Detta premierar entreprenörer, som har flera möjligheter att hitta samarbetspartners och att testa idéer. Entreprenörerna, som kan ses som föregångare kan sedan locka de övriga bönderna med sig, vilket underlättas av att dessa inte är bundna av någon beroendeställning till uppköpare eller någon annan. Alla bönder behöver inte ta egna initiativ, det räcker att vara öppen för idéer och metoder som har testats av någon annan.

Att det saknas skarpa gränser mellan olika roller i San Sai har medverkat till att de traditionella hierarkierna, patron/klient-relationen, eller beskyddare/skyddsling, har brutits upp. Det finns fortfarande sociala och ekonomiska skillnader, men hierarkierna dominerar inte. Mer jämbördiga och affärsmässiga relationer, till företagen, till andra bönder, till de statliga jordbruksrådgivarna och till andra som kan förmedla kunskap, har större betydelse för böndernas ekonomiska beslut i San Sai. När det gäller den ekonomiska omvandlingsprocessen i San Sai och böndernas förmåga att utnyttja de möjligheter som uppstår i denna, menar jag att både de horisontella och de vertikala relationerna har betydelse. Bondegrupperna och kooperativen, som bygger på horisontella relationer, har medverkat till bättre spridning av information och kunskap. Utöver dessa finns det, i en del byar, informella horisontella nätverk, där informations-spridningen fungerar alldeles av sig själv. De vertikala relationerna är de mellan bönder och uppköpare, mellan bönder, gruppledare och företag, och mellan bönder och byråkrater på olika nivåer. Kooperativen är också del av vertikala relationer, där ledarna är länken mellan medlemmar och företagen.

Jämlikhet, konkurrens och stödjande strukturer

Nätverken skapar möjligheter för flera, och med detta ökar också förutsättningarna för att moderniseringen och globaliseringen ska leda till en positiv omvandling av jordbruket, snarare än utarmning. Vad är det då som gör att nätverken, både de formella och informella, har vuxit fram och har blivit livskraftiga just i San Sai? Jag har redan konstaterat att den relativa jämlikheten i San Sai främjar samarbetena, och därmed individens handlingsutrymme och förmåga att agera i förhållande till normer och system. Hur har den uppstått? De förändringar som skedde på 1930-talet, med statliga investeringar i bevattning,

utbildning och stöd till nyodling, lade en grund. De naturliga förutsättningarna för att bedriva jordbruk fanns redan, och inflyttningen till distriktet ökade. Men detta är inte en tillräcklig förklaring till varför hierarkierna är mindre framträdande i San Sai. Utvecklingen av jämlikheten har skett i samverkan med två faktorer, som tillsammans förstärker nätverken och därmed individens handlingsutrymme och förmåga att agera i förhållande till normer och system. Jämlikheten har utvecklats och förstärkts i samspel med två andra faktorer: konkurrens, och stödjande strukturer.

Att det råder konkurrens på flera nivåer i San Sai leder till att ingen grupp, eller ledartyp för den delen, tillåts dominera, åtminstone inte för någon längre tid. Detta innebär att det finns utrymme för flera typer av verksamheter. Om ett samarbete fallerar kan ett annat byggas upp. Nyttan av konkurrens mellan företagen har redan diskuterats i det föregående kapitlet, om kontraktsodlingen. Och nyttan av konkurrens på en högre nivå togs upp i kapitel fyra, om den statliga strukturen, där tävlan mellan olika enheter inom staten, och mellan de sårintressen som försöker påverka staten till sin fördel, leder till att det sällan är någon grupp som lyckas uppnå permanent stöd och dominans (Ammar, Christensen). Nyttan av konkurrens på det lokala planet, och ifrån böndernas perspektiv, går ut på att det blir utrymme för flera typer av samarbeten. De som vill samarbeta med det stora företaget Frito-Lay gör det, de som hellre vill starta eget i liten skala gör det. Och de samarbeten som inte längre fyller ett syfte dör ut. Dynamiken i nätverken är ett resultat av att det finns konkurrerande verksamheter både på det horisontella och på det vertikala planet.

Stödjande strukturer är ett begrepp som anknyter till diskussionen om normmodellen (Wickenberg 1999). Per Wickenberg använder begreppet stödjande strukturer i sin avhandling om miljöarbete i den svenska skolan, och tar upp flera exempel på vad dessa kan innefatta: engagerade nyckelaktörer, aktivt stöd från ledningen, infrastruktur i form av skolbyggnader som ger utrymme för egna sociala arenor för kommunikation, externa personer och resurser som kan mobiliseras, samt olika typer av mål och policydokument (Wickenberg 1999:507). De stödjande strukturerna kan som synes innefatta mycket. Det jag menar med stödjande strukturer i det här sammanhanget är framför allt de kanaler för informations- och kunskapsspridning och de resurser för samlarbetsorganisationer som har byggts upp i San Sai under lång tid, med hjälp av statligt stöd. Detta i form av väl fungerande jordbruksrådgivning, statligt initierade bondeorganisationer, och samarbete med jordbruksuniversitetet. Men även om staten har haft stor betydelse för att bygga upp de tillgångar som bönderna använder sig av betyder det inte att de lokala byråkraterna har full kontroll. De får tvärtom finna sig i att bli ifrågasatta inom det system de tillhör och att bli utmanade med samma medel som de själva använder sig av.

De tre faktorerna – jämlikhet, konkurrens, och stödjande strukturer – har tillsammans en positiv påverkan på böndernas handlingsutrymme. Jämlikheten finns i basen, men är beroende av de andra faktorerna för att vidmakthållas och utvecklas. Frågan om hur den relativa jämlikheten har uppstått från början är komplicerad. En möjlig förklaring ligger i den initiala fördelningen av jorden. Jordfördelningskooperativets projekt i slutet av 1930-talet ledde till att många nya bönder etablerade sig i San Sai. De som ingick i projektet fick också full äganderätt till jorden efter några år, och en diversifierad jordbruksekonomi växte fram.

Det flyttade in många bönder till Mae Taeng också, och i det här distriktet fanns också betydligt mer obrukad jord. Men i Mae Taeng fanns redan en etablerad boskapshandel, och de bönder som flyttade in där hamnade i beroendeställning till dem som hade kontroll över handeln. Detta kan ses som en spegling, i ett mikroperspektiv, av skillnaden mellan utvecklingen i Nord- och Sydamerika, där jordägarelliten i Sydamerika hämmade den ekonomiska utvecklingen genom att besitta både den ekonomiska och den politiska makten. I Nordamerika däremot, var tillgången till möjligheter mer jämnt fördelad från början (Sokoloff & Engerman 2000).

En annan möjlighet är att jämlikheten uppstod initialt genom att staten var först på plats. I ett område utan styrande makt ökar risken att lokala ledare tar kontroll (Ananya & Nipon 1991). Staten var emellertid tidigt på plats i San Sai, och dämpande därmed etableringen av en alternativ maktstruktur.

Frånvaron av en elit är lika viktigt som att ha kontroll över jorden

Pan, en pensionerad bonde i Ban Klang Phattana, tycker att de statliga jordbruksrådgivarna är bra, men eftersom bönderna i byn redan kan mer om jordbruk än rådgivarna behöver de inte komma så ofta. Ban Klang Phattana ligger i deldistriktet (*tambon*) Mae Faek Mai, i den norra delen av San Sai. Potatisodlar-köoperativet ligger precis i närheten, och i grannbyn finns den hemmafrugrupp som under senare år har startat egen chipsproduktion. I Ban Klang Phattana är nästan alla släkt med varandra. Det är en rätt liten by, med drygt 350 invånare. När det ordnas ett möte kommer alla, så här är det inga problem att sprida information, berättade Pans svärson för mig. Han är en av byns många entreprenörer, som brukade odla potatis tidigare, men som numera driver en fjärilsfarm i Mae Jo. I slutet av 1990-talet var annars de flesta i Ban Klang Phattana potatisodlare, och tre olika företag hade kontrakt med bönderna i byn. Ban Klang Phattana är en traditionell by i så måtto att matriarkatet lever kvar. Många av

kvinnorna stannar kvar i byn, och män flyttar in i samband med att de gifter sig med någon av dem.

De fasta hierarkier, som sägs dominera det thailändska samhället, är inte påtagliga här. Frånvaron av hierarkier skulle kunna vara ett resultat av att den ekonomiska utvecklingen har nått längre här än på andra ställen, vilket har frammanat mer affärsmässiga relationer och minskat behovet av klientism. Men jag tror att förklaringen har djupare rötter än så. Frånvaron av en ohotad elit är avgörande för jämlikheten, och att det saknas en självklar elit i många av byarna i San Sai hänger nära samman med jordfördelning och typen av jordäggande. Många av byarna i San Sai etablerades under 1930-talet. Några med hjälp av jordfördelningskooperativet, och andra, som Ban Klang Phattana, i områdena strax intill. Byarna expanderade i takt med att nya släktingar flyttade in (Kirsch 1981, Dusit & Somkid 1990). I dessa byar lades grunden till en jämlik struktur, vilket senare har bidragit till utvecklingen av nätverken. De olikheter som finns i jordägandet i dag har uppstått senare, genom att några familjer har delat upp jorden vid arvskifte och andra har köpt till jord för att få en större enhet.

Hur viktigt är det att äga den jord man brukar? Många av bönderna i San Sai äger sin jord, men det finns också potatisodlare som enbart brukar arrenderad jord, och många som kombinerar odling på egen och arrenderad jord. Det finns en också uppsjö av priser och arrangemang när det gäller arrende, några betalar med 50 % av risskörden under regnsäsongen, andra betalar i kontanter och då kan priserna variera mellan 1000 och 4000 baht per *rai*. Det finns inget entydigt samband mellan ägandeform och inkomst, för flera av de arrenderande potatisodlarna har högre inkomst än de som äger sin jord.⁴¹ Det formella kredit-systemet via BAAC (*Bank for Agriculture and Cooperatives*) är för övrigt öppet även för de bönder i San Sai som inte äger någon egen jord; de kan låna pengar genom att bilda grupper. Ett vanligt argument för att bönder behöver äga den jord de brukar är annars att de då har tillträde till det formella kreditsystemet, med jorden som säkerhet.⁴²

Betydelsen av jordägandet ligger också på ett annat plan än det rent ekonomiska. Det finns två typer av arrendebönder: de vars familj har arrenderat

⁴¹ Se Lipton (1985) för en diskussion om sambandet mellan jordäggande och välfärd.

⁴² I en thailändsk studie från 1988 görs ett försök att empiriskt testa äganderättens betydelse, och resultatet visar att bönder med äganderättsdokument har lättare att få kredit och att produktiviteten är större (Feder m fl 1988). Undersökningen är dock svår att relatera till förhållandena i San Sai, eftersom den bygger på en jämförelse mellan jordockupanter (*squatters*), i ett område klassat som skogsreservat, och bönder som har full äganderätt (dokument NS4 eller NS3). De bönder som är jordockupanter kan aldrig få full äganderätt, även om de har brukat sin jord lika länge som de som odlar utanför skogsområdet (eller snarare det som har blivit definierat som skog). Detta medför att de olika jordplättarna aldrig kan bli lika mycket värda, eftersom jorden i skogsområdet inte går att sälja.

jorden i flera generationer och de som arrenderar av släktingar eller grannar i väntan på att kunna ta över eller köpa jord. I det första fallet handlar det om en etablerad ägarstruktur och i det senare fallet har det att göra med livscykeln för enskilda hushåll.

I byarna i den övre delen av San Sai (tambon Mae Faek Mai) är det den senare typen som dominerar. Längre söderut i distriktet, närmare Chiang Mai, finns det några äldre byar, där de flesta av bönderna arrenderar sin jord. Här har strukturen varit sig lik sedan i slutet av 1800-talet, och det har hela tiden funnits en liten grupp jordägare som har ägt större delen av jorden. Flera av ägarna bor i staden. I de byar där jorden ägs av gamla aristokratfamiljer är arrendet för jorden inte högre än i andra byar, räknat i förhållande till de inkomster som potatisodlingen kan ge. I de fall det förekommer andelsbruk gäller det bara regnsäsongen; överskottet av det som odlas under torrperioden tar arrendatorn helt och hållet hand om.

Sett ur ett jämlikhetsperspektiv kan närvaron av en dominerande elit vara lika viktig som den ekonomiska risken att mista tillgången till den arrenderade jorden. Jag kan inte säga säkert att rollfördelningen är mer fast i de byar i San Sai som domineras av arrendatorer än i de byar där ägandet är blandat, och att samarbetet byborna emellan inte fungerar riktigt lika bra. Därtill behövs en mer grundlig studie. Men det skulle kunna vara så. I en av arrendebyarna hade potatisodlingen upphört nästan helt 1995; de flesta invånarna arbetade istället utanför jordbruket under torrperioden. Den som hade varit gruppleddare tidigare var också en av de få jordägare som bodde i byn, en mycket välbärgad man. Skälet till bönderna hade slutat med potatisodlingen här, var att de övriga gruppmedlemmarna inte var nöjda med ledaren. Istället för att avsätta honom och välja en ny, valde bönderna istället att sluta med potatisodlingen. Detta är den strategi som antas vara den vanliga i Thailand, där män från eliten har en självklar ledarroll. Hellre än att öppet konfrontera den ledare man är missnöjd med, väljer man bort organisationen helt och hållet (Akin 1980). Två år senare, 1997, expanderade potatisodlingen igen i de här byarna; en ny ledare i grannbyn hade tagit över.

Ett intressant fenomen i flera av byarna i den övre delen av San Sai, och en ytterligare illustration på flexibilitet och flytande roller, är att den traditionella formen av arbetskraftsbyte har ersatts med lönearbete till fast taxa. Bönder arbetar hos andra i byn för 120 baht om dagen. Och när det behövs extra hjälp i det egna jordbruket anlitas andra bybor för samma taxa. Hjälpens blir densamma men systemet är smidigare, eftersom bytet inte behöver vara jämnt. Forna tiders arbetskraftsbyte kan annars vara svårt att passa in i det moderna jordbruket, eftersom det kräver mycket samordning. Man skulle kunna se det som en gammal institution i en ny tappning. Och ett bevis för att de som hävdar att ekonomisk utveckling och kommersialisering av jordbruket oundvikligen leder till sönderfall av

bysammanhållningen har fel. En och annan håller fast vid den gamla formen av arbetskraftsbyte: Manit i Ban Kaw Mung, som med sina 60 år tillhör den äldre generationen bönder, byter arbete med sina vänner och grannar utan att blanda in pengar.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja påstå att den relativa jämlikheten och de flytande rollerna är något som gäller i hela distriktet, men det är mest framträdande i de nyare byarna, de som etablerades efter 1930-talet och där de flesta av bönderna också äger sin jord. Att rollerna flyter, det vill säga att det inte finns några fasta gränser mellan vem som är jordägare, arrendator, uppköpare, lönearbetare eller entreprenör, beror till viss del på att inkomstnivån generellt är högre här än i många andra delar av Thailand. Men det tål att betonas igen att det inte är frågan om några storskaliga odlare. Bönderna i San Sai har definitivt mer likheter med blekingska skogsbönder än med skånska storbönder. Marginalerna är små, och det behövs som regel fler än en inkomstkälla för att få det att gå ihop.

Bönder i San Sai bryr sig bara om att tjäna pengar, sa en av företagsrepresentanterna till mig. Som 1995, då flera kontraktsodlare lämnade tillbaka utsädet till NS Farm i början av säsongen och tecknade kontrakt med Siam Snack istället, bara för att få tillgång Atlantic-utsäde som hade visat sig ge högre skördar. De byter för att de kan. En viktig förklaring till framgången i San Sai är att det finns ett utbud av flera möjliga grödor, företag, uppköpare och organisationer att välja mellan. Och konkurrensen mellan dessa leder i sin tur till att möjligheterna till samarbete ökar.

Konkurrens ger större utrymme för bönderna

På vilket sätt kan strävan efter att öka den individuella inkomsten, och konkurrens mellan människor och grupper av människor leda till att nätverk uppstår och bibehålls? Det kan ses som en paradox att samarbeten kan frodas i ett samhälle som präglas av konkurrens och strävan efter individuell framgång. Samarbetenas funktion är dock lätt att förstå utifrån ett individuellt och institutionellt perspektiv, eftersom de utgör ett sätt att överbrygga hinder på marknaden och minska transaktionskostnader. Att de består förklaras därmed av att de har en funktion. Konkurrensen innebär också att bönderna kan gå in och ut ur olika typer av samarbeten, vilket ger flexibilitet och utrymme för förändring.

Konkurrens råder inom många områden i San Sai. För det första var konkurrensen mellan de olika kontraktsodlingsföretagen av stor betydelse under expansionsfasen. Genom att det fanns flera företag att välja mellan kunde böndernas organisationer, och deras förhandlingsposition, växa sig starkare. För det andra har det varit viktigt att bönderna har flera uppköpare att välja mellan.

De privata uppköparna har traditionellt haft en nyckelposition i Thailand för att tillhandahålla information om nya produkter, verksamheter och marknader. Uppköparna har också fått agera syndabockar när det har gått dåligt för bönderna, eftersom de antas utnyttja sin position genom att ta ut en alltför stor del av produktionsöverskottet från bönderna.⁴³ I San Sai finns det flera uppköpare att välja mellan, och det uppfattas inte som konstigt att byta. Bönderna är alltså inte beroende av en person för att få information.

På samma sätt som det råder konkurrens mellan uppköpare finns det flera typer av ledare. För att anknyta till det föregående avsnittet om jämlikhet: Man skulle kunna säga att framgångarna i San Sai i lika hög grad beror på elitens splittring som på böndernas gemenskap. Ledarna och entreprenörerna har olika vägar att gå för att nå framgång; en del har gått över till industrisektorn, några har startat egna företag, och andra har anställts av jordbruksföretagen. Elitens möjligheter till inkomst bygger inte längre enbart på att kontrollera böndernas produktionsöverskott. Alla ledare i San Sai är inte goda människor. Men eftersom det finns flera att välja mellan blir det svårt för de alltför egoistiska att ta för stort utrymme.

Potatisodlarnas kooperativ hade problem med sina ledare under de första åren, när potatispriset var högt och Spuntaodlingen kunde ge riktigt stora inkomster. Bunsri berättade för mig 1997 hur många av de tidigare medlemmarna i kommittén, d v s de som var med och grundade kooperativet, gjorde vad de kunde för att berika sig själva. De tog kooperativets pengar för sina egna privata affärer, och de tillverkade falska listor över kooperativmedlemmar för att få en större andel utsäde till sig själva. Fusk med namnlistor förekommer sannolikt fortfarande i liten utsträckning, men de korrupta medlemmarna i ledningskommittén har fått sluta. Det kom in en ny generation medlemmar i kooperativet efter ett par år, som tillsammans trängde ut de gamla.

Jag nämnde begreppet karisma i kapitel två, i anslutning till diskussionen om informella institutioner. Begreppet kommer ursprungligen från Weber, som definierar det som "hängivenhet för en enskild persons okränkbarhet, hjältemod eller exemplariska karaktär, och för det normativa mönster eller de order som han visar eller föreskriver". Det finns ett tydligt samband mellan klientism och karisma. För att kunna bygga sitt ledarskap på karisma förutsätts ett ojämlikt och hierarkiskt system. En karisma-ledare besitter en okränkbar auktoritet, vilken blir svårare att vidmakthålla i ett mer jämlikt samhälle där avvikande åsikter har större möjligheter att komma upp till ytan, och där det dessutom finns flera potentiella ledare som konkurrerar. Det har annars funnit gott om karismatiska ledartyper genom den thailändska historien, även om alla kanske inte har haft den exemplariska karaktär som Weber refererar till. De thailändska *nak leng*,

⁴³ Se Rigg 1986 och Ammar 1978, som inte alls håller med om detta.

chao pho, och *suea*, lokala ledare eller gudfäder som både fruktas och beundras av sina grannar har alla drag av karisma (Keyes 1983, McVey 2000, Ananya & Nipon 1991).

Det råder viss konkurrens även mellan kooperativen i San Sai. Potatisodlarkooperativet har blivit alltmer affärsinriktat och har utvecklat till samarbete med Frito-Lay. Jordfördelningskooperativet har gått i en annan riktning och väljer dels att samarbeta med de mindre företagen, dels att stödja böndernas egen chipsproduktion.

Betydelsen av marknaden för jordbruksprodukter ska inte heller underskattas, för mycket av det som har utvecklats i San Sai från slutet av 1980-talet bygger på den ständigt växande marknaden för potatischips. Därmed inte sagt att bönderna i San Sai hade stått och stampat på samma ställe om chipskonsumtionen aldrig hade ökat. Deras förmåga att ta tillvara produkten skiljer dem från potatisodlare på många andra ställen. Små potatis sparas till utsäde nästa säsong, för eget bruk eller för försäljning till andra. Det gör man inte i Fang; där beklagar bönderna istället på att FritoLay bara köper de stora potatisarna (Wedell Andersen). Redan 1997 fanns det en uppköpare i Ban Klang Phattana som tog hand om och sålde vidare de skadade potatis som företagen inte ville ha. Och numera utgör de defekta potatisarna en del av råvaran till hemmafrugruppens chipsproduktion.

Ett sista område där det råder konkurrens, till fördel för bönderna, är mellan de lokala statliga myndigheterna. Eftersom San Sai redan är ett utvecklat distrikt finns det goda möjligheter att utvecklingsinsatser ska ge ett positivt resultat. Därmed ligger det i byråkraternas intresse att hjälpa till, eftersom lyckade projekt kan ge både prestige och ökad budget.

Staten är stödjande, men blir utmanad

Den thailändska staten tidigt satsade på bevattning, utbildning och infrastruktur i San Sai. Några perioder har varit speciellt viktiga: 1930-talet då jordägar-kooperativet startade, bevattningen blev klar, och jordbruksskolan – som senare blev Mae Jo University – startade. I slutet av 1950-talet introducerades flera nya grödor, förutom potatis (Bourne 1989, Kung 1974). Den största satsningen på nya grödor gjordes i bergstrakterna, där man ville minska opiumodlingen, men en positiv bieffekt blev ökad diversifiering även i låglandsdistrikten. Introduktionen av potatis medverkade till att bönderna i San Sai etablerade en relation med de statliga jordbruksrådgivarna, eftersom enskild utsädesimport – som var tillåten i början – krävde kontakter med byråkraterna. Under 1970-talet fördjupades relationen, då flera nya bondegrupper grundades på initiativ av de statliga jordbruksrådgivarna. I mitten av 1980-talet engagerade sig staten i

utvecklingen av kontraktsoodlingen av potatis. Detta innebar en breddad relation mellan stat och bönder, eftersom alla kontrakt gick via distriktkontoret under de första åren.

Hur kommer det sig att så många insatser har gjorts just i detta distrikt? Bönderna i San Sai bråkade tidigt med staten, och ett skäl till att satsningarna gjordes just här på 1930-talet kan ha varit att man ville stävja ytterligare uppror med ekonomisk utveckling. Ledaren för ett av de större bondeupproren i norra Thailand, Chiang Mai-upproret 1889, kom från den del av San Sai där nyodlingskooperativet senare etablerades i tambon Nong Chom. Phraya Prapsonghkham var en lokal ledare, ungefär motsvarande *nai amphur*, administrativ ledare för distriktet. Han var välkänd och respekterad, och hade också varit ansvarig för att samla in skatterna, innan *tax-farming*, med betalning i kontanter, infördes av centralregeringen. Eftersom skatten på betelnötter och betelblad dels baserade sig på antal träd istället för verklig skörd, och dessutom samlades in före försäljning, var det många bönder som hade svårt att betala. Och de som inte kunde betala direkt blev bestraffade, vilket fick både bönder och Phraya Prapsonghkham att ilska till. Det som började som en skatteprotest utvecklades snart till ett massivt uppror mot centralregeringen i Bangkok. Upproret slogs ner ganska snabbt, men Bangkokregimen gick fortsättningsvis mer långsamt fram med reformerna (Sarassawadee 2005:191, Ramsay 1979, Tanabe 1984).

Befolkningen i de byar som drogs med i upproret 1889 var huvudsakligen khoen, och hade förflyttats till San Sai i början av 1800-talet när Chiang Mai skulle återbefolkas. När upproret hade slagits ner konfiskerades alla egendomar och de bönder som hade varit med blev slavar (Sarassawadee 2005, Tanabe 1984). Det är inte orimligt att det var i detta skede som ett antal aristokratfamiljer lade beslag på en stor del av jorden i San Sai. På 1920-talet protesterade bönderna i San Sai igen, den här gången mot de höga bevattningsavgifter som en kinesisk entreprenör försökte få bönderna att betala. Det blev inget uppror, utan bönderna valde att i protest utveckla sitt eget bevattningssystem istället (Anan 1984:97, 170).

Att staten tidigt gjorde insatser i San Sai kan som sagt bero på att man ville förhindra fler protester genom ökad ekonomisk utveckling. Eller också argumenterade de jordägande aristokratfamiljerna i distriktet för insatser till stöd för jordbruksutveckling. Slutligen kan utvecklingsinsatserna ha gjorts i San Sai just för att de naturliga förutsättningarna för att bedriva jordbruk redan var goda, vilket innebar att investeringar sannolikt skulle ge en god avkastning. Vad skälet än må ha varit blev resultatet att den statliga närvaron kom tidigt till distriktet, vilket i förlängningen ledde till ett pluralistiskt samhälle, som ger ganska stort utrymme för individuell frihet. I andra delar av den thailändska landsbygden har

det dröjt innan staten har fått kontroll, vilket har gett större utrymme för lokala banditer (*nak leng* och *suea*) satt ta makten (Ananya och Nipon 1991).⁴⁴

Genom det kontinuerliga arbetet på lokal nivå har det uppstått en positiv, om än inte konfliktfri, spiral i samverkan mellan stat och bönder. Då det uppstår meningsskiljaktigheter brukar dessa lösas med hjälp av förhandlingar och samtal, snarare än med konfrontation. Putnam (1996) menar att det behövs en horisontell struktur för att statliga insatser ska fungera och för att det sociala kapitalet ska växa. Med det argumentet i baktanke kan man anta att jordmännen redan fanns i San Sai, och att insatserna ledde till en god utvecklingsspiral.

Utveckling eller utarmning?

Min slutsats är att det sammanhang som råder i San Sai ökar sannolikheten för att bönder medvetet och självant väljer att stanna kvar inom jordbruket. Det är däremot inte en annan sorts bönder i San Sai. Precis som på alla andra ställen finns där entreprenörer som är villiga att ta risker och testa nya metoder och grödor. Där finns också de nyfikna, men mer försiktiga bönderna, som gärna testat nytt om någon annan först har visat att det lönar sig. Och så finns det de passiva, som behöver rätt mycket påtryckningar innan de byter bana. Dessa tre grupper av bönder finns däremot i ett sammanhang som skapar förutsättningar för en positiv utveckling av jordbruket, snarare än en utarmning. Detta får sannolikt till följd att entreprenörerna hittar fler möjligheter att utnyttja, de försiktiga tar till sig nyheter lite snabbare, och de passiva väljer att hänga på istället för att lägga av.

Tillbaka till Blekinge

Det sammanhang som jag själv växte upp i, den blekingska landsbygden, hade redan varit igenom utvecklingsfasen. Men vilken av de tre bondetyperna var min pappa? Jag nämnde tidigare att han kan ses både som entreprenör och som bakåtsträvare, beroende på när och hur man väljer att se på hans val. I början av sin bondebana var han och farfar entreprenörer. De var först i trakten med en Grålletraktor, och under de närmaste åren, innan andra bönder hade hunnit ifatt,

⁴⁴ I San Sai finns det flera människor med lokal förankring på ledande positioner, vilket också bidrar till att skapa och upprätthålla stödjande strukturer. Den lokale managern för Euro Asian Seeds, ett av de mindre potatisföretagen, har läst vid Mae Jo University, i likhet med han som var manager för potatiskooperativet 1997. Och chefen på jordfördelningskooperativet har en examen från Chiang Mai University; han hade varit kurskamrat med en av mina assistenter.

hyrdes pappa och Grållen in för körningar på gårdarna omkring.⁴⁵ Det gav extrainkomster, men var också ett bra sätt att skaffa sig kunskap om nya metoder; pappa – som aldrig har gått någon jordbruksutbildning – tittade och frågade och lärde sig och testade. 1955 hade pappa köpt ettåriga granplantor för att skola om och sälja vidare. De dog av torka, varenda en. Detta ledde fram till beslutet att köpa en bevattningsanläggning, som senare medverkade till att potatisskördarna blev ovanligt goda och räddade familjeekonomin mer än en gång. Grannarna var först skeptiska till nyttan med bevattning och menade dessutom att vattnet i Vierydsån snart skulle sina. Några år efteråt hade alla längs med ån skaffat egna anläggningar, och vattnet räckte.

På 1970-talet var det många bönder i Blekinge som byggde upp stora anläggningar för grisuppfödning. Mina föräldrar behöll träboxarna och småskaligheten. Att inte investera var ett medvetet val, för att vi tre döttrar skulle slippa känna oss pressade att ta över en dyr verksamhet. Men det skulle också kunna tolkas som att mina föräldrar nu hade gått från att vara entreprenörer till att bli bakåtsträvare. Ingen av döttrarna utbildade sig till bonde, eller gifte sig med en heller för den delen. Åkrarna har en kusin arrenderat, skogen har min sväger och min äldsta syster – som till slut köpte gården – skött på helgerna. Och nu finns där en skogsutbildad systerson med en egen liten familj, redo att ta över. Småbruken lever kvar i Blekinge, även om de är färre och har en helt annan form än på mitten av 1940-talet, då pappa flyttade till Smedamåla.

Vad väljer barnen?

Vilka val kommer nästa generation i San Sai att göra? Det vet inte jag, för de jag har pratat med och observerat är de redan verksamma bönderna. Ingen av dem som jag intervjuade i San Sai förväntade sig att deras barn skulle välja samma yrkesbana. Någon hoppades att det skulle bli så, men de flesta menade att det faktiskt var upp till barnen själva att besluta. Detta visar att det idag inte finns någon social press på barnen att de ska ta över jordbruket och fortsätta som bönder. Precis som jag hade det när jag växte upp, har bondsönerna och bonddöttrarna i San Sai tillgång till utbildning och kan göra sina egna val. Det är inte självklart att de ska välja samma yrke som föräldrarna. Några av de framtida bönderna i San Sai kommer sannolikt att vara som Rangsan. Han har universitetsutbildning från Mae Jo och ett heltidsjobb som byråkrat, samtidigt som han arrenderar tre *rai* där han odlar potatis. Rangsan sparar pengar för att köpa egen jord och drömmer om att odla blommor i framtiden. Han är inget offer.

⁴⁵ Fergusons Grålletraktor var utrustad med hydraulik, vilket gjorde att traktorn och den maskin som kopplades på arbetade tillsammans som en enhet. De gamla traktorerna kunde bara bogsera maskinerna och var både mer tungstyrda och ineffektiva.

Klyftan mellan stad och landsbygd kan ibland tyckas oändlig i Thailand. Skillnaden mellan folk och folk består. I mitten av 1800-talet strävade Mongkut efter att visa att han och de andra i staden var civiliserade, till skillnad från den obildade landsbygdsbefolkningen, *chaobannok*, och de obildbara skogsfolken, *chaopa*, (Thongchai 2000:536). Utanför Thammasat 1976 deltog *village scouts* från landsbygden tillsammans med militären i massakern på demonstrerande studenter (Muecke 1980). Och 2008 byggde *People's Alliance for Democracy* barrikader på Bangkoks gator i protest mot att landsbygdsbefolkningen envist fortsätter att rösta på "fel" politiker. Frånvaron av skarpa gränser mellan olika grupper av människor i San Sai inger hopp.

Sammanfattningsvis

Det jag har visat är hur de olika faktorer samverkar och påverkar bönders val. Jag föreslog i början av kapitlet att den rådande normen bland bönder i San Sai är "Allt är möjligt!". Detta gäller givetvis inte som personlig norm för alla människorna i distriktet, utan ska ses som något som kan gälla för grupper av bönder, på ett mer övergripande plan. Att det i San Sai råder relativ jämlikhet, på ett socialt såväl som på ett ekonomiskt plan, att konkurrens mellan olika grupper, organisationer och individer förhindrar att någon får för stor makt, och att det finns stödjande strukturer på flera nivåer, leder sammantaget till olika typer av samarbeten gynnas och att det är möjligt att utnyttja nya möjligheter inom jordbruket. Detta leder i sin tur till att vågskålen väger tyngre för utveckling än för utarmning.

Förklaringen till varför det råder öppenhet, flexibilitet och relativ jämlikhet i San Sai idag är enkel att berätta om, men förmodligen betydligt svårare att praktiskt duplicera i ett annat sammanhang. Man behöver gå tillbaka till 1930-talet för att förstå varför det ser ut som det gör idag i San Sai. Staten gjorde då ett antal större investeringar i området, som dels ledde till att förutsättningarna för att bedriva lönsamt jordbruk förbättrades och dels förde med sig att nytt folk flyttade in i distriktet. Likaså uppstod ett jämnare jordäggande i vissa delar av distriktet. Det tål att betonas, återigen, att rörlighet är vanlig på den thailändska landsbygden, och att inflyttning har skett i precis lika hög grad i Mae Taeng. Det som hände i San Sai var dock att inflyttningen på 1930-talet fick den hierarkiska strukturen att vackla lite grann, och att den utveckling som senare skedde ytterligare förstärkte rörligheten mellan och inom olika grupper.

Nog finns det folk som vill utnyttja sin ställning till att tjäna pengar på andra även i San Sai, men eftersom de är flera som konkurrerar med varandra, och eftersom bönderna inte är beroende av dem för att fortsätta bedriva jordbruk, finns det mindre utrymme för dem att utvecklas till fullskaliga

patroner. De, precis som de statliga jordbruksrådgivarna, får finna sig i att bli ifrågasatta. Samarbetet mellan stat och bönder har inte alltid fungerat smidigt, men över åren har det utvecklats till en relation där staten på lokal nivå är mer stödjande än styrande. Att potatis alltid har varit en kontrollerad gröda, i så måtto att det mesta av utsädet importeras och att denna import går via Handelsdepartementet, har medverkat till att relationen mellan byråkrater och bönder har kunna utvecklats under lång tid. Satsningen på bondegrupper under 1970-talet lade grunden till en struktur som sedan kunde utnyttjas under de år kontraktsodlingen expanderade i distriktet. Då breddades relationen mellan byråkrater och bönder, och fler blev involverade. Konkurrenten har främjat jämlikhet och rörlighet på flera plan. Den växande marknaden för chips ledde till att fler företag etablerade sig i distriktet, och bönderna kunde bygga upp en kompetens i att hantera både företag och marknad. Att det finns flera uppköpare har också gynnat potatisodlarna; de är inte beroende av relationen till en person för att bedriva ekonomisk verksamhet. Inom och mellan de olika organisationerna och statliga kontoren råder det också konkurrens, vilket motverkar maktmissbruk. Böndernas fiende, sett i ett utvecklingsperspektiv, är de stela hierarkierna. Den ekonomiska utvecklingen gynnas av jämlikhet och rörlighet; även bönder med små tillgångar kan dras med om de befinner sig i ett sådant sammanhang.

Modellen för jordbruksledd utveckling, som var startpunkten för avhandlingsprojektet, är en modell för strukturuomvandling som bygger på att det finns en intern dynamik i jordbrukssektorn. Finns inte dynamiken måste staten se till att den uppstår, genom att satsa resurser på jordbruket. Jag tänkte att det är säkert inte var så enkelt, klev försiktigt ner i empirins djupa sjö, höll för näsan och tog en titt på vad som dolde sig under ytan. Och kom upp med ett, inte väsenskiilt, men ändå lite annorlunda vinklat perspektiv. Jag satt rätt länge på bryggan och funderade efteråt också, det ska villigt erkännas, innan jag kom på hur jag skulle väva ihop de olika delarna.

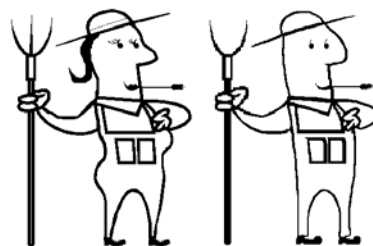
Fortsättning följer

Hur kan mina resultat leda vidare? Avhandlingens resultat har implikationer för den framtida forskningen på tre olika plan: Om bönder, om agrara system, och om Thailand. Bonden – som inte ska ses som en egen ras för sig – har placerats in i förhållande till det agrara systemet, som har placerats in i Thailand.

Katherine Bowie har nyligen analyserat kvinnors politiska roll i en by i norra Thailand, och tillbakavisar den gängse uppfattningen att kvinnors inflytande begränsar sig till den dagliga hushållsekonomin. Kvinnor kandiderar inte till lokala politiska poster, och de syns inte i debatterna. Men de har av-

görande betydelse för resultatet; få män skulle klara att vinna ett val utan stöd från hustrun och hennes egna nätverk (Bowie 2008).

Hemmafrugruppens chipstillverkning visar hur kvinnorna kan ta större plats inom ekonomin. Men även här handlar det om ett lagarbete; i detta fall fanns ordförandens make med i bakgrunden som rådgivare och med tillgång till ett vidare ekonomiskt nätverk. I metodkapitlet motiverades varför relationen mellan män och kvinnor valdes bort i avhandlingen. Jag har diskuterat bondens eget system, och bonden har underförstått varit det-samma som hushållet. Ett intressant område för vidare forskning vore att bryta ner hushållsnivån, och diskutera samspelet mellan man och hustru i jordbrukssamhället, sett i relation till den pågående omvandlingsprocessen och det omgivande samhället. Jag återkommer.

Summary

Introduction

There is a variety of options on the Thai countryside today, especially in an area like San Sai in northern Thailand, situated in the vicinity of a city. Farmers can choose to be prime movers in the development process, by exploiting the opportunities provided by a changing market, or they can choose to carefully study the results of those who dare to go first and then follow. They can also leave the countryside and search for a living in the city. What are the arguments for staying within the agricultural sector? The distance to the market is decreasing, not only as a result of better roads, but also because the information flow has increased. As the economy grows, the demand for new products is increasing, creating opportunities for those who want to invest in agriculture. But it has also become more difficult to be a farmer in Thailand today. Modern agriculture requires expensive input, living expenses are increasing, and labour has become scarce.

Purpose

The aim of the thesis is to construct a system, where the outer framework is defined by the potato industry. Within this framework the farmer and the other actors – the companies and the state – interact during the influence of resource endowments, and formal and informal institutions. The aim of the construction of the system is to arrive at an understanding of the farmer's world, and the different factors that influence the economic choices.

A general argument is that a relatively high degree of equity and flexibility create a breeding ground for cooperation and new forms of organisation, which in turn qualifies for development rather than impoverishment. In the area in Northern Thailand where the study is made many farmers have managed to make profitable choices. Focus will be on a group of farmers who already are empowered.

There are no sharp boundaries between people's different roles in San Sai, and this has contributed to the breaking down of traditional hierarchies. Relatively equal and businesslike relations to the companies, to other farmers, and to the state's representatives have a bearing on the farmers' economic decisions. Equality and mobility creates a breeding ground for collaborations, which in turn increases the prerequisites for development, rather than impoverishment.

Development of the potato industry

Many studies on contract farming put too much emphasis on the organisation form and the contracts, while local economic and social factors are underestimated. The significance of the local context is clear in this study. The expansion of the potato industry has helped farmers to gain broader and deeper competence on how to manoeuvre in the economic environment and take advantage of opportunities.

Although agriculture has declined in northern Thailand for the benefit of industries and settlement, the potato industry shows no signs of decline. Rather the opposite; potato cultivation expanded considerably over the years during the 1990s when the study was conducted, and has continued to grow since then. This is due to a soaring domestic demand for potato chips.

The years 1994 to 1997, when the study was conducted, was a formative period for the potatoes industry. During these years the market structure changed from oligopoly, to a high degree of competition and then back to oligopoly again. During the cultivation season 1993-1994 a Thai company, NS Farm, dominated the market in San Sai and decided the guaranteed price paid to the farmers. The following year the lucrative potato industry had attracted many more companies to the district. The increased competition had important implications for the farmers on two levels: They acquired a stronger bargaining position and the local state officials gradually lost their previous control over the potato industry.

In 1997 the market structure had changed again, as a U.S. company, Frito-Lay, had purchased the NS Farm and had crowded out many of the smaller companies. During the years of competition, however, the farmers in San Sai managed to build a stronger position, with the help of their own organization. They also acquired useful knowledge of the functioning of the market, providing a base for later entrepreneurial development.

Theoretical framework

The methodology used in this thesis is qualitative, and the general picture of the farmer's system is built up by a discussion about socio-cultural, political, and economic factors.

Three different theoretical models are discussed in the thesis: Oshima's model of agriculture-led development, Hayami/Ruttan's model of induced innovation, and Hydén's norm triad. Oshima's model was the starting point for the work, and the other two models, predominantly a modified version of Hayami/Ruttan's model, are used to discuss the interaction between the systems and the individual.

Results

A comparison between San Sai and a nearby district, Mae Taeng, shows that the systems in San Sai interact to create changes, while they are preserving in Mae Taeng. On an individual level, this means that cooperation and consensus has an advantage over conflict in San Sai. What distinguishes San Sai is that relations between different groups of people are open and flexible, which promotes cooperation at various levels and in different constellations. In Mae Taeng there is not the same kind of flexibility. Vertical relationships are still important and hierarchies prevail to a larger extent.

Transparency, flexibility and relative equality dominate in San Sai today because of the interplay between equity and two other factors, competition and supportive structures. It is necessary to go back to the 1930s to understand today's structure in San Sai. The state made a number of major investments in the region, leading to improved conditions for profitable agricultural production, and to the moving in of new people into the district. Land distribution became more even in parts of the district, partly because of the activities of a successful Land Settlement cooperative. The events in San Sai in the 1930s made the hierarchical structure to falter just a little, and later development has reinforced the mobility between and within different groups of people.

There are people who want to use their position to take advantage of others in San Sai as well, but since there is competition, and because farmers are not dependent on them to make a living, there is less room for full-scale patrons to develop. They, like the state's local representatives must learn to be challenged.

The cooperation between state and farmers over the years has evolved into a relationship where the state at a local level is more supportive than controlling. Potatoes has always been a crop subject to state control, which has contributed to the long-term development of a relationship between farmers and bureaucrats. The promotion of farmer-groups in the 1970s laid the foundation of a structure which could be utilized during the years of expansion of contract farming in the district. When more farmers became involved in contract farming the relationship between bureaucrats and farmers was broadened.

Competition has brought about equality and flexibility on several fronts. The growing market for chips led to the establishment of more companies in the district, and farmers were able to build skills in managing both business and the market. There are many buyers, or middlemen, in the district, and this has also benefited the potato growers, as they are not dependent on the relationship of a single person for their economic activities. There is also competition within and between the different organizations and government offices, discouraging the abuse of power. Economic development benefits from equality and mobility,

even farmers with small assets can be included, living and acting in such a context.

Oshima's model of agriculture-led development is an explanatory model as well as a strategy for development. He is not the only one who has discussed agriculture-led development, but he has stated that the model can explain Thailand's economic development (Oshima 1987). It is an aggregate model, and it is difficult to draw the conclusion that his model is valid for Thailand. There are, however, many indications that the mechanisms of the model are present and are working in San Sai.

The problem with the model is that it puts too much faith in land distribution and the state's ability to initiate the process. Oshima's model is based on the assumption that the state in an initial stage can trigger a process leading to increased productivity in agriculture, which subsequently leads to linking effects to small-scale industries at the domestic market. This is what is happening in San Sai.

Efforts for agricultural development have a positive impact in a country with a large agricultural sector. But changes come as much from the bottom as from the top, and the tension between formal and informal institutions must be included in the analysis. A comparison between the two districts San San and Mae Taeng shows that remaining hierarchies can be an obstacle to dynamic development.

Early in the process it became clear that cooperation between people seemed to work better in San Sai than elsewhere. In order to understand the institutions, namely the rules that govern and facilitate coordination between people, Hayami and Ruttan's model for technological and institutional change was brought into the analysis. In their model, institutions can be developed through changes in resource endowments, technology, and cultural endowments. Growing imbalance in resource allocation due to institutional constraints generated by economic growth creates incentives for leading actors to act for institutional innovation (Ruttan 2006). The model brings up the interaction between the various components of a system. But no account is taken of how the different systems relate to one another. Informal institutions, or cultural endowments as Hayami and Ruttan choose to call them, are left without further analysis. Hayami and Ruttan themselves note that a theory of action is missing in their model, i.e. what makes the farmers, scientists and planners see the changes in their environment, and then act for changing institutions and technology (Ruttan and Hayami, 1995). To be able to handle this, we must devote ourselves to the actors. The norm triad is used for the comparison of San Sai and Mae Taeng. By giving priority to various components of the model it is shown how the systems are preservative in Mae Taeng and developing in San Sai.

Relative equity on a social as well as on an economic level, combined with competition between individuals, organisations and groups, prevent people from gaining too much power. Supporting structures facilitate cooperation and make it possible to take advantage of opportunities within the agricultural sector. This taken together promotes development rather than impoverishment.

Referenser

Thailändska författare är sorterade efter förnamn, i enlighet med thailändsk klassificering.

Böcker och artiklar

- Adelman, Irma, *Beyond Export-Led Growth*. World Development, Vol.12, No. 9, pp. 937-949, 1984.
- Akin Rabibhadana, *Clientship and Class Structure in the Early Bangkok Period*. In Skinner and Kirsch (eds.), *Change and Persistence in Thai Society*. Cornell University Press, 1975.
- Akin Rahibhadana, *Self-help Organisation in Rural Thailand: The Question of Appropriate Policy Inputs*, Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, 1980.
- Alston, Lee J, *New Institutional Economics. The New Palgrave Dictionary of Economics*. Second Edition. Steven N Durlauf & Lawrence E Blume. Palgrave Macmillan 2008.
- Ammar Siamwalla, *A History of Rice Policies in Thailand*. Food Resrach Institute Studies, Vol. 14, No. 3, 1975.
- Ammar Siamwalla, *Farmers and Middlemen: Aspects of Agricultural Marketing in Thailand*, from Economic Bulletin for Asia and Pacific, Vol. XXIX No. 1, 1978.
- Ammar Siamwalla, *Land-Abundant Agricultural Growth and Some of Its Consequences: The Case of Thailand*. Kapitel tre i John W. Mellor, *Agriculture on the Road to Industrialization*. John Hopkins University Press, 1995.
- Ammar Siamwalla, *Myths, Demons, and the Future of Thai Agriculture*. Paper presenterat vid TDRI (Thailand Development Research Institute) Year-End Conference 1992.
- Ammar Siamwalla, *The Thai Economcy – Fifty Years of Expansion*. Från Thailand's King Bhumibol Adulyadej: The Golden Jubilee: 1946-1996. Singapore Achipelago Press, 1996A.
- Ammar Siamwalla, *Thai Agriculture: From Engine of Growth to Sunset Status*. TDRI Quarterly Review, December 1996B.
- Amsden, Alice, *Taiwan's Economic History: A Case of Etatism and a Challenge to Dependency Theory*. Modern China, Vol. 5, No. 3 1979.

- Amsden, Alice, *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialisation*. Oxford University Press, New York, 1989.
- Anan Ganjanapan, *The Partial Commercialisation of Rice Production in Northern Thailand: 1900-1981*. PhD thesis, Cornell University, 1984.
- Anan Ganjanapan, *State Conservation Policy and the Complexity of Local Control of Forest Land in Northern Thailand*. Presented at Voices from the Commons, the Sixth Annual Conference of the International Association for the Study of Common Property, Berkeley, CA, June 5-8, 1996.
- Anan Ganjanapan, *Local Control of Land and Forests: Cultural Dimensions of Resource Management in Northern Thailand*. Chiang Mai, Regional Center for Social Science and Sustainable Development (RCSD), 2000.
- Ananya Ungphakorn and Nipon Poapongsakorn, *The Process of land settlement in the central region*. Från: Chermasak Pinthong, ed, *Study of Conservation Forest Area: Demarcation, Protection and Occupancy in Thailand*, Volume III, Bangkok: MIDAS Agronomics Company, 1991.
- Anchalee Singhanetra-Renard, *Complex Relationship Between Production and Reproduction: The case of ancestor spirit cults and reproductive choice in the contents of changing socio-economic conditions in northern Thailand*, in Sarec Documentation, *The Challenge of Complexity, Third World Perspectives on Population Research*, Conference Report 1994:1.
- Anek Laothamatas, *A tale of two democracies: Conflicting perceptions of elections and democracy in Thailand*. Från *The Politics of elections in Southeast Asia*, R H Taylor (red.) Cambridge University Press 1996.
- Apichai Puntasen, *Buddhist Economics: Evolution, Theories and its Application to other Economics Subjects*. Amarin, Bangkok 2002.
- Aree Wiboonpongse, Songsak Sriboonchitta, Puttawan Kuntonthong, *Keys to inclusion of small-scale producers in the dynamic potato market in Thailand*. Presentation vid *International Symposium on Fresh Produce Supply Chain Management*. 2006
- Aree Wiboonpongse, Songsak Sriboonchitta, Puttawan Kuntonthong, Thailand: The Case of CMK housewives' group in the potato chip market. *Regoverning Markets Innovative Practice Series*, IIED, London 2007A.
- Aree Wiboonpongse, Songsak Sriboonchitta, Puttawan Kuntonthong, *An Alternative Deal for Potato Growers in the Contract Farming System*. Multi Cropping Center Seminar 2007B.
- Aronsson, Rune, Sven Andersson: *En blekingsk mångsysslare*. Blekingeboken 1979. Blekinge Musei och Hembyggsförbunds förlag. Karlskrona 1979.
- Ash, Colin, *Happiness and Economics: A Buddhist Perspective*. Paper presented at the 1st Conference of the Buddhist Economics Research Platform, Budapest, August 23-24 2007.
- Austin, James, *Agribusiness in Latin America*. Praeger, New York, 1974.

- Baker, Chris, *Thailand's Assembly of the Poor: background, drama, reaction*. Southeast Asia Research, 8, 1, 2000.
- Bangkok Post, *Contract farming overhaul agreed*. Av Chakrit Ridmontri, 29 oktober 1996.
- Bangkok Post, Nondhanada Intarakomalyasut, *Frito-Lay acquires competitor, 200 jobs to go as FPC closes factory*. 20 mars 1999.
- Bangkok Post, Woranuj Maneerungsee, *Alternative to garlic and onions*. 21 februari 2000.
- Baumann, Pari, *Equity and efficiency in contract farming schemes: the experience of agricultural tree crops*. ODI Working Paper No.139. ODI: London, 2000.
- Beale, Emma, *Lay's Experience in Thailand: Bringing a Global Product to a Local Market*. Thai American Business, July/August 2004.
- Benziger, Vincent, *Small Fields, Big Money: Two Successful Programs in Helping Small Farmers Make the Transition to High Value-Added Crops*. World Development, Vol. 24, No. 11, pp. 1681-1693, 1996
- Bergman, Karl, *Skogen lokalsamhället och makten i 1500- och 1600-talens Blekinge*. I *Skog och historia, Blekingeboken 2003*. Blekinge Hembygdsförbunds förlag. Karlskrona 2004.
- Bhumibol Adulyadej, *Royal Speech given to the audience of well-wishers on the occasion of the Royal birthday anniversary*, Dusit Palace, December 1997 <http://www.paktho.ac.th/learning/tencyclo/speeches/1997/1204.en.html>
- Bond, Jack J, *USDA/ARS Role in Research And Extension Program of Potato Production in Northern Thailand*, paper presented at The First Conference on Potato, Maejo Institute of Agricultural Technology, 1986.
- Bourdieu, Pierre, *The forms of capital*. I John G. Richardson (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 1986.
- Bourne, William, *A Review and Evaluation of Market and Production Performance of Opium Replacement Vegetable Cash Crops Extended in the Highlands of Northern Thailand between 2528 -2531 (1984-1988)*. Potato, page 7-10, United Nations Development Programme, Report No. 2, THA/87/018/A/01/99.
- Bowie, Katherine, *Slavery in nineteenth century northern Thailand: archival anecdotes and village voices*. Kyoto Review of Southeast Asia, 2:15, 1993.
- Bowie, Katherine, *Standing in the Shadows: Of matrilocality and the role of women in Northern Thailand*. American Ethnologist, Vol. 35 No. 1, 2008.
- Bowring, Sir John, *The Kingdom and people of Siam*. Introduction by David Wyatt. Two Volumes. Kuala Lumpu: Oxford University Press, 1969 [1857].

- Brunet, Jörg, *Glimtar ur Blekinges skogshistoria. I Skog och historia, Blekingeboken 2003*. Blekinge Hembygdsförbunds förlag. Karlskrona 2004.
- Budsara Limnirankul, *Collective Action and Technology Development: Upscaling of innovation in rice farming communities in Northern Thailand*. Wageningen University, 2007. ISBN 978-90-8504-684-4
- Burch, David & Jasper Goss, *An End to Fordist Food? Economic Crisis and the fast food sector in Southeast Asia*. Chapter 6 in David Burch & Jasper Goss & Geoffrey Lawrence (eds.), *Restructuring Global and Regional Agricultures: Transformations in Australasian agri-food economies and space*. Ashgate, 1999.
- Callahan, William A, *Social Capital and Corruption: Vote Buying and the Politics of Reform in Thailand*. Perspectives on Politics, Vol. 3 No.3 2005.
- Canadian Embassy, *The Market for Seed Potatoes in Thailand, September 2000*. <http://atn-riac.agr.ca> (Agriculture and AgriFood Canada). Hämtat från internet 2002-11-22.
- Carney, Judith A., *Struggles Over Crop Rights and Labour Within Contract Farming Households in a Gambian Irrigated Rice Project*. The Journal of Peasant Studies, Vol. 15, No. 3, 1986.
- Chaiwat Roongruangsee, *Social Infrastructure and Information Flow*. Kapitel sex i Mingsarn Kaosa-Ard, Kanok Rerkasem och Chaiwat Roongruangsee (red.), *Agricultural Information and Technological Change in Northern Thailand*. Research Monograph No. 1, Thailand Development Research Institute Foundation (TDRI), Bangkok 1989.
- Chaiyan Rajchagool, *The Rise and Fall of the Thai Absolute Monarchy*. Studies in Contemporary Thailand, Volume 2, White Lotus, Bangkok 1994.
- Chatthip Nartsupha, *The Thai village economy in the past*. Silkworm Books 1984.
- Chayan Vaddhanaphuti, *Social Structure and Peasant Political Culture: A Case Study of a Northern Thai Village*, Thai-European Seminar on Social Change in Contemporary Thailand, 1980.
- Chayan Vaddhanaphuti, *Cultural and Ideological Reproduction in Rural Northern Thai Society*. PhD thesis, Stanford, 1984.
- Christensen, Scott R., Ammar Siamwalla, Pakorn Vichyanond, *Institutional and Political Bases of Growth-Inducing Policies in Thailand*. World Bank, 1992.
- Christensen, Scott R., *Between the Farmer and the State: Towards a Policy Analysis of the Role of Agribusiness in Thai Agriculture*. TDRI 1992 Year-End Conference.

- CIP, International Potato Center & Maejo Institute of Agricultural Technology, *Proceedings: Workshop on Seed Potato Production for Consumer and Processing Varieties in Thailand*, Chiang Mai, 9-21 February 1990.
- Clapp, Roger A. J., *Representing Reciprocity, Reproducing Domination: Ideology and the Labour Process in Latin American Contract Farming*. The Journal of Peasant Studies, Vol. 16, No. 1, 1988.
- Clapp, Roger A., *The Moral Economy of the Contract*. In Peter D Little and Michael J Watts, *Living Under Contract: Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa*. The University of Wisconsin Press, 1994.
- Coase, Ronald, *The Nature of the Firm*. Economica No. 4. 1937.
- Cohen, Paul T, *The Politics of Economic Development in Northern Thailand, 1967-1978*. PhD thesis, University of London, 1981.
- Coleman, James S, *Social Capital in the Creation of Human Capital*. American Journal of Sociology 94, 1988.
- Connors, Michael Kelly, *Ideological Aspects of Democratisation in Thailand: Mainstreaming Localism*. Working Papers Series, No. 12, City University of Hong Kong, 2001.
- Dasgupta, Parta & Ismail Seragelding (red.) *Social Capital: A multi-faceted approach*. The World Bank, 2000.
- Dinham, B. and C. Hines, *Agribusiness in Africa*. Earth Resources, 1983.
- Dusit Jesdapipat & Somkid Kaewtip, *Impact of Urbanisation on Agricultural Economy of a Small Community in Northern Thailand*. Kapitel 24 i Ogura B. Takekazu (ed.), *Invitations to Rural Development in a Distorted Economy*. Agriculture and Food Policy Research Centre. Tokyo, 1990.
- Eaton, Charles & Andrew W Shepherd, *Contract farming: Partnership for growth. A Guide*. Food and Agriculture Organisation, FAO 2001.
- Elson, R E, *The end of peasantry in Southeast Asia: A social and economic history of peasant livelihood, 1800-1990s*. Mac Millan Press Ltd 1997.
- Embree, John F, *Thailand – A loosely structured social system*. American Anthropologist, Vol 52, 1950.
- ESCAP/UNCTC, Craig Emerson, *Transnational Corporations and the International Commercialization of Pineapple Canned in Thailand*, from Publication Series B No.1, Transnational Corporations and Primary Commodity Exports from Asia and the Pacific, 1981.
- EUs begreppsdatas, <http://iate.europa.eu>
- Falkus, Malkolm, *The Economic History of Thailand*. Australian Economic History Review, XXXI, No. 1, 1991. Special Issue: Exploring Southeast Asian Economic Past.

- Feder, Gerschon & Tongroj Onchan & Yongyuth Chalamwong, *Land Policies and Farm Performance in Thailand's Forest Reserve Areas*, Economic Development and Cultural Change, Vol. 36:483-501, 1988.
- Feeny, David, *Competing Hypotheses of Underdevelopment: A Thai Case Study*. The Journal of Economic History, Vol. 39, No. 1, pp. 113-127, 1979.
- Feeny, David, *The Political Economy of Productivity: Thai Agricultural Development 1880-1975*. University of British Columbia Press, 1982.
- Feeny, David, *The Decline of Property Rights in Man in Thailand, 1800-1913*. The Journal of Economic History, Vol. XLIX, Nr. 2 1989.
- Garforth, Chris J and Munro, Miranda, *Rural People's Organisation and Agricultural Development in the Upper North of Thailand*, Phase I of a joint research project, University of Reading and Chiang Mai University 1990.
- Garforth, Chris J, *The Role of Rural People's Organisation in Agricultural Development in Northern Thailand*, report to the ESCOR committee on research project R4300, Reading and CMU 1994.
- Garforth, Chris and Paiboon Suthsupa, *Who benefits from agricultural extension? "Training and visit" and the role of rural people's organisations in the upper north of Thailand* In Michael J. Parnwell (ed.) *Uneven Development in Thailand*, Aldershot, Avebury, 1996.
- George, Susan, *How the Other Half Dies*. Penguin, Harmondsworth, 1976.
- Gillberg, Gunnar, Jenny Stenberg, *Livsformsanalys och lokalt utvecklingsarbete: En pilotstudie om analysmetodens potential vid studier av socialt kapital, social ekonomi och hållbar utveckling.*: Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg, 2002.
- Glover, David, *Increasing the Benefits to Smallholders from Contract Farming: Problems for Farmers' Organizations and Policy Makers*, World Development, Vol. 15. No. 4:441-448, 1987.
- Glover, David & Ken Kusterer, *Small Farmers, Big Business: Contract Farming and Rural Development*. Macmillan Press, 1990.
- Glover, David & Lim Teck Ghee eds., *Contract Farming in Southeast Asia: Three Country Studies*, University of Malaya, Kuala Lumpur 1992.
- Goldberg, Ray, *Agribusiness Management for Developing Countries*. Ballinger, Cambridge, Mass., 1974.
- Grabowski, R., *The Implications of an Induced Innovation Model*. Economic Development and Cultural Change, July 1979.
- Gunnarsson, Christer & Mauricio Rojas, *Tillväxt, Stagnation, Kaos: En institutionell studie av underutvecklingens orsaker och utvecklingens möjligheter*. SNS Förlag, 1995.

- Hart, Gillian & Andrew Turton & Benjamin White (eds.), *Agrarian Transformations: Local Processes & the State in Southeast Asia*, University of California Press, Berkeley, 1989
- Hau, Angela Maria, *Marketing of horticultural crops produced in mountainous regions of Northern Thailand*. Paper presenterat på *Regional Seminar on Alternative Development: Sharing Experiences and Good Practices on Micro-credit, Revolving Funds and Marketing*. Luang Prabang, Laos 12-16 mars 2002.
- Hayami, Yuijiro & Vernon W. Ruttan, *Agricultural Development*, [1971] 1985.
- Hayami, Yuijiro & Saburo Yamada (et al); *The Agricultural Development of Japan: A Century's Perspective*. University of Tokyo Press, 1991.
- Hayami, Yuijiro, *Norms and Rationality in the evolution of economic systems: A view from Asian villages*. Japanese Economic Review, 1998.
- Hewison, Kevin, *Bankers, Bureaucrats, and the role of the state in Thailand*. PhD thesis, 1989.
- Hewison, Kevin, *Localism in Thailand: a study of globalisation and its discontents*. CSGR Working paper No. 39/99. Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, University of Warwick, 1999.
- Hewison, Kevin, *Constitutions, Regimes and Power in Thailand*. Democratization, 14:5, 928-945, 2007.
- Hewison, Kevin, *A book, the king and the 2006 coup*. Journal of Contemporary Asia, 38:1, 190-211, 2008.
- Hirsch, Philip, *The State in the Village: Interpreting Rural Development in Thailand*, Development and Change, Vol. 20:35-56, 1989.
- Hirsch, Philip, *Development Dilemmas in Rural Thailand*. Oxford University Press, Singapore, 1990.
- Hirsch, Philip, *Bounded Villages and the State on the Thai Periphery*. I Philip Hirsch (red), *The Village in Perspective: Community and Locality in Rural Thailand*. Social Research Institute, Chiang Mai University, 1993.
- Hydén, Göran, *Beyond Ujamaa in Tanzania: Underdevelopment and an uncaptured peasantry*. Heinemann, London , 1980.
- Hydén, Göran, *The Economy of Affection: Universalizing Informal Institutions*. Paper presenterat vid workshop om "Area Studies Controversy", Aarhus universitet, 2-3 december 2004.
- Hydén, Håkan, *Normvetenskap*. Lund Studies in Sociology of Law 2002.
- Ingram, James C, *Economic change in Thailand 1850-1970*, Stanford University Press 1971.
- Jacoby, Erich H., *Agrarian Unrest in Southeast Asia*. Asia Publishing House, 1961.
- Jarrick, Arne, *Inte förändra världen*. Svenska Dagbladet, söndagen den 15 oktober 2000.

- Jonston, Bruce F and John W Mellor, *The Role of Agriculture in Economic Development*, American Economic Review, Vol. 51., No. 4, 1961.
- Judd, Lawrence C; *In perspective - Trends in rural development policy and program in Thailand 1947-1987*, chapter IV & VII, Payap University, Chiang Mai.
- Ka, Chih-ming, *Agrarian Development, family farms, and sugar capital in colonial Taiwan, 1895-1945*. Journal of Peasant Studies, Vol. 18, No. 2, pp. 206-40, 1991.
- Kanoksak Kewthep, *Mass Movements and Democratisation: The Role of the Farmers' Movement in Thailand, 1973-76*. Journal of Social Research, Vol. 10, Special Issue, 1987.
- Kasian Tejapira, *Toppling Thaksin*. New Left Review, 39:5-37, 2006
- Kemp, Jeremy, *The Dialectics of Village and State in Modern Thailand*, Journal of Southeast Asian Studies, Vol. 22, No. 2, 1991.
- Key, Nigel & David Runsten, *Contract Farming, Smallholders, and Rural Development in Latin America: The Organisation of Agroprocessing Firms and the Scale of Outgrower Production*. World Development, Vol. 27, No. 2, pp. 381-401, 1999.
- Keyes, Charles F, *Economic Action and Buddhist Morality in a Thai Village*. The Journal of Asian Studies, vol. 42, No. 4: 851-868, 1983
- Keyes, Charles F, *Thailand: Buddhist Kingdom as Modern Nation-State*, D.K. Bangkok, 1989.
- Kirsch, Ottfried C, *Agricultural Cooperation in Thailand: Its Diversified Structure and Future Development*. Publications of the Research Centre for International Agrarian Development, Saarbrücken, Fort Lauderdale, 1981.
- Kitahara, Atsushi, *The Thai Rural Community Reconsidered: Historical Community Formation and Contemporary Development Movements*. Bangkok: The Political Economy Centre, Faculty of Economics, Chulalongkorn University, 1996.
- Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, Country and Constitutions – Thailand's Political Development 1932-2000*. RoutledgeCurzon, 2003.
- Koppel, Bruce M. (ed.), *Induced Innovation Theory and International Development: A Reassessment*. John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1995.
- Kung, Peter, *A Review of Irrigated Cropping Systems in Northern Thailand*. Page 103-113 from: Faculty of Agriculture, *Irrigated agriculture in Northern Thailand*, National Seminars Report No. 5, 1974.
- Lamb, Geoffrey & Linda Mueller, *Control, accountability and incentives in a successful development institution: The Kenya Tea Development Authority*. World Bank Staff Working Paper No. 550, World Bank, Washington DC, 1982.

- Lappe, F. M. and J. Collins, *Food First*. Institute for Food and Development Policy, San Francisco, 1977.
- Laramée, Peter A, *Problems of Small Farmers under Contract Marketing, with Special Reference to a Case in Chiang Mai Province, Thailand*, Economic Bulletin for Asia and the Pacific, Vol XXVI, No. 2-3:43-57, 1975.
- Leonard, Rebeca & Kingkorn Narintarakul Na Ayutthaya, *Thailand's Land Titling Programme: Securing Land for the Poor*. Paper presenterat på *Potitics of the Commons International Conference*, Chiang Mai University, 11-14 juli 2003.
- Lewis, W. Arthur, *Economic Development with Unlimited Supply of Labour*. The Manchester School of Economic and Social Studies, May 1954.
- Lewontin, R. C., *The Maturing of Capitalist Agriculture: Farmer as Proletarian*. Monthly Review: An Independent Socialist Magazine, Vol. 50, No. 3, 1998
- Little, Peter D and Michael J Watts, *Living Under Contract: Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa*. The University of Wisconsin Press, 1994.
- Lyckeby Concept, *80 år med Sveriges stärkelseproducenter*. Sveriges stärkelseproducenter, September 2007.
- McVey, Ruth (ed), *Money and Power in Provincial Thailand*. Honolulu, University of Hawai Press, 2000.
- McCargo, Duncan, *Populism and reformism in contemporary Thailand*. Southeast Asia Research, 9, 1, 2001.
- Mellor, John W, *Agriculture on the Road to Industrialization*, in John P. Lewis, and Valeriana Kallab (eds.), *Development Strategies Reconsidered*. New Brunswick and Oxford, 1986.
- Mellor, John W, *Agriculture on the Road to Industrialization*. John Hopkins University Press, 1995.
- Mighell, R & M Jones, *Vertical Coordination and Contract Farming*. Report no. 19, Washington DC, USDA, 1963.
- Mingsarn Kaosa-ard & Jeff Rutherford, *Cross-Sector Linkages in Mountain Development: The Case of Northern Thailand*. Social Research Institute, Chiang Mai University. Paper presenterat för UN Food and Agriculture Organisation, 2002.
- Minot, Nicholas William, *Contract Farming and Its Effect on Small Farmers in Less Developed Countries*. Working Paper No. 31, Michigan State University, 1986.
- Moore, Mick, *Empowerment at last?* Journal of International Development, 13:321-329, 2001.
- Muecke, Marjorie A, *The Village Scouts of Thailand*. Asian Survey, 20, 4: 407-427, 1980.

- Nabli, Mustafa K. & Jeffrey B. Nugent, *The New Institutional Economics and Its Applicability to Development*, World Development, Vol. 17, No. 9:1333-1347, 1989.
- National Statistical Office (NSO), *Agricultural Census*, 1963, 1978, 1993.
- National Statistical Office (NSO), *Statistical Report of Changwat Chiang Mai*. Bangkok 1993 och 1996.
- National Statistical Office, *Labour Force Survey* (hemsida: www.nso.gov.th)
- National Statistical Office, *Statistical Reports of Changwat Chiang Mai*. Various issues.
- National Statistical Office, *Statistical Yearbook for Thailand*. Various issues from 1960 to 1995, Bangkok.
- National Statistical Office, *Thailand in Figures*. 1994 and 1996, Bangkok.
- Nationalencyklopedin, artiklar om *Systemanalys*, samt *Systemteori*. Band 18, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganas 1995.
- Neher, Clark & Budsayamat Bunjaipet, *Political Interaction in Northern Thailand*. Crossroads, Vol. 4, No. 2: 35-52 1989.
- Neher, Clark, *Political Clientelism in Thailand*, Research Report, Payap University, Chiang Mai 1986.
- North, Douglass, *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. SNS Förlag 1993.
- Ockey, James, *State, Bureaucracy and Polity in Modern Thai Politics*. Journal of Contemporary Asia, Vol. 34, No. 2, 2004.
- Odelberg, Axel, *Äventyr på riktigt: Berättelsen om upptäckaren Sven Hedin*. Nordstedts 2008.
- Office of Agricultural Economics, *Agricultural Statistics of Thailand*. Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok. Various issues from 1963 to 1995.
- Oshima, Harry T., *Economic Growth in Monsoon Asia - A Comparative Survey*. Tokyo University Press, 1987.
- Pallegoix, M Jean Baptiste, *Description du Royaume Thai ou Siam*. Två volymer. Paris: Au profit de la mission de Siam, 1854.
- Pasuk Phongpaichit & Chris Baker, *Thailand - Economy and Politics*. Oxford University Press 1995.
- Phipit Suphaphipat, *The performance of agricultural cooperatives in Thailand*, from John Wong (ed); *Group farming in Asia - Experiences and potentials*, Singapore University Press, 1979.
- Phitsanes Jessadachatr, *A history of Sugar Policies in Thailand: 1937-75*. Master's thesis, Faculty of Economics, Thammasat University, 1977.
- Phrek Gympmantasiri, Songsak Siriboonchitta, Aree Wiboonpongse, Budsara Limnirankul, *Policies that work for sustainable agriculture and regenerated rural economies*. Multi Cropping Centre, MCC, Chiang Mai, 2000.

- Popkin, Samuel, *The Rational Peasant: The Political Economy of Rural Society in Vietnam*. University of California Press, Berkeley, 1979.
- Porpant Ouyyanont, *The Crown Property Bureau in Thailand and the crisis of 1997*. *Journal of Contemporary Asia*, 38:1, 166-189, 2008.
- Porpant Ouyyanont, *Transformation of Bangkok and concomitant changes in urban-rural interaction in Thailand in the 19th and 20th centuries*. Paper presented at the conference on The Chao Phraya Delta: Historical Development, Dynamics and Challenges of Thailand's Rice Bowl, 12-15 December 2000, Kasetsart University, Bangkok.
- Porter G, Phillips-Howard K., *Comparing contracts: an evaluation of contract farming schemes in Africa*. *World Development* 25(2): 227–238, 1997.
- Potter, J M, *Thai Peasant Social Structure*. London, Chicago University Press, London, 1976.
- Putnam, Robert D, *Den fungerande demokratin: Medborgarandans rötter i Italien*. SNS Förlag 1996.
- Putnam Robert D, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster, 2000.
- Ragin, Charles C, *Constructing Social Research*. Pine Forge Press, 1994.
- Ramsay, James Ansil, *Modernization and Centralization in Northern Thailand, 1875-1910*. *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. VII, No.1 1976.
- Ramsay, James Ansil, *The Political Economy of Sugar in Thailand*, *Pacific Affairs*, Vol 60, No. 2, 1987.
- Rigg, Jonathan, *The Chinese Agricultural Middleman in Thailand: Efficient or Exploitative?* *Singapore Journal of Tropical Geography*, Vol. 7, No. 1, 1986.
- Rigg, Jonathan, *Grass-roots Development in Rural Thailand: A Lost Cause?*; *World Development*, vol 19, no 2/3, 1991.
- Rigg, Jonathan, *Southeast Asia: the human landscape of modernization and development*. Routledge, 1997, 2003.
- Rigg, Jonathan, & Sakunee Nattapoolwat, *Embracing the Global in Thailand: Activism and Pragmatism in an Era of Deagrarianisation*. *World Development* 29:6, 2001.
- Rigg, Jonathan & Mark Ritchie, *Production, consumption and imagination in rural Thailand*. *Journal of Rural Studies* 18, 359-371, 2002.
- Riggs, Fred W., *Thailand: The Modernisation of a Bureaucratic Polity*. East-West Centre Press, Honolulu, 1966.
- Ritchie, Mark, *From Peasant Farmers to Construction Workers: The Breaking Down of Boundaries Between Agrarian and Urban Life in Northern Thailand, 1974-1992*. PhD thesis in sociology, University of California at Berkeley, 1996.

- Ruttan, Vernon W & Yujiro Hayami, *Induced innovation theory and agricultural development: A personal account*. Kapitel 2 i Bruce M Koppel (red.) *Induced Innovation Theory and International Agricultural Development: A reassessment*. The John Hopkins University Press 1995.
- Ruttan, Vernon W., *Social science knowledge and economic development*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2003.
- Ruttan, Vernon W., *Social science knowledge and economic development: an institutional design perspective*. Journal of Institutional Economics, Vol. 2, No. 3, 249-272, 2006.
- Rydén, Reine, *Att åka snålsjuts är icke hederligt – De svenska jordbrukarnas organisationsprocess 1880-1947*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 18, 1998.
- Salganik, Matthew J & Douglas D Heckathorn, *Sampling and Estimation in Hidden Populations Using Respondent-driven Sampling*. Sociological Methodology, Vol. 34, 193-239, 2004.
- Sarassawadee Ongsakul, *History of Lanna*. Silkworm Books, Chiang Mai, 2005.
- Sato, Jin, *Public Land for the People: The Institutional Basis of Community Forestry in Thailand*. Journal of Southeast Asian Studies, 34, 2: 329-346, 2003.
- Schultz, Theodore W, *Transforming Traditional Agriculture*, New Haven: Yale University Press, 1964
- Scott, Gregory J, *Marketing Thailand's Potatoes: Present Patterns and Future Prospects*, International Potato Center, Lima, Peru, 1987.
- Scott, James, *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. Yale University Press, New Haven, 1976.
- Sharp, Lauriston and Lucien M Hanks, *Bang Chan: Social History of a Rural Community in Thailand*, Cornell University Press, 1978.
- Shigetomi, Shinichi, *Cooperation and Community in Rural Thailand: An organisational analysis of participatory rural development*. Institute of Developing Economies, Tokyo, 1998.
- Singh, Sukhpal, *State, Agribusiness Firms, and Farmers in Thailand: A Study of Contract Farming System*. Paper presenterat vid ICAS 3, International Conference for Asia Scholars, Singapore 2003A.
- Singh, Sukhpal, *Value Addition by Cooperatives: "Alu" in Thailand*. Case Folio, ICFAI Press, mars 2003B.
- Skyttner, Lars, *General Systems Theory: Ideas and Applications*. World Scientific Publications Company, Singapore 2001.
- Smulovitz, Catalina, *Notes on evaluating empowerment*. Paper presenterat vid en workshop om "Measuring Empowerment: Cross-Disciplinary Perspectives". World Bank, Washington, 4-5 februari 2003.

- Sokoloff, Kenneth L & Stanley L Engerman, *Institutions, Factor Endowments, and Paths of Development in the New World*. Journal of Economic Perspectives, Vol. 14, No. 3, 2000.
- Sompop Manarungsan, *Economic Development of Thailand, 1850-1950: Response to the Challenge of the World Economy*, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 1989.
- Sompop Manarungsan & Suebskun Suwanjindar, *Contract Farming and Outgrower Schemes in Thailand*, from David Glover & Lim Teck Ghee (eds.), *Contract Farming in Southeast Asia: Three Country Studies*, University of Malaya, Kuala Lumpur, 1992.
- Starrin, Bengt, *Empowerment som tankemodell. Frigörande kraft: Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Erik Forsberg och Bengt Starrin, (red.), Förlagshuset Gothia AB Stockholm, 1997.
- Surakiart Sathirathai, *Laws and Regulations Concerning Natural Resources, Financial Institutions and Export: Their Effects of Economic and Social Development*. Thailand Development Research Institute, Bangkok 1987.
- Tanabe, Shigeharu, *Ideological Practice in Peasant Rebellions: Siam at the Turn of the Twentieth Century*, i Andrew Turton & Shigeharu Tanabe (red), *History and Peasant Consciousness in Southeast Asia*, Osaka, National Museum of Ethnology, 1984.
- Tapp, Nicholas, *Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand*, Oxford University Press 1989.
- The Nation, *Snack market records 8 percent growth*. 3 augusti 1999.
- The Nation, *US Snack giant Frito-Lay buys up Thai brands*. 20 mars 1999.
- Thongchai Tonguthaisri, *Ware Potato Production Pattern and the Possibility of Future Seed Tuber Production in Chiang Mai*. In CIP, International Potato Center & Maejo Institute of Agricultural Technology, *Proceedings: Workshop on Seed Potato Production for Consumer and Processing Varieties in Thailand*, Chiang Mai, 9-21 February 1990.
- Thongchai Winichakul, *Siam Mapped - A History of the Geo-body of a Nation*, Silkworm Books, Chiang Mai, 1994.
- Thongchai Winichakul, *Nationalism and the Radical Intelligentsia in Thailand*, Third World Quarterly, 29:3 2008 A.
- Thongchai Winichakul, *Toppling democracy*. Journal of Contemporary Asia, 38:1, 11-37, 2008B.
- Todey, Alan R, *Agricultural Data Handbook for Northern Thailand*. Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, 1972.
- Turton, Andrew, *Northern Thai Peasant Society: Twentieth-Century Transformations in Political and Rural Structures*, The Journal of Peasant Studies, Vol. 3, No. 3:267-298, 1976.

- Turton, Andrew, *Thailand: Agrarian Bases of State Power*. Kapitel tre i Gillian Hart, Andrew Turton & Benjamin White (eds.), *Agrarian Transformations: Local Processes & the State in Southeast Asia*, University of California Press, Berkeley, 1989.
- UNESCAP, *Greater Mekong Subregion Business Handbook* ST/ESCAP/2183, 2002. <http://www.unescap.org/tid/publication/indpub2183.htm>. Hämtad från internet 2007-11-29
- USDA Foreign Agricultural Service, *Thailand Trade Policy Monitoring, Thai Cabinet Increases Potato Quota 2003*. GAIN report (Global Agriculture Information Network) No. TH3092, 2003.
- Wade, Robert, *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialisation*. Princeton University press 1990.
- Walker, Andrew, *Agricultural Transformation and the Politics of Hydrology in Northern Thailand*. *Development and Change*, 34, 5:941-964, 2003.
- Walker, Andrew, *Matrilineal Spirits, Descent and Territorial Power in Northern Thailand*. *The Australian Journal of Anthropology*, 17, 2, 2006.
- Walker, Andrew, *The rural constitution and everyday politics of elections in Northern Thailand*. *Journal of Contemporary Asia*, 38:1, 84-105, 2008.
- Van der Eng, Pierre, *Productivity and Comparative Advantage in Rice Agriculture in Southeast Asia Since 1870*. *Asian Economic Journal*, Vol. 18, No. 4 2004.
- Wanna Prayukvong, *A Buddhist economic approach to the development of community enterprises: A case study from Southern Thailand*. *Cambridge Journal of Economics*, 29: 1171-1185, 2005.
- Vanpen Surarerks, *Historical development and management of irrigation systems in Northern Thailand*. Chiang Mai University 1986.
- Warning, Matthew and Wendy Soo Hoo, *The Impact of Contract Farming on Income Distribution: Theory and Evidence*. Paper presenterat vid: Western Economics Association International Annual Meetings, 30 juni, 2000.
- Warr, Peter, *The Thai Economy*. Kapitel ett i Peter Warr (ed.) *The Thai Economy in Transition*. Cambridge University Press 1993.
- Watts, Michael J, *Life under Contract: Contract Farming, Agrarian Restructuring, and Flexible Accumulation*. Kapitel ett i 1994:27 Peter D Little & Michael J Watts (red.), *Living Under Contract: Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa*. The University of Wisconsin Press, 1994.
- Weber, Max, *The Theory of Social and Economics Organisation*. New York, Oxford University Press, 1947
- Wedell Andersen, Carina, *Kontraktdyrkning af kartofler i det nordlige Thailand*. Roskilde Universitetscenter, juni 2004.

- Wenster, Ivar, *Den raffinerade potatisen – om stärkelsefabrikationen i västra Blekinge under 1800-talet*. Blekingeboken 1995, Blekinge Läns Hembygdsförbunds förlag, Karlskrona.
- White, Ben, *Agroindustry and Contract Farmers in Upland West Java*. The Journal of Peasant Studies, Vol. 24, No. 3, pp. 100-136, 1997.
- Wickenberg, Per, *Normstödjande strukturer: Miljötematiken börjar slå rot i skolan*. Lund Studies in Sociology of Law, No. 5, 1999.
- Widerberg, Karin, *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur 2002.
- Wijeyewardene, Gehan, *Great City on the River Ping: Some Anthropological and Historical Perspectives on Chiang Mai*. Political Science Review, Series No. 6:86-112 1984.
- Williams, Simon and Ruth Karen, *Agribusiness and the Small Scale Farmer: A Dynamic Partnership for Development*. USAID, Westview Press, 1985.
- Wyatt, David K, *Thailand - A Short History*. Silkworm Books, Chiang Mai, 1984.
- Örnberg, Lena, *The Hard Use of Development models - A Critique of Oshima's Model and Its Relevance for Thailand*, i Winter N. (red.), *How Free are the Southeast Asian Markets?*, Åbo Akademi and Nordic Association of Southeast Asian Studies (NASEAS), 1994.

Opublicerat material

Huvuddelen av nedanstående dokument har översatts från thai till engelska; enstaka dokument har översatts till svenska.

- Chiang Mai Potato Farmers' Cooperative, *Annual Report for 1994*. Chiang Mai, 1995.
- Coordination Committee for Agricultural Development Cooperation between Public and Private Sector, *Report from meeting on cost sharing and contract farming*, Monday 28 October 1996, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok.
- District Office of Agricultural Extension in San Sai, *Extension Project for Industrial Potatoes, San Sai district, Growing season 1993-94*. Chiang Mai, 1994.
- Ministry of Commerce, *Decree on Taxes on Potatoes (according to agreement with WTO)*. Document No. 1, Bangkok, 1996.
- Ministry of Commerce, *Förordning om import av utländskt utsäde*, 1967.
- Office of Commercial Affairs in Chiang Mai, *Notes from a meeting on potatoes with representatives of potato farmers, the Potato Growers' Cooperative, and the government*. Chiang Mai, 28 May 1996.

- Office of Commercial Affairs in Chiang Mai, *Potato Seeds*. Chiang Mai, 1995.
- Provincial Office of Agricultural Extension in Chiang Mai, *Conclusions from Study and Analysis of the Potato Producing Situation in Chiang Mai 1995/96 and Estimates for 1996/97*. Chiang Mai, 1997.
- Provincial Office of Agricultural Extension in Chiang Mai, *Potato: Growing season 1994-95*. Chiang Mai, 1995.
- Provincial Office of Agricultural Extension, Chiang Mai, unpublished agricultural statistics for Chiang Mai Province, 1991-1996.
- Provincial Office of Commerce, *Överenskommelse om hantering av potatis för direktkonsumtion*. Anteckningar från möte den 28 maj 1996.
- Public Warehouse Organisations, PWO, Ministry of Commerce, opublicerad statistic över potatisimport.
- Royal Thai Government, *1967 Decree on Import of Foreign Plants and Seed*.

LUND STUDIES IN ECONOMIC HISTORY

- 49 Örnberg, Lena
Bondens val - System, samspel och stödjande strukturer under moderniseringsprocessen i norra Thailand (Farmer's Choice - Systems, interaction and supporting structures during the modernisation process in Northern Thailand), 2008
- 48 Rönqvist, Sofia
Från diversity management till mångfaldsplaner? Om mångfaldsidéns spridning i Sverige och Malmö (From Diversity Management to Diversity Plans? On the Spread of the Diversity Idea in Sweden and Malmö), 2008
- 47 Karlsson, Tobias
Downsizing: Personnel Reductions at the Swedish Tobacco Monopoly, 1915-1939, 2008
- 46 Enflo, Kerstin
Regional and Industrial Growth Patterns in 20th Century Western Europe, 2008
- 45 Axelsson, Tobias
Peasants and Policymakers, Agricultural transformation in Java under Suharto, 2008
- 44 Gustafsson, Fredrik
The Visible Palm: Market Failures, Industrial Policy and the Malaysian Palm Oil Industry, 2007.
- 43 Forsberg, Le Thanh
Defining Strong Ownership: Institutional Determinants and Stakeholder Interests in Vietnamese Development Planning, 2007.
- 42 Andera, Jan
Driving under the Influence – Strategic Trade Policy and Market Integration in the European Car Industry, 2007.
- 41 Krantz, Olle & Schön, Lennart
Swedish Historical National Accounts 1800—2000, 2007.
- 40 Lundh, Fay
Lönande lärande. Teknologisk förändring, yrkesskicklighet och lön i svensk verkstadsindustri omkring 1900 (Profitable Learning – Technological Change, Skills and Wages in the Swedish Engineering Industry around 1900) , 2007.
- 39 Abou-Zeinab, Ali
Commercial Banking and Economic Development, The Lebanese Experience 1856-1974, 2006.
- 38 Jönsson, Per Ingvar
Chaebol-företagen - en "omöjlig" konfiguration i den sydkoreanska industrialiseringsprocessen (The Chaebol Conglomerate - An "Impossible" Configuration in the South Korean Industrialization Process), 2006.
- 37 Josephson, Camilla
Growth and Business Cycles -Swedish Manufacturing Industry 1952-2001, 2005.

- 36 Appelquist, Joakim
Informationsteknik och organisatorisk förändring - Teknik, organisation och produktivitet i svensk banksektor 1975-2003 (Information Technology and Organizational Change – Technology, Organization and Productivity in Swedish Banking Sector 1975-2003), 2005.
- 35 Green, Erik
Peasant production and limits to labour Thyolo and Mzimba Districts in Malawi, mid-1930s to late-1970s, 2005.
- 34 Saarinen, Jani
Innovations and Industrial Performance in Finland 1945 – 1998, 2005.
- 33 Lindgren, Mattias
Does schooling make sense? A household perspective on the returns to schooling for self-employed, farmers and employees in Egypt, 2005.
- 32 Lundh, Christer, Jonas Olofsson, Lennart Schön & Lars Svensson (eds.)
Wage Formation, Labour Market Institutions and Economic Transformation in Sweden 1860-2000, 2004.
- 31 Rytönen, Paulina
Fruits of Capitalism, Modernisation of Chilean Agriculture 1950-2000, 2004.
- 30 Johansson, Kent
Child Mortality during the Demographic Transition. A Longitudinal Analysis of a Rural Population in Southern Sweden, 1766-1894, 2004.
- 29 Holmquist, Svante
Kapitalbildning i svensk industri 1870-1930 (Capital Formation in Swedish Industry 1870-1930), 2004.
- 28 Carlsson, Ellen
To Have and to Hold: Continuity and change in property rights governing water resources among the Meru of Tanzania and the BaKgatla of Botswana; 1925-2000, 2003.
- 27 Abdulsomad, Kamaruding
Building technological capabilities of local auto parts firms under contrasting industrial policies : a comparative study of Malaysia and Thailand 1960-2000, 2003.
- 26 Bengtsson, Henrik
Ålder och ekonomisk omvandling. Sveriges tillväxthistoria i ett demografiskt perspektiv, 1890-1995 (Age and Economic Transformation. Sweden's History of Economic Growth in a Demographic Perspective, 1890-1995), 2003.
- 25 Andersson, Martin
Bending the Kuznets Curve - Wrenching and Levelling Forces during Agricultural Transformation in Taiwan and Chile, 2003.
- 24 Sandal, Jan-U.
Jakten på Entreprenøren. Kan Joseph A. Schumpeters teori benyttes til å identifisere og differensiere entreprenører i det 21. århundrede? (In Search of the Entrepreneur. Can Joseph A. Schumpeter's theory be used to identify and differentiate between entrepreneurs in the 21st century), 2003.
- 23 Öberg, Klas
Pharmacy Regulation in Sweden. A New Institutional Economic Perspective, 2003

- 22 Stanfors, Maria
Education, Labor Force Participation and Changing Fertility Patterns. A Study of Women and Socioeconomic change in Twentieth Century Sweden, 2003.
- 21 Klinthäll, Martin
Return Migration from Sweden 1968-1996, 2003.
- 20 Olsson, Mats
Storgodsdrift. Godsekonomi och arbetsorganisation i Skåne från dansk tid till mitten av 1800-talet (Manorial Economy and Corvée Labour in Early Modern Scania), 2002.
- 19 Kander, Astrid
Economic growth, energy consumption and CO2 emissions in Sweden 1800-2000, 2002.
- 18 Rauhut, Daniel
Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997 (Poor Relief, Social Assistance and the View on Poverty in Sweden 1918-1997), 2002.
- 17 Schånberg, Ingela
Genus och utbildning. Ekonomisk-historiska studier i kvinnors utbildning ca 1870-1970 (Gender and Education. Economic History Studies in Women's Education ca. 1870 to 1970), 2002.
- 16 Svensson, Patrick
Agrara entreprenörer. Böndernas roll i omvandlingen av jordbruket i Skåne ca 1800-1870 (Agrarian Entrepreneurs. The Role of the Peasants in the Transformation of Agriculture in Scania, 1800-1870), 2001.
- 15 Bevelander, Pieter
Immigrant Employment Integration and Structural Change in Sweden, 1970 – 1995, 2000.
- 14 Lobell, Håkan
Växelkurspolitik och marknadsintegration. De utländska växelkurserna i Sverige 1834–1880 (Exchange Rate Policy and Market integration. Foreign Exchange Rates in Sweden 1834-1880), 2000.
- 13 Dribe, Martin
Leaving Home in a Peasant Society. Economic Fluctuations, Household Dynamics and Youth Migration in Southern Sweden, 1829-1866, 2000.
- 12 Thorburn, Thomas
Economic of Transport: the Swedish Case 1780-1980, 2000.
- 11 Ankarloo, Daniel
"Institutions", What Is In a Word? A Critique of the New Institutional Economics, 1999.
- 10 Iglesias, Edgar
Welfare, Security and the Level of Fertility: A Global Analysis, 1985 and 1995, 1999.
- 9 Scott, Kirk
The Immigrant Experience: Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970 – 1993, 1999.
- 8 Siriprachai, Somboon
Control and Rent-Seeking, The Role of the State in the Thai Cassava Industry, 1998.

- 7 Pei, Xiaolin
The Institutional Root of China's Rural Industry and Gradual Reform, 1998.
- 6 Olofsson, Jonas
Arbetslöshetsfrågan i historisk belysning. En diskussion om arbetslöshet och social politik i Sverige 1830-1920 (The Unemployment Question in Historical Perspective. A Discussion on Unemployment and Social Policy in Sweden, 1830-1920), 1996.
- 4 Arlebäck, Sven Olof
Från ägarmakt under ansvar till företagsledaremakt upa. En studie över maktförskjutningen i tre svenska verkstadsaktiebolag (The Transition of Power from Shareholders to Top-Management. A Study of Three Swedish Engineering Firms), 1996.
- 3 Staffansson, Jan-Åke
Svenskt smör. Produktion, konsumtion och utrikeshandel 1861-1913 (Swedish Butter. Productivity, Consumption, and Foreign Trade, 1861-1913), 1995.
- 2 Bergström, Asta
Åtstramning och Expansion. Den ekonomiska politiken i Sverige 1971-1982 (Retrenchment and Expansion. Swedish Economic Policy 1971-1982), 1995.
- 1 Lundh, Christer (ed.)
Population, Economy and Welfare. Scandinavian Population Studies, vol 10, 1995.
- 0 Ahlström, Göran
Technological Development and Industrial Exhibitions 1850-1914. Sweden in an International Perspective, 1995.